

”...JOTTA SÄ OLISIT MUN KANSSA TÄS HOMMAS, KU MÄ EN VOI YKSIN OLLA.”

LASTENSUOJELUN EDUNVALVOJA LAPSEN TUKENA

ANNA-KAISA LEHTIKANGAS

Tampereen yliopisto, Porin yksikkö

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma

Huhtikuu 2014

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori

LEHTIKANGAS ANNA-KAISA: ”...jotta sä olisit mun kanssa täs hommas, ku mä en voi yksin olla”. Lastensuojelun edunvalvoja lapsen tukena.

Pro gradu –tutkielma, 73 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Suvi Krok

Huhtikuu 2014

Pro gradu –tutkielmani kohdistuu lastensuojelun edunvalvontaan, joka pyrkii lapsen aseman ja edun turvaamiseen sekä lapsen kohdatuksi tulemiseen omassa asiassaan. Tutkielmani tarkoitus on tarkastella lastensuojelun edunvalvojan roolin muodostumista lastensuojelu- ja rikosprosesseissa siten, miten edunvalvojat sen itse hahmottavat. Lisäksi tutkin sitä, miten lastensuojelun edunvalvojat kokevat voivansa edistää lapsen edun toteutumista. Tutkielmani teoreettinen tausta linkittyy lastensuojeluun, lapsen etuun sekä lastensuojelun edunvalvontaan. Tutkielmani vastaa kysymykseen, miten lastensuojelun edunvalvojat hahmottavat oman roolinsa lastensuojelu- ja rikosprosesseissa.

Tutkielmani on luonteeltaan kvalitatiivinen. Aineisto koostuu viidestä tutkimushaastattelusta, jotka on toteutettu yksilöteemahaastatteluina. Tutkimushaastatteluihin osallistui viisi lastensuojelun edunvalvojaa, jotka myös virkatyössään työskentelevät sosiaalialalla. Lastensuojelun edunvalvojilla oli kokemusta sekä lastensuojelu- että rikosprosesseista edunvalvojana toimimisesta. Tutkimusentekoaikana heillä oli käynnissä vähintään kaksi aktiivista lastensuojelun edunvalvontaa. Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysiä.

Lastensuojelun edunvalvonnan tarkoituksena on toimia lapsen puolueettomana edustajana, käyttää lapsen puhevaltaa sekä valvoa lapsen edun toteutumista. Edunvalvojan tarkoituksena on taata lapsen osallisuus oman asiansa käsittelyssä lapsen ikätason mukaisesti.

Tutkielman tulosten mukaan lastensuojelun edunvalvojan rooli muodostui moninaiseksi. Lastensuojelun edunvalvonnan arvona korostui lapsilähtöisyys. Lastensuojelun edunvalvojat kokivat oman roolinsa prosessissa pääsääntöisesti hahmottuneeksi. Tutkielmani keskeisinä tuloksina esittelen lastensuojelun edunvalvojaan paikannettuja rooleja. Lastensuojelun edunvalvojan rooli lapsen tukena oli löydettävissä viisi roolia: lapsen äänen esiintuoja, edun valvoja, turvallinen aikuinen, rinnallakulkija sekä prosessien asiantuntija. Vahvimmin lastensuojelun edunvalvojan rooleista painottuivat lapsen edun valvojan sekä lapsen äänen esiintuojan roolit. Ne loivat edellytyksen turvallisen aikuisen sekä lapsen rinnallakulkijan roolien toteutumiselle. Prosessien asiantuntijan rooli oli taustarooli, joka syntyi haastateltavien tietojen, taitojen ja kokemuksen perusteella.

Asiasanat: lastensuojelu, lapsen etu, lastensuojelun edunvalvonta

University of Tampere

School of Social Sciences and Humanities

LEHTIKANGAS ANNA-KAISA: "... if ya could be with me in this, 'cause alone I can't".

Children's Guardian Supporting a Child.

Master's thesis, 73 pages, 2 appendix pages

Social Work

Supervisor: Suvi Krok

April 2014

This Master's thesis focuses on Guardianship in Child Protection aiming to safeguard child's position and interest and to ensure that the child becomes heard in his/her own matter. The purpose of this study is to observe how the role of Children's Guardian forms in child protection cases and criminal procedures, and how the Guardians themselves view it out. In addition, I studied how the Children's Guardians feel that they can promote the best interest of the child to come true. The theoretical background of my thesis links to child protection, interests of the child and guardianship in child protection. The thesis answers to the question how Children's Guardians find out they own role in child protection cases and criminal procedures.

This study is qualitative by its nature. It is based on the material of five researching interviews realized by methods of individual theme-centered interview. In the interviews took part five Children's Guardians being fulltime employed in social sector. They had experience in acting as a Guardian both in child protection cases and in criminal procedures. During the research period they were engaged minimum in two active child protection cases. The material was analyzed by means of content analysis.

The Children's Guardian is due to act as a neutral representative for a child, to exercise child's right to be heard and to safeguard that the best interest of the child comes true. The Guardian ensures the child's participation in processing of his/her own matter, appropriate to child's age level.

The results of this study reveal that the role of Children's Guardian is diverse. As a value of Guardianship in Child Protection highlighted child-centeredness. The Children's Guardians felt that their role was experienced mainly clearly. The most essential results of this study revealed five different roles located in Children's Guardian supporting the child, namely: a role for bringing up the voice of the child, a role for safeguarding the best interest of the child, a role of a secure adult, a role of a person walking beside the child, and a role of a process specialist. Among these roles highlighted as strongest the role for safeguarding the interest of the child and the role for bringing up child's voice. These roles worked as precondition for the roles of a secure adult and a person walking beside the child. The role of a process specialist figured as a background role basing on knowledge, skills and experience of the interviewed people.

Keywords: child protection, child's interest, guardianship in child protection

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	LASTENSUOJELU	3
2.1	Lastensuojelu lapsi- ja perhekohtaisena palveluna	3
2.2	Lastensuojelutyön oikeutus.....	4
2.3	Lainsäädäntö lastensuojelun oikeutuksen lähtökohtana	7
2.3.1	Lastensuojelun edunvalvonta lainsäädännössä	8
3	LASTENSUOJELUN EDUNVALVONTA	11
3.1	Lastensuojelun edunvalvonta ja lapsen edustaminen kansainvälisesti	11
3.2	Lastensuojelun edunvalvonnan prosessi	14
3.3	Puhevallan käyttö lastensuojeluasiassa.....	16
4	LAPSEN ETU	18
4.1	Lapsuus lapsen etua ja asemaa määrittämässä.....	18
4.2	Haasteena lapsen edun määrittäminen	19
4.3	Lapsen etu perhesuhteissa.....	22
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	25
5.1	Tutkimuksen tausta ja tutkimuksen tavoite.....	25
5.2	Laadullinen tutkimus lähestymistapana	26
5.3	Aineiston hankinta ja teemahaastattelu.....	28
5.4	Tutkimusaineiston analyysi ja sisällönanalyysi	31
5.5	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	33
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	36
6.1	Lastensuojelun edunvalvoja lapsen tukena.....	36
6.1.1	Lapsen äänen esiintuoja	36
6.1.2	Edun valvoja.....	40
6.1.3	Rinnallakulkija	46
6.1.4	Turvallinen aikuinen	49
6.1.5	Prosessien asiantuntija.....	52
6.1.6	Yhteenvedo lastensuojelun edunvalvojan rooleista	54
6.2	Lastensuojelun edunvalvojan roolin hahmottuminen	56
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	60
	LÄHTEET	65

LIITTEET	71
Liite 1. Haastattelupyynnön saatekirje.....	71
Liite 2. Pro gradu –tutkielman haastattelurunko.....	72

1 JOHDANTO

Lapsen oikeudet ja asema ovat olleet vaihtelevasti esillä useiden viime vuosien ajan, mutta nousseet aina tasaisin väliajoin keskusteluun. Viime aikoina erityisesti perhesurmat sekä perheiden sisäiset rikosepäilyt ovat vahvasti herättäneet kysymyksiä ja keskustelua aiheen tiimoilta.

Syyskuussa 2012 toimikautensa aloitti sosiaali- ja terveysministeriön selvitystyöryhmä, joka selvitti lastensuojelun viranomaistyön saumattomuuden ja käytäntöjen toimivuutta Suomessa. Työryhmä kiinnitti loppuraportissaan huomiota muun muassa lapsen osallisuuteen sekä lapsen äänen kuulumiseen. Työryhmä otti kantaa lisäksi siihen toteutuuko lapsen etu riittävästi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 33.) Miten aikuisten ääntä kuulemaan tottunut lastensuojelun järjestelmä huomioi lapsen äänen sekä tarpeiden toteutumisen? (Marjomaa & Lapinleimu & Laakso 2010, 10). Työryhmä on antanut toimenpide-ehdotuksen siitä, että lapsen kuulemista ja mielipiteiden selvittämiseen velvoittavien säännösten toteutumista tulisi vahvistaa – esimerkiksi määräämällä lapselle edunvalvoja (Emt., 44).

Pro gradu –tutkielmassani tutkin lastensuojelun edunvalvontaa. Lastensuojelun edunvalvonnan tarkoituksena on turvata lapsen asema ja oikeus tulla kohdatuksi omassa asiassaan. Tutkielmassani olen kiinnostunut lapsen edun sekä oikeuksien, kuten esimerkiksi lapsen osallisuuden toteutumisesta. Kiinnostukseni kohdentuu edunvalvojien rooleihin lastensuojelu- ja rikosprosesseissa ja tutkin sitä, millaiseksi lastensuojelun edunvalvojien rooli lapsen tukena muodostuu – miten edunvalvojat sen itse kokevat. Lisäksi tutkin, miten lastensuojelun edunvalvojat kokevat voivansa edistää lapsen edun toteutumista omalla työskentelyllään lapsen kanssa. Näihin kysymyksiin haen tutkielmassani vastausta haastatteleamalla viittä Satakunnan alueella toimivaa lastensuojelun edunvalvojaa. Tutkielmani keskeiset käsitteet lastensuojelu, lapsen etu sekä lastensuojelun edunvalvonta muodostavat tutkielmani teoreettisen taustan.

Lapsen oikeuksien sopimus on ollut vaikuttamassa lapsen oikeuksiin ja asemaan suhteessa aikuisiin. Sopimusta on kuvattu hiljaiseksi käänteeksi lapsuuden historiassa, sillä se muutti asemaa lapsen ja aikuisen välillä (Niskala & Oranen & Piironen & Sinko 2010, 5). Lapsi on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen myötä saanut juridisesti vanhemmistaan riippumattoman oikeussubjektin aseman (Marjomaa ym. 2010, 10).

Lastensuojelun edunvalvonta pohjautuu Lapsen oikeuksien sopimukseen sekä lastensuojelulakiin. Lapsen osallisuuden merkityksen sekä lapsen äänen kuulemisen keskustelut ovat vaikuttaneet lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmän syntymiseen. Lastensuojelun edunvalvonta ilmiönä on kiinnostava sekä tärkeä uudistus lastensuojelun kentällä lapsen osallisuuden ja edun toteutumisen näkökulmasta, jonka vuoksi aihe kaipaakin lisää tutkimustietoa.

Lastensuojelun edunvalvonta kiinnostaa minua, sillä olen työskennellyt lastensuojelun sosiaalityöntekijän viransijaisena ja tehnyt jonkin verran yhteistyötä lastensuojelun edunvalvojien kanssa. Koin kuitenkin tarvittavan lisää tietoa lastensuojelun edunvalvonnasta ilmiön tuoreuden, mutta myös sen tärkeyden ja merkityksellisyyden vuoksi. Lastensuojelun edunvalvonta ilmiönä on vielä tuore ja siihen liittyvää tutkittua tietoa on vielä suhteellisen vähän, jonka vuoksi aiheen tutkiminen on tärkeää. Tarkoitukseni onkin tuottaa lisää tietoa lastensuojelun edunvalvonnasta. Tutkitulla tiedolla voidaan tehdä näkyväksi lastensuojelun edunvalvonnan tärkeyttä lapsen, mutta myös koko lastensuojelun näkökulmasta.

Kolmessa seuraavassa luvussa käsittelen tutkielmani teoriataustaa: lastensuojelua, lastensuojelun edunvalvontaa sekä lapsen etua. Luvussa kaksi lähdän liikkeelle lastensuojelun oikeutuksesta puuttua lapsen ja perheen elämään. Luvussa kolme käsittelen lastensuojelun edunvalvontaa ja luvussa neljä lapsen edun määrittämisen haasteista sekä lapsen edusta perhesuhteissa. Luvussa viisi käsittelen tutkielmani metodologisia lähtökohtia ja tutkielmani toteuttamista. Lukuun sisältyy aineistonkeruun ja analyysin kuvaus. Luvussa kuusi käsittelen tutkielmani keskeisiä tuloksia lastensuojelun edunvalvojan roolin sekä sen muotoutumisen näkökulmasta. Viiminen luku sisältää johtopäätökset ja pohdinnan.

2 LASTENSUOJELU

Tutkielmani laajempaan kontekstina on lastensuojelu, johon lastensuojelun edunvalvonta sisältyy olennaisena osana. Edunvalvottavat lapset ovat usein lastensuojelun asiakkaita. Edunvalvottavat lapset elävät usein olosuhteissa, jossa lapsen kasvu ja kehitys uhkaavat vaarantua ja tarvitaan lastensuojelun toimia, johon myös lastensuojelun edunvalvonta kuuluu silloin, kun huoltajat eivät ole puolueettomia valvomaan lapsensa etua. Kaikki lastensuojelun asiakkaina olevat lapset eivät ole lastensuojelun asiakkaita, mikäli heidän huoltajansa eivät ole esteellisiä. Tässä kappaleessa käsitellään lastensuojelua yksilö- ja perhekohtaisena palveluna, lastensuojelutyön oikeutusta sekä lastensuojelulakia lastensuojelun ja siten myös lastensuojelun edunvalvonnan lähtökohtana.

2.1 Lastensuojelu lapsi- ja perhekohtaisena palveluna

Lastensuojelun edunvalvonta on osa lastensuojelua ja siinä näkyvät samantyyppiset haasteet kuin lastensuojelutyössäkin. Lastensuojelun kasvava trendi on ollut viime vuosina lasten hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin välisen eron kasvaminen. Tämä on aiheuttanut lastensuojelun asiakkaiden määrän nousua ja sen on katsottu ilmentävän pahoinvoinnin lisääntymistä. (Heino 2007, 6.) Marjatta Bardy (2013, 17) tuo kasvaneen lastensuojelun tarpeen sekä lastensuojelun asiakkaiden määrän kasvun yhdeksi syyksi hyvinvointierojen kasvamisen, joka johtuu sosiaalisten ongelmien kasautumisesta ja niiden määrän kasvamisesta.

Lastensuojelun tarve ja lastensuojelun asiakkuus kertovat lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumisesta niin, etteivät peruspalvelut ole riittävän tehokkaita tilanteessa, vaan tarvitaan lapsi- ja perhekohtaisia lastensuojelun palveluita (Bardy 2013, 85). Bardy tuo esille tasojen portaittaisuuden ajatuksen; mitä enemmän peruspalveluissa pyritään säästämään tai niillä on toimintavaikeuksia, sitä enemmän lapsi- ja perhekohtaiset palvelut kuormittuvat, sillä heikosti toimivat peruspalvelut lisäävät lastensuojelun tarvetta. (Emt., 33.) Yksilö- ja perhekohtaiset palvelut, kuten lastensuojelu on kohdennettu kunkin asiakkaana olevan lapsen ja perheen tilanteeseen tavoitteena selviytymisen mahdollistaminen (Bardy 2013, 20). Lastensuojelun edunvalvonta sijoittuu lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun.

Lastensuojelu on tavoitteellista toimintaa ja se jakautuu sekä yleisiin että lapsi- ja perhekohtaiseen tavoitteisiin. Osa lastensuojelulain tavoitteista pyrkii edistämään kaikkien lasten hyvinvointia

yleisesti peruspalveluja ja ehkäiseviä palveluja kehittämällä, mutta osa tavoitteista kohdistuu suoraan lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. (Bardy 2013, 73.) Sekä yleisten palveluiden että erityispalveluiden tavoitteena on kuitenkin lapsen etu sekä lapsen ja perheen hyvinvointi (Ihalainen & Kettunen 2011, 80). Lastensuojelun tavoitteena on turvata kaikille lapsille oikeus turvalliseen kasvuun sekä kehittää palveluja kasvatuksen tukemiseksi ja ongelmien ehkäisemiseksi. Toisaalta näiden toteutumista pyritään edistämään myös turvaamalla lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. (Bardy 2013, 71.)

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia tilanteissa, joissa se on vaarantunut tai uhkaa vaarantua (Kangas 2013, 123). Lastensuojelun lähtökohtana on lapsen edun ja tarpeiden arvioiminen sekä näiden kahden toteuttaminen (Ihalainen & Kettunen 2011, 225). Bardy (2013, 73) yksinkertaistaakin lastensuojelun ytimen; hänen mukaansa lastensuojelun tarkoituksena on lapsen kehityksen ja terveyden turvaaminen sekä sitä vaarantavien tekijöiden poistaminen. Lastensuojelun tarpeen taustalla voi olla erilaisia syitä tavallisista elämän kriiseistä vaativiin poikkeuksellisiin tilanteisiin, mikä osaltaan ilmentää lastensuojelullisten tarpeiden ja tilanteiden moninaisuutta. Lastensuojelun asiakkuuden kesto vaihtelee tilanteittain: joskus oikea-aikainen ja tehokas apu lyhyeksi aikaa riittää, mutta joskus tarvitaan lastensuojelun toimia kaikilla hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. (Bardy 2013, 73.) Heino (2007, 4) on tutkinut sitä, keitä ovat nämä lastensuojelun asiakkaat sekä mitkä heidän taustansa ovat. Hän on raportissaan tuonut esille lastensuojeluasiakkaiden moninaisia tilanteita sekä elinolosuhteiden kirjon. Lastensuojeluasiakkuuden alkamisen taustalla olleita syitä olivat esimerkiksi vanhempien jaksamattomuus, vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, vanhemmuuden vaikeudet, lapsen koulunkäyntivaikeudet, lapsen psyykkinen tai fyysinen terveys, rajattomuus sekä ristiriidat vanhempien kanssa.

2.2 Lastensuojelutyön oikeutus

Lastensuojelun keskeisenä kysymyksenä nousee esille lastensuojelutyön oikeutus eli se, millä perustein lastensuojelulla ja siten myös lastensuojelun edunvalvonnalla on oikeus puuttua perheiden elämään ja oikeuksiin (Hurtig 2003, 11). Lastensuojelutyön oikeutusta voidaan tarkastella kriittisesti perheen autonomian ja yksityisyyden näkökulmasta, tämän vuoksi lastensuojelutyön ammattilaisten rooli yksityisen ja julkisen rajapinnoilla onkin haastava. Kuten koko lastensuojelutyön, myös lastensuojelun edunvalvonnan oikeutusta puuttua edunvalvottavien

lastensa perheiden elämään ja yksityisyyteen voidaan tarkastella kriittisesti. Lastensuojelun edunvalvonta ei ole läsnä jokaisessa lastensuojeluprosessissa, mutta sen oikeutus sisältää samoja haasteita kuin koko lastensuojelutyön oikeutuskin. Lastensuojelun edunvalvonta aiheuttaa kysymyksen oikeutuksesta puuttua perheiden elämään, sillä tällöin perheen ulkopuolinen aikuinen, lastensuojelun edunvalvoja määrätään valvomaan lapsen edun toteutumista. Tässä kappaleessa käsitellän lastensuojelun oikeutusta perheiden elämään puuttumisessa lastensuojelutyön oikeutuksen kautta.

Perhe on perinteisesti länsimaisessa kulttuurissa nähty autonomisena yksikkönä, jonka sisäiseen dynamiikkaan ei tulisi puuttua ilman perusteita. Perheen ja vanhempien oikeus lastensa hoitoon, huolenpitoon ja kasvatukseen nähdään yleensä ensisijaisena kansalaisoikeutena ja yhteiskunta onkin antanut perheille autonomian määrittelemällä yksityisyyttä suojaavia oikeuksia (Hämäläinen 2011, 54). Perheen autonomia onkin yleisesti hyväksytty oikeusperiaate länsimaissa (Bardy 2013, 82). Johanna Korpinen (2008, 22; 25) tuo esille, että lastensuojelu on sidoksissa kulttuuriin, aikaan ja paikkaan, jossa sitä toteutetaan. Lastensuojelun puuttumisen kynnys vaihtelee valtioittain, sillä mikä toisessa valtiossa koettaisiin auttamiseksi, koettaisiin toisessa liialliseksi puuttumiseksi perheiden elämään.

Itsemääräämisoikeuteen ja perheen autonomiaan on kuitenkin lastensuojelussa tarkasteltava suhteessa lapsen turvallisuuteen, etuun ja hyvinvointiin nähden. On olemassa tilanteita, joissa lapsen saama perushoiva ja huolenpito perheessä eivät täytä yleisesti riittävinä pidettyjä kriteereitä, ja perheen sisäiseen järjestykseen on puututtava ja tehtävä interventio eli lastensuojelullinen väliintulo. Lastensuojelulaissa säännellyissä tapauksissa, joissa lapsen hyvinvointi vaarantuu, on puututtava perheen autonomiaan ja yksityisyyden suojaan lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. (Bardy 2013, 82; Korpinen 2008, 22.) Perheintervention oikeutuksen tarkastelu vaatiikin kriittisen huomion kiinnittämistä erityisesti perheen autonomiaan sekä itsemääräämisoikeuteen, lapsen etuun ja yhteiskunnan intressien kompleksisiin suhteisiin (Hämäläinen 2011, 47). Lastensuojelullisten tuen ja kontrollin oikeutusta voidaan perustella lapsen edun näkökulmasta tavoitteena pyrkiä edistämään hyvinvointia sekä vähentää sosiaalisia ongelmia ja yhteiskunnallisia epäkohtia (Hämäläinen 2011, 52).

Lastensuojelun puuttuminen perheen sisäiseen dynamiikkaan sekä yksityisyyden suojaan herättää ajatuksen siitä, millaisin perustein lastensuojelu perheiden elämään voi puuttua. Lastensuojelu toimiikin yksityisen eli perheen sekä julkisen yhteiskunnan rajapinnoilla sekä leikkauspisteessä, jotka ovat jännitteisiä. Vaikka perheen yksityisyyttä sekä vanhempien kasvatus- sekä

huolehtimisvastuun ensisijaisuutta on kunnioitettava, lapsen kaltoinkohteluun on kuitenkin puututtava. (Bardy 2013, 74.) Puuttuminen herättää keskustelun jokaisen lapsen perusoikeudesta eli hyvän lapsuuden yleisistä edellytyksistä ja siitä, mikä on riittävää – mikä ylittää puuttumisen kynnyksen. Hämäläinen (2011, 51) puhuu tällöin yleiseen oikeustajuun vetoamisesta, jolla voidaan perustella yhteiskunnallista toimintaa, sillä hänen mukaansa yhteiskunnassa ihmiset pääsääntöisesti hyväksyvät julkisen vallan kontrollin sekä ennaltaehkäisevästi että korjaavasti, kun on kyse lasten kasvuoloista sekä hyvinvoinnista.

Puuttumisen oikeutusta voidaan lähestyä tarkoitus-, normi- sekä seurauseettisistä näkökulmista riippuen siitä, mihin vedotaan perusteltaessa yhteiskunnan oikeutta tai velvollisuutta puuttua lastensuojelullisiksi katsottuihin ongelmiin perheessä (Hämäläinen 2011, 48). Lainsäädäntö määrittelee lastensuojelun moraalin mukaisen toiminnan yhteiskunnassa ja lastensuojelun oikeutuksen perustelemisessa voidaan vedota järkeen, hyötyihin, oikeudentuntoon, lakiin, yleiseen mielipiteeseen, traditioon tai tulevaisuuden haasteisiin (Hämäläinen 2011, 57). Haasteeksi lastensuojelun oikeutuksen näkökulmasta koetaan erityisesti tahdonvastaiset lastensuojelulliset toimenpiteet. Tällöin puuttuminen on oikeutettua vain tilanteissa, joissa lain edellytykset täyttyvät. Kriteerien täyttymisen arvioiminen voi olla tulkinnanvaraista sekä tahdonvastaisten toimenpiteiden oikeutuksesta voidaan olla hyvinkin erimielisiä. Oikeutusta onkin välttämätöntä tarkastella tapauskohtaisesti interventoiden ja tilanteiden moninaisuuden vuoksi (Emt. 54; 57.) Lastensuojelun puuttumisen kynnys perheiden elämään, toimenpiteiden oikea-aikaisuus ja erityisesti tahdonvastaiset toimenpiteet herättävät toisinaan eriäviä näkemyksiä eri osapuolten kesken (Korpinen 2008, 24).

Yksityisen ja julkisen rajapinnoilla työskenteleminen kuitenkin vaatii niiden välillä tasapainoilua sekä herättää monia eettisiä kysymyksiä. Johanna Hurtig (2003, 10) tuokin esille ajoittaisen värikkään julkisen keskustelun. Sen teemoja ovat olleet perheiden elämään puuttumisen ja erityisesti perheiden hajottamisen menettelytavat, mutta vastakkaisen näkemyksen mukaan on kyse liiasta ymmärtämisestä, joka ei auta lasta riittävän tehokkaasti. Lastensuojelun lähtökohtana on kuitenkin niin sanotusti lievimmän riittävän puuttumisen periaate, kun tehtävänä on lapsen edun turvaaminen käyttämällä riittäviä keinoja tavoitteen saavuttamiseksi (Hämäläinen 2011, 61 ref. Hakalehto-Wainio 2008, 289-291). Myös Laitinen ja Pohjola (2010, 166) tuovat esille palveluprosessin oikeudenmukaisuuden vaatimuksen, josta sosiaalityöntekijä prosessissa osaltaan vastaa. Oikeudenmukaisuuden saavuttamiseksi tulisi prosessissa huomioida myös asiakkaan toiveet ja mielipiteet kunnioittaen asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta. Lastensuojelun sosiaalityö ja sen valta nähdään positiivisena ihmistä tukevana asiana, jonka tarkoituksena on pyrkiä

tukemaan edellytysten ja mahdollisuuksien vahvistumista ongelmien ratkaisussa (Laitinen & Pohjola 2010, 8).

Hämäläinen (2011, 57) tuo esille ajatuksen yksityisen elämänpiirin kaventumisesta, jolloin julkinen elämänpiiri on laajentunut tullen entistä enemmän perinteisen yksityisen elämänpiirin alueelle. Kyse ei ole kuitenkaan hänen mukaansa ainoastaan lastensuojelun puuttumisesta lastensuojelullisen tuen ja kontrollin muodossa perheiden elämään, vaan myös siitä, millä perustein perhe voi odottaa yhteiskunnalta tukea ja kontrollia. Kyse on myös siitä, mikä velvoittaa yhteiskuntaa organisoimaan lastensuojelullisia, perheitä tukevia toimia ja palveluja (Emt., 53). Laitinen ja Pohjola (2010, 65 – 66, 112) tuovat esille sen, että tarpeet voivat tuottaa oikeuden tiettyihin palveluihin. Oikeus lastensuojeluun syntyy tarpeesta, sillä lastensuojelulaki on erityislaki. Sosiaali- ja terveystalvet nhdään osana perusoikeuksiemme toteuttamista, vaikka lastensuojelussa asiakkaaseen kohdistuu tuen lisäksi kontrollia.

Perheinterventiota voidaan Hämäläisen (2011, 62 – 62) perustella esimerkiksi lapsen oikeudella saada yhteiskunnan suojelua, jolloin vedotaan lapsen oikeuksiin ja etuun. Lapsen etuun voidaan Hämäläisen mukaan vedota tavoitteena, velvoittavana normina tai vaikutuksena, jolla on seurauksia. Perheinterventiota voidaan kuitenkin perustella myös monella muulla eri tavalla, kuten esimerkiksi perheen oikeuksien ja vanhemman edun periaatteella, jolloin perheillä on oikeus yhteiskunnan kontrolliin sekä lastensuojelulliseen tukeen tarpeen vaatimissa tilanteissa. Perheintervention oikeutusta voidaan perustella myös juridisen normin periaatteella lainsäädännön edellyttämänä toimintana. Lastensuojelussa on kyse perheiden tukemisesta ja kasvuoljen edistämisestä, tarvittaessa kasvuoljen kontrolloinnista, mutta myös rakenteellisesta hyvinvoinnin edistämisestä.

2.3 Lainsäädäntö lastensuojelun oikeutuksen lähtökohtana

Lastensuojelu Suomessa on lakisäateistä toimintaa ja sitä tärkein sääntelevä laki on lastensuojelulaki (17.4.2007/417). Lastensuojelulain voidaan katsoa kiteyttävän koko yhteiskuntapolitiikan kasvuoljen rakenteista huostaanottoon (Bardy 2009). Ensimmäinen lastensuojelulaki Suomessa on astunut voimaan vuonna 1936. Lastensuojelulakia on myöhemmin uudistettu vuonna 1983 ja nykyinen lastensuojelulaki on astunut voimaan 1.1.2008.

Lastensuojelulaki määrittää lastensuojelun toiminnan puitteet sekä velvollisuudet Suomessa. Lastensuojelulain ja koko lastensuojelun tarkoituksena on *turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kasvuun ja kehitykseen sekä erityiseen suojeluun* (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 1§). Hurtig (2003, 10) tuo esille, että lapsen oikeus erityiseen suojeluun on lapsen oikeuksista tunnustetuin. Ajatus lapsen hyvinvoinnin valvomisesta ja sen turvaamisesta on rakennettu eri instituutioiden, kuten lastensuojelun sisään.

Lainsäädännössä on omaksuttu periaatteellinen näkökulma lapsen edun ensisijaisuudesta lasta koskevista ratkaisuihin (Kajava 1997, 12). Lastensuojelulaki ohjaa yleisesti yhteiskunnassa vallitsevaa käsitystä siitä, mitä käsitteenä ja käytäntönä lapsen edun toteutuminen on tai sen tulisi olla. (Emt., 14.) Lastensuojelun keskeisten periaatteiden mukaan *lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut tarjoavat lapselle: 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen* (Lastensuojelulaki 17.4.2007/417, 4§).

Lainsäädännön ja lastensuojelun tavoitteena on turvata haavoittuvassa asemassa olevien lasten hyvinvointi sekä oikeuksien toteutuminen, jonka lähtökohtana on ihmisarvo sekä pyrkimys sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen (Hämäläinen 2011, 61). Lastensuojelun on lastensuojelulain mukaan tuettava vanhempia kasvatustehtävässään pyrkien tarjoamaan tarkoituksenmukaista tarvittavaa apua ja tukea (Kangas 2013, 121).

2.3.1 Lastensuojelun edunvalvonta lainsäädännössä

Lastensuojelun edunvalvonnan kannalta tärkein säädös on lastensuojelulaki (17.4.2007/417) ja pykälä lastensuojelun edunvalvonnasta on sisällytetty ensimmäistä kertaa 1.1.2008 voimaan astuneeseen lastensuojelulakiin. Muita tärkeitä säädöksiä lastensuojelun edunvalvonnan kannalta ovat laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) sekä holhoustoimilaki (442/1999).

Lastensuojelun edunvalvontaa haetaan pääsääntöisesti lastensuojeluasiaan lastensuojelulain 22§:n perusteella. Pykälä velvoittaa hakemaan lapselle edunvalvojaa huoltajan sijaiseksi edustamaan lasta lastensuojeluasiassa sekä käyttämään lapsen puhevaltaa. Lastensuojelulain (17.4.2007/417, 22§) mukaan *lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta puhevaltaa, jos; 1) on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja 2) edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi*. Lapsen kohdistuneessa rikosasiassa lastensuojelun edunvalvojaa haetaan sen sijaan holhoustoimilain (1.4.1999/442, 11§, 32§) perusteella. Holhoustoimilain 32§:n mukaan *edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään, jos vastapuolena on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso tai lapsi taikka joku, jota edunvalvoja edustaa* sekä 11§:n mukaan, *mikäli edunvalvoja on sairauden vuoksi tai 32 §:n tai muusta syystä tilapäisesti estynyt hoitamasta tehtäväänsä, tuomioistuim voi määrätä hänelle sijaisen*. Tässä yhteydessä edunvalvojalla tarkoitetaan lapsen lakimääräistä edunvalvojaa, huoltajaa.

Lastensuojelun edunvalvonnasta puhuttaessa tehdään luokittelua täysvaltaisiin sekä vajaavaltaisiin (Tammi & Lapinleimu 2011, 38). Vaikka lapsi on saanut riippumattoman oikeussubjektin aseman, hänet luokitellaan silti alle 18-vuotiaana vajaavaltaiseksi käyttämään omaa puhevaltaansa ja sen vuoksi hän tarvitsee täysivaltaisen edustamaan häntä. Kun lapselle määrätään lastensuojelun edunvalvoja, huoltaja on estynyt käyttämään lapsen puhevaltaa eikä hän voi puolueettomasti edustaa lasta. Tällaisia tilanteita on käytännössä esimerkiksi silloin, kun huoltaja on epäiltynä lapsen kohdistuneesta rikoksesta, kuten pahoinpitelystä tai hyväksikäytöstä. Esteellisyys voi toteutua myös silloin, kun huoltaja ei kykene riittävästi erottamaan omia ja lapsen tarpeita tai silloin, kun lapsen ja huoltajan välillä on eturistiriita ja vanhemman etu toteutuisi lapsen edun kustannuksella. Lisäksi huoltajan poissaolo tai passiivisuus käyttää lapsen puhevaltaa voi olla syy, ettei huoltaja voi valvoa lapsen etua tai ei heikentyneen terveydentilansa vuoksi kykene sitä tekemään. (ks. Kangas 2013; Rätty 2012.) Tyypillisiä tilanteita edunvalvojan hakemiseen lastensuojeluasioissa voivat olla tilanteet, joissa arvioidaan muutostilannetta lapsen elämän kannalta, kuten esimerkiksi huostaanottoa (Laine 2012, 15).

Lastensuojelulain 22§:ssä tarkoitettut edellytykset lastensuojelun edunvalvojan hakemiselle eivät täyty silloin, kun lapsi sekä hänen huoltajansa tai lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja huoltaja ovat jostakin asiasta eri mieltä. Erikseen on siis kuitenkin harkittava, onko ristiriita sellainen, että se edellyttää edunvalvojan hakemista lapselle, mikäli huoltaja ei kykene puolueettomasti valvomaan lapsen etua. (Tammi & Lapinleimu 2011.)

Lastensuojelun edunvalvontaa on kuitenkin ollut olemassa ennen vuoden 2008 lastensuojelulakiin sijoitettua 22§:ää. Lapselle on ollut mahdollista määrätä edunvalvoja vuodesta 2001 sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) 10§:n pykälän mukaisesti. Sosiaalihuollon asiakaslain 10§:n perusteella lapselle on haettu edunvalvojaa harvoin, sillä tutkijan oletuksen mukaan edunvalvonta on ollut tuolloin suhteellisen tuntematon ja lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmä kehittymätön.

3 LASTENSUOJELUN EDUNVALVONTA

Lastensuojelun edunvalvonta pohjautuu lastensuojelulakiin sekä YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen. Tässä luvussa käsittelen lastensuojelun edunvalvontaa sekä lapsen edustamisen käytäntöjä kansainvälisesti. Tarkastelen myös lastensuojelun edunvalvonnan prosessia sekä puhevallan käyttöä.

3.1 Lastensuojelun edunvalvonta ja lapsen edustaminen kansainvälisesti

Lastensuojelun edunvalvontaa on olemassa myös muualla valtioissa kuin Suomessa. Andy Bilson ja Sue White (2005) ovat tutkimuksessaan vertailleet lapsen edustamisen sekä lastensuojelun edunvalvonnan kansainvälisiä käytäntöjä. Euroopassa lastensuojelun edunvalvontaa on olemassa Suomen lisäksi Saksassa sekä Iso-Britanniassa Englannissa, Walesissa, Skotlannissa sekä Pohjois-Irlannissa. Lisäksi lastensuojelun edunvalvontaa toteutetaan myös Yhdysvalloissa.

Lastensuojelun järjestelmät ovat erilaisia eri valtioissa, jonka vuoksi eri valtioiden lastensuojelun edunvalvonta on muotoutunut erilaiseksi. Saksan, Yhdysvaltojen, Pohjois-Irlannin sekä Englannin ja Walesin mallit ja toimintatavat eivät ole kuitenkaan siirrettävissä suoraan Suomen järjestelmään (Niskala & Oranen & Piironen & Sinko 2010, 5). Suomalainen lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmä on kuitenkin ottanut mallia myös muista kansainvälisistä lapseen kohdistuvasta edunvalvonnan malleista ja maiden välillä on havaittavissa yhteneväisiä piirteitä. Jokaisen valtion järjestelmä on muovautunut omassa kontekstissaan, kuten esimerkiksi kyseessä olevan valtion oikeudellisessa järjestelmässä. Edunvalvonnan järjestelmän kehittymisen taustalla näyttäisi kuitenkin olevan pyrkimys lapsen aseman vahvistumiseen, lapsen osallisuuteen sekä lapsen edun toteutumiseen (ks. Stötzel & Fegert 2005).

Saksassa lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmä on verrattain tuore, mutta vanhempi kuin Suomessa. Saksassa lastensuojelun edunvalvojan määrääminen lapselle on mahdollistunut vuonna 1998, kun se on lisätty lastensuojelulakiin (Bilson & White 2005, 227). Saksassa lapsille tarkoitettuja edunvalvojia (*Verfahrensbeistand*) käytetään usein esimerkiksi huoltoriitoihin sekä huolto- ja tapaamisasioihin liittyvissä kysymyksissä. Tällöin edunvalvojan tehtävänä on erityisesti tuoda lapsen toiveet sekä mielipide näkyväksi vanhempien huoltoriidan keskellä (Niskala ym. 2010, 15.) Lastensuojelun edunvalvojaa käytetään Saksassa myös lapsen kaltoinkohteluun sekä

hyväksikäyttöön liittyvissä oikeuskäsittelyissä (Stötzel & Fegert 2005, 11). Suomesta poiketen Saksassa huoltajan ei välttämättä tarvitse olla esteellinen lapsen lakimääräisenä eduvalvojana, vaan siellä tapana on määrätä lapselle eduvalvoja aina huostaanottoon liittyvissä oikeudenkäynneissä, huolto- ja tapaamisriidoissa sekä kaltoinkohteluun liittyvissä oikeudenkäynneissä (Salgo 2010). Saksassa lastensuojelun eduvalvojat voivat olla esimerkiksi lainopillisen koulutuksen saaneita lakimiehiä tai psykososiaalisen alan ammattilaisia ja he työskentelevät yksityisesti (Stötzel & Fegert 2005, 2 – 3).

Manuela Stötzel ja Jörg M. Fegert (2005) ovat tutkineet saksalaista lastensuojelun eduvalvonnan järjestelmää lasten ja nuorten kokemusten kautta. Tutkimukseensa he ovat haastatelleet 52 lasta ja tutkineet sitä, miten lapset itse hahmottavat eduvalvojan roolin ja millaisia kokemuksia lapsilla eduvalvonnasta on. Lapset hahmottivat eduvalvojan roolin hyvin eri tavoin ja näyttivät verrattain melko hyvin hahmottavan sen, miksi heillä on eduvalvoja. Tutkimuksen mukaan lapset olivat melko tyytyväisiä eduvalvojaan, mutta pieni osa lapsista oli esittänyt myös kritiikkiä. Tutkimuksessa eduvalvojan tehtäviin on luettu muun muassa lapsen tukeminen, virallinen edustaminen, lapsen toiveiden ja mielipiteiden välittäminen sekä lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen lapsen etua valvomalla.

Lastensuojelun eduvalvonnalla on pitkät perinteet Englannissa ja Walesissa, sillä siellä eduvalvoja (*children's guardian*) on ollut mahdollista määrätä lapselle jo vuodesta 1975. Pakolliseksi eduvalvojan määrääminen on tullut kuitenkin vasta lakimuutoksen yhteydessä vuonna 1989. Iso-Britannian valtioista Englannissa ja Walesissa on käytössä CAFCASS-niminen lastensuojelun eduvalvontajärjestelmä. (Bilson & White 2005.) Englannissa lapselle määrätään eduvalvoja tyypillisesti esimerkiksi kärjistyneissä huoltoriidoissa tai tilanteissa, joissa harkitaan lapsen sijoittamista perheen ulkopuolelle. Eduvalvojaa voidaan käyttää tyypillisesti myös adoptioon liittyvissä kysymyksissä. (Niskala ym. 2010, 15.) Myös Englannissa lastensuojelun eduvalvojan määräämisen tarkoituksena on tuoda lapsi näkyvämmäksi ja eduvalvojan tuleekin selvittää ja tuoda ilmi lapsen mielipide tuomioistuimelle. (Ruegger 2001, 133). Englannissa perheoikeudelliset asiat, joissa lapselle voidaan määrätä eduvalvoja, käsitellään Suomesta poiketen erillisessä perheoikeudellisiin asioihin keskittyneessä tuomioistuimessaan (Bilson & White 2005).

Maria Ruegger (2001) on tutkinut lastensuojelun eduvalvontaa Iso-Britanniassa näkökulmasta, miten lapset kokevat ja hahmottavat eduvalvonnan – miten he tulevat kuulluiksi, nähdyiksi ja osallisiksi omissa prosesseissaan. Tutkimuksessaan hän on haastatellut 47:ää 7-16-vuotiaasta lasta. Tutkimuksesta välittyy suhteellisen myönteinen kuva lasten eduvalvojakokemuksista.

Tutkimuksessa lapset kuvailivat edunvalvojaa pääsääntöisesti myönteissävytteisesti ja olivat kokeneet, että edunvalvoja kuuntelee heitä, huomioi heidän mielipiteensä sekä selvittää heille oikeusprosessin kulkua. Tutkimuksessa nousi kuitenkin esille lasten pelon tai häpeän tunteet joissakin tilanteissa, sillä he eivät olleet tiedneet vanhempien saavan tietää heidän ja edunvalvojan välisistä luottamuksellisista keskusteluista. Ruegger on tutkinut lasten osallistumista oikeudenkäynteihin edunvalvojan kanssa. Hän on tutkimuksessaan nostanut esille kysymyksen lasten osallistumismahdollisuuksista oikeudenkäynteihin.

Rueggerin (2001) havainto vahvistaa myös Massonin ja Oakleyn (1999) tuloksen siitä, että nykyisellään käytäntöjen vaarana on, että ne saattavat vieraannuttaa lapsen asianosaisena oman asiansa käsittelyssä. Korpinen (2008, 58) tuo esille kritiikkiä Englannin lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmästä viitaten Rueggerin (2001) sekä Massonin ja Oakleyn (1999) tutkimusten tuloksiin. Hänen mukaansa hyvässäkin järjestelmässä on puutteensa, sillä se ei automaattisesti takaa lapselle osallisuuden kokemusta. Kyse onkin aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksesta, sillä aikuisen näkökulmasta vahva tulkinta lapsen edusta lapsen asiaan tarpeeksi perehtymättä saattaa syrjäyttää lapsen omat toivomukset ja näkemykset.

Englannissa lastensuojelun edunvalvonnassa rikosprosesseissa on käytössä niin sanottu tandem-malli, joka on sikäläiselle lastensuojelun edunvalvontajärjestelmälle tyypillinen piirre. Rikosprosessissa lapsella on tandem-mallissa kaksi edustajaa, joista toinen edustajista on laillinen avustaja ja lastensuojeluasioihin perehtynyt edustaja (Bilson & White 2005). Tandem-mallin etu on se, että molemmilla edustajilla on oma osaamisalueensa prosessissa. Edustajista toinen on perehtynyt lapsen ja lastensuojelun asioihin, kun taas toinen on oikeudellisten asioiden asiantuntija. Edunvalvojalla on tällöin tandem-mallissa vastuu työskennellä lapsen kanssa ja selvittää esimerkiksi lapsen mielipide. Tandem-malli on rikosasioissa käytössä myös suomalaisessa lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmässä, jolloin lapselle määrätään edunvalvoja, mutta edunvalvoja työskentelee lainopillisen koulutuksen saaneen oikeusavustajan kanssa. (ks. Bilson & White 2005.)

Lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmä on muotoutunut paikallisesti kussakin valtiossa ja niille on valtioittain havaittavissa tyypillisiä omanalaisiaan piirteitä. Järjestelmissä eri valtioiden kesken on kuitenkin havaittavissa myös yhtäläisyyksiä. Jokaisen valtion edunvalvonnan järjestelmän tavoitteena on kuitenkin lapsen edun toteutuminen sekä lapsen äänen kuuluminen.

3.2 Lastensuojelun edunvalvonnan prosessi

Tässä kappaleessa käsittelen lastensuojelun edunvalvonnan prosessia ja edunvalvojan roolia pääpiirteisellä tasolla, mutta kukin edunvalvonta on tilannesidonnainen ja muotoutuu tapauskohtaisesti. Lastensuojelun edunvalvonnan sisällölle ei ole Suomessa tällä hetkellä määritelty virallista ohjeistusta, mutta Pelastakaa Lapset ry on lastensuojelun edunvalvonnan kehittämishankkeessaan määritellyt lastensuojelun edunvalvonnalle valtakunnalliset laatustandardit. Edunvalvonnan prosessi koostuu pähkinänkuoressa viidestä eri prosessin päävaiheesta: edunvalvonnan tarpeen arvioimisesta, edunvalvojan hakemisesta, edunvalvonnan päätöksestä, edunvalvojan toiminnasta sekä edunvalvonnan päättymisestä (Tammi & Lapinleimu 2011, 37).

Lastensuojelun edunvalvojana voi toimia lapsen asioihin perehtynyt henkilö, jolla on kokemusta sekä taitoa työskennellä lapsen kanssa. Lastensuojelun edunvalvojat ovat usein sosiaalialan ammattilaisia, jotka tekevät lastensuojelun edunvalvojan työtä oman työnsä ohella yksityisesti. (Tulensalo 2010, 88.) Lastensuojelun edunvalvojan soveltuvuuteen kuuluvat riittävä lastensuojeluasioiden ja rikosprosessien tuntemus, kokemus lapsen kanssa tehtävästä työstä, lapsilähtöisyys sekä riippumattomuus (Lastensuojelun edunvalvonnan laatusuosituksien 2011).

Lastensuojelun edunvalvonta lähtee liikkeelle edunvalvonnan tarpeen arvioimisesta (Marjomaa ym. 2011, 11). Edunvalvojaa lapselle voi hakea lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, mutta myös huoltajalla on siihen mahdollisuus. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee lain mukaan huolehtia siitä, että lapselle haetaan lain edellytysten täytyessä edunvalvojaa. Lastensuojelun edunvalvojaa voidaan hakea koko lastensuojeluprosessiin, mihin tahansa lastensuojelun prosessin vaiheeseen tai rikosprosessiin. Toisinaan lastensuojeluprosessin edunvalvonta voi olla jatkumo rikosprosessin päätyneelle edunvalvonnalle. Hakemuksessa tulee yksilöidä se, miksi lapselle haetaan lastensuojelun edunvalvojaa. Maistraatti voi määrätä lapselle edunvalvojan, mikäli huoltaja sekä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ovat asiasta yksimielisiä. Muissa tapauksissa edunvalvojan määrääminen käsitellään tuomioistuimessa, kuten kärjäoikeudessa. (Lastensuojelun edunvalvonnan laatusuosituksien 2011; Tammi & Lapinleimu 2010, 45; Sosiaaliportti 2012.)

Edunvalvontatehtävän toiminta alkaa siitä, kun kärjäoikeus antaa päätöksensä edunvalvonnasta ja siten päätös määrittää edunvalvojan toimivallan ja tehtävän rajat (Lastensuojelun edunvalvonnan laatusuosituksien 2011). Edunvalvoja saa luettavakseen lasta koskevat viranomaisasiakirjat, joihin hän perehtyy sekä suhteuttaa omaa toimintaansa muihin lapsen asioissa toimiviin tahoihin. Edunvalvojan on hyvä muodostaa siten käsityksen lapsen tilanteesta ja edusta, mutta tärkeää lapsen

edun arvioimisen kannalta on, että edunvalvoja pysyy riippumattomana muista tahoista (Tammi & Lapinleimu 2011, 37). Edunvalvoja voidaankin nähdä lapsen riippumattomana ja puolueettomana edustajana (Laine 2012, 16). Vaikka edunvalvoja saa tutustuttavakseen lapsen asiakirjat, hänen tulee tutustua myös edunvalvottavaan lapseen henkilökohtaisesti ja muodostaa häneen vähitellen luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Edunvalvojan tulee tavata lasta riittävän usein tutustuen lapsen elämäntilanteeseen, näkemyksiin ja mielipiteisiin lapsen ikä- ja kehitystasoa vastaavalla tavalla. Edunvalvoja ottaa tarvittaessa yhteyttä myös edunvalvottavan lapsen vanhempiin sekä muihin lapsen asioita hoitaviin tahoihin muodostaen kokonais kuvan lapsen tilanteesta. Varsinaista työskentelyvelvoitetta lapsen verkoston kanssa ei kuitenkaan ole, kuten lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on. (Tammi & Lapinleimu 2011; Lastensuojelun edunvalvonnan laatusuositukset 2011.)

Salla Laine (2012) on sosiaalityön pro gradu –tutkielmassaan tutkinut sitä, miten lapset käsittävät oman tilanteensa lastensuojeluprosessissa ja millaisia kokemuksia lastensuojelun edunvalvojilla on erityisesti alle 12-vuotiaan lapsen näkemysten selvittämisestä. Rätty (2012, 163 – 164) tuokin esille, että erityisesti lastensuojeluasioissa lapsen mielipiteen ja toivomusten selvittämisvelvollisuus korostuu lapsen edun huomioisen sekä toteutumisen vuoksi. Lastensuojeluasiassa määrätyn edunvalvojan tulee olla lapsen tukena prosessin eri vaiheissa. Edunvalvojan tehtävänä on pyrkiä turvaamaan lapsen asema sekä lapsen oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (Laine 2012, 1).

Lastensuojelun edunvalvojaa tulee kuulla lapsen asioissa lastensuojelun tapaamisissa sekä suunnitelmia ja päätöksiä tehtäessä (Lastensuojelun edunvalvonnan laatusuositukset 2011). Edunvalvoja edustaa lasta tuoden esille lapsen kannalta tarkoituksenmukaisimman ratkaisun (Taskinen 2010, 65). Hänen tehtävänä on valvoa lapsen etua ja tarvittaessa vaatia, että lapsi saa kaiken tarvitsemansa lastensuojellisen avun sekä tuen (Araneva 2011, 66). Edunvalvojan tehtävänä onkin arvioida muun muassa lastensuojelutyötä eli onko lapsen edun huomioimiseksi tehty kaikki tarvittava. Toteutuuko lapsen etu neuvotteluissa ja onko hänelle myönnetty kaikki tarvittavat tukitoimet? (Tammi & Lapinleimu 2011, 37).

Edunvalvontatehtävä päättyy, kun edunvalvontamääräyksessä oleva rikos- tai lastensuojeluprosessi on päättynyt. Esimerkiksi rikosasiaan määrätyn edunvalvojan toimivalta päättyy silloin, kun rikosasia on saatu päätökseen tai lastensuojeluasiassa edunvalvonnan tarve on poistunut. Edunvalvojan toimivalta voi olla sidottu myös määräaikaan. Edunvalvonta päättyy viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta ja on siten itse täysi-ikäisenä täysivaltainen käyttämään omaa

puhevaltaansa. Edunvalvoja voi myös itse hakea käräjäoikeudelta vapautusta tehtävästään. (Tammi & Lapinleimu 52 – 56.)

Lastensuojelun edunvalvonta tulee kuitenkin erottaa yleisestä edunvalvonnasta. Yleinen edunvalvoja henkilölle voidaan määrätä pääsääntöisesti omaisuuden ja taloudellisten asioiden hoitamiseksi, mikäli henkilön toimintakyky on heikentynyt esimerkiksi sairauden niin, ettei hän kykene niitä hoitamaan. (Välimäki 2013, 1.) Myös lapselle on mahdollista määrätä yleinen edunvalvoja taloudellisiin asioihin sekä talouteen liittyviin kysymyksiin (Tammi & Lapinleimu 2011, 37).

3.3 Puhevallan käyttö lastensuojeluasiassa

Vuoden 1984 lastensuojelulakiin lisättiin vuonna 1990 lastensuojelulakiin velvoite siitä, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee valvoa lapsen edun toteutumista sekä avustaa lasta. Vanhempien ja lapsen edun kannalta ristiriitaisissa tilanteissa tämä aiheutti kysymyksen siitä, kuka edustaa lasta silloin, kun lapsen ja vanhemman etu on ristiriidassa keskenään? Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli koettiin kuitenkin ongelmalliseksi sen vuoksi, ettei sosiaalityöntekijä voi prosessissa käyttää lapsen puhevaltaa. (ks. Sinko 2004, 101.) Lastensuojelun edunvalvoja käyttää puhevaltaa prosessissa, jota viranomainen johtaa. Eroavaisuutena edunvalvojan ja viranomaisen välillä onkin se, että viranomainen voi avustaa lasta käyttämään puhevaltaa, mutta ei voi käyttää sitä, kuten sen sijaan edunvalvoja voi. (Marjomaa ym. 2011, 11.)

Lastensuojelun edunvalvojan toimivalta määrittyy tapauskohtaisesti käräjäoikeuden tai muun tuomioistuimen antamassa päätöksessä. Tällöin edunvalvoja on määrätty suorittamaan juuri kyseessä olevaa edunvalvontatehtävää ja toimivalta määrittelee lastensuojelun edunvalvojan puhevallan rajat. Edunvalvoja on huoltajaan verrattavissa oleva asianosainen lasta koskevissa lastensuojelu- ja rikosasioissa. Huoltajalta johdetuista oikeuksista edunvalvojalla on tällöin oikeus lasta koskevaan tietoon. (Araneva 2011, 63; 67; 79.) Puhevallan käyttö antaa edunvalvojalle mahdollisuuden saada valituskelpoinen hallintopäätös sekä tarvittaessa hakea siihen muutosta. Lisäksi puhevallan käyttö antaa edunvalvojalle oikeuden tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa. (Räty 2012.)

Johanna Kuokkanen (2013) on tutkinut lastensuojelun edunvalvontaa sen vaikutuksista asianosaisten oikeudelliseen asemaan. Keskeisenä kysymyksenä hänen pro gradu –tutkielmassaan

on edunvalvojan asema ja toimivalta suhteessa prosessin muihin toimijoihin, kuten lapsen huoltajiin sekä lastensuojelun viranomaisiin. Lastensuojelun edunvalvojan tehtäviin kuuluva keskeinen tehtävä onkin käyttää lapsen puhevaltaa lapsen huoltajan sijaisena. Annetulla edunvalvojamääräyksellä on oikeudellinen vaikutus, että lapsen huoltaja syrjäytetään lakimääräisestä oikeudesta valvoa lapsen etua ja käyttää lapsen puhevaltaa siinä asiassa, jota edunvalvoja on määrätty suorittamaan. Lapsi katsotaan ikänsä vuoksi vajaavaltaiseksi käyttämään yksin puhevaltaansa, jonka vuoksi hän tarvitsee edunvalvojan käyttämään sitä (Tammi & Lapinleimu 2011, 38; 43.) Yli 12-vuotiaalla lapsella on kuitenkin oikeus käyttää puhevaltaa huoltajan tai edunvalvojan rinnalla itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (Lastensuojelulaki 17.4.2007/417).

Lastensuojelun edunvalvojan toimivallan ulkopuolisissa asioissa lapsen puhevaltaa käyttää edelleen huoltaja. Esimerkiksi edunvalvojan toimivalta ei ulotu lapsen nimestä tai uskontokunnasta päättämiseen. (Räty 2012.) Vaikka lapselle olisi määrätty huoltajan sijasta puhevaltaa käyttävä edunvalvoja, huoltaja säilyy edelleen asianosaisasemassa eli hänellä on oikeus käyttää omaa puhevaltaansa omasta puolestaan (Laine 2012, 14). Huoltaja säilyy edunvalvojasta huolimatta edelleen asianosaisena oman puhevaltansa vuoksi eli lastensuojelun edunvalvoja ei voi prosessissa syrjäyttää lapsen huoltajaa.

4 LAPSEN ETU

Lapsen etu on yksi lastensuojelun kantava periaate. Lapsen edun käsite on tilannesidonnainen eikä se ole muotoutunut tyhjiössä. Tässä kappaleessa käsittelen lapsen etua ja asemaa, lapsen edun määrittämisen haasteellisuutta sekä lapsen etua perhesuhteissa.

4.1 Lapsuus lapsen etua ja asemaa määrittämässä

Lapsen edun käsitteen muovautumiseen on vaikuttanut se, miten lapsen asema on eri aikoina nähty suhteessa aikuisiin. Lapsen asema suhteessa aikuisiin on kehittynyt vähitellen ja lapsuus omana elämänvaiheenaan on tunnustettu. Yhteiskunnallinen tilanne sekä kulttuuri ovat vaikuttaneet lapsen asemaan ja oikeuksiin. (Kajava 1997, 135.) Lapsen edun käsitteen syntyminen on havaittavissa esimerkiksi suomalaisen lapsilainsäädännön muotoutumisesta aiempaa lapsilähtöisempään suuntaan. Aikaisemmin lapsilainsäädäntö on tunnistanut nykyistä heikommin lapsen aseman sekä lapsen edun, sillä lapsi on tuolloin ollut perheessä näkymätön ja määrittynyt osaksi perheen sisäistä järjestystä (Karttunen 2010, 63).

Lapsen etu voidaan nähdä ideologisena käsitteenä. Ideologisesta näkökulmasta lapsen etua painotetaan eri tavoin suhteessa muihin toimijoihin. (Törrönen 1994, 56.) Kangas (2013, 27) tuo esille, että vanhemman ja lapsen suhteen vallanalaisuus on muuttunut siten, että lapsen ja aikuisen suhdetta pidetään nykyään kahden yksilön välisenä suhteena. Lapsuus voidaankin nähdä lapsilähtöisesti erityislaatuiseena elämänvaiheena, joka ei ole aikuisuuteen ja yleiskuntakelpoisuuteen valmistava, vaan jo itsessään osallisuutta yhteiskuntaelämään (Alanen 2001, 173). Lapsuus on yksilöllinen ilmiö ja silloin alkavat vuorovaikutuksessa rakentua suhteet muihin, itseen sekä maailmaan (Bardy 2009, 18). Lapset ovat aktiivisia toimijoita rakentaen omaa elämäänsä ja osallistuen elinympäristönsä muovaamiseen (Alanen 2001, 175).

Ongelmaksi kuitenkin saattaa muodostua lapsen subjektin suhde aikuisiin. Pidetäänkö lasta samanlaisena vai erilaisena kuin aikuista ja millä tavoin? Mikäli lapsi nähdään vanhemmistaan riippumattomana subjektina, oikeuttaako se lasta velvoitettavan samalla tavalla kuin aikuista – esimerkiksi todistamaan oikeudessa yksin? Tällöin lapselle luodaan liian paljon vastuuta tilanteesta, johon hän ei ikä- ja kehitystasonsa puolesta ole vielä valmis. (Sinko 2004, 104.) Enemmistö kuitenkin hyväksyy lasten edun mukaisena lapsen vajaavaltaisena suhteessa aikuisiin sekä

lapsuuden ja aikuisuuden välisen hierarkkisuuden. Lapsi on silti riippumaton oikeussubjekti, jota on kuultava häntä koskevassa päätöksenteossa ja otettava riittävästi huomioon lapsen näkökulma. (Alanen 2001, 161.)

Vaikka aikuisuuden ja lapsuuden väliset suhteet yhteiskunnassa ovat olleet murroksessa, kuitenkin vielä nykyään lapsen etua, asemaa ja oikeuksia käsittelevässä keskustelussa lapsen ääni jää kuulumattomiin. Tuolloin lapsen etua määritellään ja arvioidaan ulkopuolelta. (Alanen 2001, 161.) Lapsen näkökulmaa ja siten myös lapsen etua määritellään usein aikuisten näkökulmasta (Bardy 2009, 104). Lapsuutta on tutkittu lasten näkökulmasta verrattain vähän ja lapset ovatkin melko näkymättömiä itseään koskevassa tiedossa (Alanen 2001, 166 – 168). Päivi Sinko (2004, 191) tuo esille ajatuksen siitä, ettei juridinen diskurssi kuule helposti lapsen ääntä esimerkiksi lastensuojelussa, sillä luontevampaa sille on aikuisten äänen kuuluminen. Toimintakäytännöt ovat muotoutuneet sellaisiksi, että ne eivät ole herkkiä kuulemaan lapsen omaa tietoa, näkemystä tai tarpeita, ellei siihen tietoisesti pyritä. Lapsilainsäädännössä nykyäänkin kuitenkin korostetaan lapsen subjektiutta eikä vanhempia mielletä ikään kuin lapsen puhemiehiksi kaikissa tilanteissa, vaikka lapsi on osaltaan vanhemmistaan riippuvainen.

4.2 Haasteena lapsen edun määrittäminen

Lapsen edun arvioiminen sekä toteutuminen ovat lastensuojelun ja siten myös lastensuojelun edunvalvonnan kantava ja toimintaa ohjaava periaate (Forsberg 1998, 44). Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden, mutta myös lastensuojelun edunvalvojien tehtävänä on arvioida ja pyrkiä toteuttamaan lapsen etua ja työssään arvioida sitä, miten ratkaisut vaikuttavat lapsen asemaan ja ovatko tehdyt ratkaisut lapsen edun mukaisia. (Räty 2004, 85.) Lapsen edun käsitteen tarkoituksena on toimia lastensuojelussa tehtävien ratkaisujen oikeellisuuden ja eettisyyden punnitsemisen kriteerinä. (Kangas 2013, 26.) Lapsen edun käsite perustuu lastensuojelulakiin ja sen tarkoituksena on suojella lapsen erityisyyttä ja haavoittuvuutta sekä vahvistaa lapsen ihmisarvoa (Hurtig 2003; Bardy 2009, 30).

Lapsen etua lähdetään arvioimaan lapsen hyvinvoinnista ja oikeuksista käsin. (Ihalainen & Kettunen 2010, 72 – 73). Taskinen (2007, 19) huomauttaa, että lapsen edun käsitteen sisältö tuo esille arkisia, lapsen jokapäiväiseen elämään kuuluvia asioita. Lapsen etua arvioitaessa kiinnitetään huomiota muun muassa lapsen tasapainoiseen kasvuun, turvallisiin ja jatkuviin ihmissuhteisiin sekä mahdollisuuteen saada hellyyttä osakseen. Nätkinen (2003, 46) konkretisoi lapsen edun käsitettä

sillä, että lapsi tarvitsee osakseen jatkuvuutta, pysyvyyttä, turvallisuutta, vanhempien tarjoamaa hoivaa, läheisyyttä, suojelua sekä osallisuutta. Esimerkiksi tasapainoiseen kasvuun ja lapsen edunmukaisuuteen liitetään ajatus siitä, että lapsi tarvitsee aikuisen, joka huolehtii hänen perustarpeistaan, kuten ruuasta ja puhtaudesta. Lapsen edunmukainen kasvatus on lisäksi vuorovaikutuksellista ja ottaa huomioon lapsen tarpeet. Lapsen edunmukaiseen, turvalliseen kasvuympäristöön liitetään ajatus siitä, että hän voi kasvaa ilman pelkoa tai altistumista lapselle vahingolliseen elämäntapaan, kuten rikollisuuteen tai päihteidenkäyttöön. (Taskinen 2007, 19 – 20.) Lapsen edunvastaisiksi voidaan nähdä sellaiset asiat, jotka vaarantavat lapsen hyvinvointia, hoitoa ja huolenpitoa eroteltuna suojaavista ja hyvinvointia tukevista tekijöistä (Räty 2012, 24).

Lastensuojelussa ja lastensuojelun edunvalvonnassa haasteena on lapsen edun määrittelemisen. Kuten edellä on esitetty, lapsen edun käsitteen konkreettisempaa sisältöä voidaan määritellä varsin yksityiskohtaisesti lastensuojelulain lapsen etua määrittelevien keskeisten periaatteiden lähtökohdista. On olemassa yleispäteviä ajatuksia siitä, mitä lapsen etu on ja miten sitä voidaan määritellä. Lapsen edun käsitteen sisältö ei kuitenkaan käytännön työssä ja eettisesti haastavissa tilanteissa ole yksiselitteinen, vaan siitä tulee eettisesti punnita (Kangas 2013, 26). Taskinen (2007, 19) tuo esille, että lapsen edun käsitteen merkitys punnintakriteerinä korostuu silloin, kun arvioidaan puutteita tai lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumista. Lapsen edun määrittelemisen ei ole aina välttämättä yksinkertaista tai yksiselitteistä, sillä saattaa olla hyvinkin erilaisia näkemyksiä siitä, mikä on lapsen etu missäkin tilanteessa.

Lapsen etu voidaankin nähdä tilannesidonnaisena käsitteenä, jolle on vaikeaa luoda täsmällistä yleispätevää merkityssisältöä ja sitä tulisi arvioida tapauskohtaisesti eri näkökulmista (Oulasmaa 1994, 108; Nätkin 2003, 39). Lapsen etua arvioitaessa tulisi siten kiinnittää huomiota tarkoituksenmukaisimpaan ratkaisuun lapsen kannalta ja siihen vaikuttavia asioita ovat esimerkiksi lapsen ikä, kehitystaso sekä lapsen kokonaiselämäntilanne. (Räty 2012, 13). Lapsen edun punnitsemiseen vaikuttavia asioita ovat lisäksi vanhempien kyky huolehtia ja vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta (Rantamaa 2013, 8). Esimerkiksi eri-ikäisten lasten kohdalla painottuvat lapsen edun toteutumista arvioitaessa erilaiset asiat, sillä lapsen tarpeet saada osakseen esimerkiksi hoivaa ja huolenpitoa muuttuvat iän myötä. Vaikkapa vauvalle hoivan puute on vahingollisempaa kuin iältään vanhemmalle lapselle. (Taskinen 2007, 19.) Lapsen etu voikin muodostua erilaiseksi riippuen esimerkiksi lapsen asuinpaikasta: siitä asuuko lapsi vanhempiensa luona tai onko hänet sijoitettu kodin ulkopuolelle. (Räty 2012, 13.)

Lapsen edun nimissä tehtävien ratkaisujen aikajänne ulottuu nykyhetkestä tulevaisuuteen. Lapsen edunmukaisinta ratkaisua punnittaessa on kiinnitettävä huomiota nykyhetken lisäksi tulevaisuuteen päätösten seurausten näkökulmasta (Ihalainen & Kettunen 2010, 72 – 73). Miten jokin lapsen edun nimissä tehty ratkaisu vaikuttaa tulevaisuudessa ja onko se silloinkin lapsen edun mukainen? Miten tehty ratkaisu turvaa lapsen elämässä lastensuojelun keskeisten periaatteiden toteutumisen käytännössä? (Räty 2004, 85). Lapsen etua arvioitaessa tulisi punnita myös syy- ja seuraussuhteita kokonaiskuvan muodostamiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että päätösten kantavuutta sekä vaikutusta tulevaisuuteen tulisi arvioida saatavissa olevien ratkaisuvaihtoehtojen näkökulmasta. (Räty 2012, 14.)

Suomalaisen lapsilainsäädännön kehittyminen ja lapsen edun ensisijaisuuden korostaminen ei ole poistanut ongelmaa käsitteen tulkinnanvaraisuudesta (Kajava 1997, 13). Lapsen etuun viitataan usein yleisenä käsitteenä, jolloin sen sisältö jää hahmottumatta. Kankaan (2013, 26) mukaan lapsen edun käsite on suhteellisen avoin ja sen vuoksi sen sillä on mahdollista perustella useita erilaisia näkemyksiä. Lapsen edun käsitteen tulkinnanvaraisuus ja ongelmallisuus näyttäytyvät erityisesti silloin, kun käsitteeltä vaaditaan konkretiaa.

Lapsen edun käsite herättää tulkinnanvaraisuudellaan kysymyksen käsitteen erottelukykyisyydestä. Miten laaja lapsen edun käsite voi ohjata monimutkaista ja vaativaa päätöksentekoa? Lapsen edun käsite sisältää siten vaatimuksen moraalista järkeilystä, sillä aina ei voida yksiselitteisesti määritellä lapsen kannalta edukkainta ratkaisua. Käsite tuottaa ongelmia erityisesti silloin, kun sen sisältöä ei jaotella pienempiin osiin, vaan lapsen edulla pyritään perustelemaan päätöksentekoa ilman moraalista järkeilyä. Lapsen edun käsite vaatii käyttäjältään eettistä ja moraalista punnitsemista. Lapsen edun tilannesidonnaisen luonteen vuoksi sitä joudutaan punnitsemaan yksittäisten ihmisten erilaisissa ja muuttuvissa tilanteissa. Moraalinen järkeily sisältää punnitsemista eri ratkaisuvaihtoehtojen sekä syy- ja seuraussuhteiden välillä. (Pösö 2012, 76 –77.)

Sinko (2004, 105) nostaa esille, että yleinen käsitys lapsen hyvästä tai lapsen edusta ei riitä lastensuojelussa lapsen edun mukaiseen päätösten tekemiseen. Lapsen edun käsite nähdäänkin siis päätöksentekoon orientoivana käsitteenä, jonka merkityssisältö tulisi pilkkoa pienempiin osiin. Lapsen etua ja sen toteutumista tulisikin siis arvioida eettistä ja moraalista punnitsemista käyttäen. Lapsen edun tulkintatilanteet nähdään ainutkertaisina ja yksilöllisinä, mutta myös tulkinnanvaraisina, arvosidonnaisina ja täsmentymättöminä. (Pösö 2012, 77.)

Lapsen edun käsite onkin yleinen käsite, jonka kohdalla tulisi keskittyä tarkempiin perusteluihin siitä, miten lapsen etua katsotaan toteutettavan. Mikä on lapsen kannalta suotavaa prosessin jossakin

vaiheessa, ei välttämättä ole lapsen edun mukaista koko prosessin ajan. Lapsen etua pohditaan tällöin kussakin tilanteessa yksittäisesti, jolloin perustelujen tulisi olla selkeitä. (Oulasmaa 1994, 120 – 122.) Lapsen edun käsitettä voidaan tarkastella myös yläkäsitteenä, sillä liitetään usein tutkimuksessa ja kirjallisuudessa toiseen käsitteeseen, kuten lapsen asemaan, oikeuksiin osallisuuteen, tarpeisiin ja näkökulmiin (Pösö 2012, 76).

Lapsen edun käsite jättääkin runsaasti tilaa arvo- ja arvostusnäkökohdille, sillä se on moraalinen ja normittava käsite (Kurki-Suonio 1999, 1 – 2). Normatiivisuuden ulottuvuutta lapsen etua määriteltäessä nousee esille se, että sosiaalityöntekijä käyttää lapsen etua arvioidessaan yleisesti hyväksytyjä perusteluja ja yhteisesti ymmärrettyjä oletuksia (Nyholm 2006, 1 – 2). Lapsen edun arvo- ja arvostusnäkökohdat voidaan nähdä kulttuurisina tulkintoina, sillä ne ovat tiiviisti yhteydessä kulttuuriin ja yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin siitä, mikä on lapselle parhaaksi. Ne heijastelevat kulloisenkin yhteiskunnan ja kulttuurin ajan käsityksiä lapsen edusta. (Kurki-Suonio 1999, 1-2.)

4.3 Lapsen etu perhesuhteissa

Lapsen etua määriteltäessä nousee esille välillisesti perheen etu sekä vanhemman etu, vaikka käsiteltäisiinkin lapsen etua. Lapsen edun käsite perhesuhteissa herättää kysymyksen lapsilähtöisyydestä. Lapsen, vanhemman sekä perheen etu asettuvat lastensuojelussa suhteessa toisiinsa eri tavoin (Bardy 2009, 79).

Vanhemmat voidaan nähdä lapsensa edun ensisijaisina toteuttajina. Lapsen etua voidaan määritellä esimerkiksi niin sanotusti ”vanhemmat tietävät parhaiten” -oletuksena. Tällöin lapsen edun katsotaan toteutuvan ristiriidattomissa tilanteissa ilman, että lapsen edun toteutumiseen joudutaan puuttumaan perheen ulkopuolelta. (Karttunen 2010.) Karttunen perustaa ajatuksen Mahkosen (1998, 62) ajatukseen vanhempien tahdon autonomiasta ja valistuneesta rationalismista, sillä katsotaan, että järkevät ihmiset kykenevät aidosti valitsemaan sen, mikä on heidän lastensa eduksi. Tosin lapsen etu vanhempien arvioimana ei aina toteudu eikä vanhempi voi edustaa lasta käyttäen hänen puhevaltaansa. Tällöin lapsen edun toteutumiseen on puututtava perheen ulkopuolelta. Lastensuojelun edunvalvonnan lähtökohtana ovat olleet tilanteet, jolloin lapsen vanhempi on esteellinen valvomaan lapsensa etua. Lapset ovat yhteiskunnan erityisessä suojeluksessa eli yhteiskunta, esimerkiksi lastensuojelu kohdistaa tarpeen vaatiessa tukea ja kontrollia, mikäli lapsen etu, fyysinen, psyykinen tai sosiaalinen turvallisuus vaarantuvat (Karttunen 2010, 64).

Lapsi voidaan nähdä näkymättömänä osana perhettään, jolloin arvioidaan ensisijaisesti perheen etua, mutta lapsi ja muut perheenjäsenet voidaan nähdä myös erillisinä yksilöinä perheenä, jolloin arvioidaan ensisijaisesti lapsen etua. Käsitys, että perhe toteuttaisi lapsen etua ja perheen yhteistä jakamatonta hyvää, voi estää toteuttamasta lapsen etua yksilönä, vaikka lapsen etua tarkasteltaisiin kokonaisvaltaisesti osana perhettä. Perheen etu ja lapsen etu voivat olla yhteneväisiä, mutta myös hyvin eroavaisia. (Heiliö 1994, 103.)

Bardy (2009, 78 – 79) tuo esille lapsen huomioimisen kokonaisvaltaisesti vanhempien, perheen sekä verkostojen kautta ottaen huomioon kokonaistilanne. Lapsi ja lapsen etu tulee huomioida osana ympäristöään yksilöllisesti, mutta lapsen perhettä ei voida jättää lapsen etua arvioitaessa huomioimatta. Yksilöllisyys sisältää ajatuksen siitä, että lapsi on ainutkertainen persoona, jolla on oma identiteetti. Bardy nostaa esille ajatuksen siitä, huomioidaanko vain lapsi tärkeänä vai lapsi osana perhettä, joka kuuluu lapsen läheisverkostoon.

Tapio Rätty (2012, 13) kuitenkin korostaa, että lapsen etua arvioitaessa ei voida huomioida ainoastaan lapsen etua, vaan lapsen elämäntilanne kokonaisuudessaan. On huomioitava lapsen edun yhteydessä riittävästi myös lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavat henkilöt. Mikäli lapsen etu arvioidaan vain lapsen tarpeet huomioiden, voi lopputuloksena hyvinkin olla lapsen edun vastainen ratkaisu. Lapsen etu ei kuitenkaan tarkoita, että lapsen etua arvioitaessa tehtäisiin aina niin kuin lapsi tai hänen vanhempansa haluaisivat. Tällöin perhelähtöinen arviointi on lapsilähtöistä, sillä lapsen etu pysyy edelleen lastensuojelun toimintaa ohjaavana keskeisenä periaatteena. Lapsen etu on toteutettavissa ja arvioitavissa nimenomaan lapsen näkökulmasta.

Mirja Kajava (1997) on väitöskirjassaan tutkinut lapsen etua huostaanottoprosessissa tilanteissa, joissa kysymys on tahdonvastaisesta toimenpiteestä. Lapsen edun toteutumista on pyritty edistämään myös vanhempaa tukemalla, jolloin on katsottu, että lapsen etua voidaan edistää vanhemman etua tukemalla. (Emt., 134.) Prosessit ovat pitkiä sekä monitahoisia ja lapsen etu ei tällöin ole yksiselitteinen, vaan sitä joudutaan arvioimaan prosessin eri vaiheissa. Kajava on väitöskirjassaan herättänyt ajatusta siitä, onko huostaanotto lapsen etu ja missä tilanteissa se on lapsen edun mukaista, sillä edun arvioiminen ei ole suoraviivaista monitahoisissa prosesseissa.

Lapsen edun käsitteen sisällön ristiriitaisuus tulee parhaiten esille tahdonvastaisessa huostaanotossa, jolloin vanhemmat, mahdollisesti myös lapsi itse sekä lastensuojelun viranomaiset arvioivat huostaanoton perusteita sekä tarkoituksenmukaisuutta erilaisin kriteerein. Lapsen etu voikin näyttäytyä erilaisena eri toimijoiden näkökulmasta, sillä viranomaistahojen käsitykset lapsen edusta voivat poiketa vanhempien, mutta myös lapsen omasta käsityksestä edustaan. (Kajava 1997, 12 –

14.) Tilanteissa lapsen etua toteutettaessa voi olla kysymys myös muille, kuten esimerkiksi vanhemmille kuuluvien oikeuksien rajoittamisesta (Räty 2012, 13). Lastensuojelun keskeinen dilemma onkin konflikti, jolloin työntekijä sekä vanhemmat ja mahdollisesti myös lapsi itse näkevät tilanteen eri tavalla. Lapsen edun toteutuminen sekä sen arviointi eivät ole yksinkertaisia tai yksiselitteisiä selkeissä konfliktitilanteissa. (Sinko 2004, 103.)

Lapsen aseman vahvistamista pidetään tarpeellisena erityisesti tilanteissa, joissa vanhemman ja lapsen edut ovat ristiriitaiset. Vaikka lapsi on riippuvainen perheen tuesta, hänellä on itsenäiset oikeutensa, tarpeensa sekä toiveensa. (Forsberg 1998, 46.) Lapsen etua arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon lapsen etusija ikätasoiseen hoivaan ja huolenpitoon sekä miten lapsen edun toteuttaminen rajoittaa perheen oikeuksia. Pösö (2012, 76) tuo esille samansuuntaisen ajatuksen siitä, että aina ei ole selkeästi erotettavissa onko kyse lapsen vai vanhemman edusta. Lisäksi käsitykset lapsen edusta voivat vaihdella eri toimijoiden kesken, jolloin ratkaisu voi jäädä tekemättä tai muotoutua lapsen edun vastaiseksi.

Lapsen etua arvioitaessa tulee miettiä sitä, kumman etu asetetaan tosiasiaassa etusijalle vai korostuuko vanhemman etu lapsen edun kustannuksella. Kajavan (1997, 138) mukaan vanhemman etu toteutuu prosessissa helpommin, sillä lapseen kiinnitetään huomiota vakavasti vasta sitten, kun hän ilmaisee pahaa oloaan ei-toivotulla tavalla. Kuinka kiinteästi lapsen etu on yhteydessä vanhemman etuun eli riittääkö lapsen edun takeeksi suhteellisen vakiintunut käsitys siitä, että lapsen etu ja hyvinvointi on yhdensuuntainen vanhemman edun ja hyvinvoinnin kanssa? (Kajava 199, 13). Myös Alanen (2001, 169) on tarkastellut samaa asiaa. Alasen mukaan lapset mielletään aikuisista tai muista niin sanotusti suuremmista tahoista riippuvaisiksi, jolloin huomio suuntautuu tavalla tai toisella lapsen ja mahdollisesti lapsen edun sijasta enemmän tahoihin, joista lapsen uskotaan olevan riippuvainen ja vaikuttavan lapsen olosuhteisiin.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä kappaleessa kerron tutkielmani toteutuksesta: tutkimuksen tavoitteesta sekä taustasta, laadullisesta tutkimuksesta lähestymistapana, aineistonkeruusta sekä tutkimusaineston analyysistä. Tässä luvussa pohdin lisäksi tutkielmani eettisyyttä sekä luotettavuutta.

5.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuksen tavoite

Tutkielmani taustalla on tutkijan oma mielenkiinto lastensuojelun edunvalvonnan ilmiötä kohtaan. Pykälä lastensuojelun edunvalvonnasta on lisätty vasta uuteen lastensuojelulakiin vuonna 2008. Lastensuojelun edunvalvontaa erityisesti lastensuojelulain 22§:n mukaisena toimintana on tutkittu vielä suhteellisen vähän ja vasta viime vuosien aikana, jonka vuoksi se onkin kiehtova tutkimuksen kohde. Tutkijan oletuksen mukaan tutkimukset, joita lastensuojelun edunvalvontaan liittyen on tehty, ovatkin tämän vuoksi suhteellisen uusia. Aikaisemmin ennen lastensuojelulain uudistusta edunvalvojaa lapselle on haettu sosiaalihuollon asiakaslain perusteella, minkä vuoksi varsinaista lastensuojelun edunvalvontaa nykyisellään ei ole ollut olemassa. Lastensuojelun edunvalvontaa on alettu kehittää vasta 2000-luvun puolivälissä ja sen kehittäminen sekä muotoutuminen jatkuvat edelleen. Tutkielmani avulla pyrin tuomaan lastensuojelun edunvalvontaa ilmiönä näkyvämmäksi.

Olen halunnut tehdä tutkielmallani lastensuojelun edunvalvontaa näkyväksi, sillä aiheesta ei ole vielä kovin paljon tutkittua tietoa. Lastensuojelun edunvalvonnasta on tehty pro gradu –tutkielmia (ks. Kuokkanen 2013; Rantamaa 2013; Laine 2012). Lastensuojelun edunvalvontaa käsitteleviä pro gradu –tutkielmia on tehty sekä sosiaalityöhön että oikeustieteeseen liittyen. Lastensuojelun edunvalvontaa on tutkittu muutamista eri näkökulmista: lähinnä yhteistyökäytäntöjen ja lapsen mielipiteen selvittämisen näkökulmasta. Lisäksi Pelastakaa Lapset ry:llä on ollut lastensuojelun edunvalvonnan kehittämishanke ja sen puitteissa on tuotettu lastensuojelun edunvalvontaan liittyvää materiaalia.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaiseksi lastensuojeluasioihin erikoistunut edunvalvoja hahmottaa oman roolinsa ja edunvalvojan tärkeimmät tehtävät sekä niiden merkityksen?

2) Millaista tukea he itse ajattelevat edunvalvojan tuovan lapselle?

3) Miten lastensuojelun edunvalvojat kokevat voivansa edistää lapsen edun toteutumista?

Lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmää on kritisoitu siitä, että se tuo monimutkaiseen, pitkiin ja jo ennalta hajanaisiinkin prosesseihin vielä uuden toimijan lisää. Edunvalvojan merkitystä on pohdittu keskusteluissa ja mietitty sitä, mitä lisäarvoa yksi toimija lisää prosessissa tuo lapselle. Tarkasteluni kohteena on lastensuojelun edunvalvonta ja erityisesti lastensuojelun edunvalvojien näkemykset. Tavoitteenani on tutkia lastensuojelun edunvalvojina toimivien työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelun edunvalvojana toimimisesta sekä millaisia merkityksiä he antavat lastensuojelun edunvalvojana toimimiselle. Tarkoituksena on tutkia sitä, miten edunvalvoja hahmottaa oman roolinsa, sen sisällön ja merkityksen lapsen näkökulmasta ja miten edunvalvojat kokevat pystyvänsä edistämään lapsen edun toteutumista. Tutkimukseni keskiössä on lastensuojelun edunvalvojien oma näkökulma siitä, miten he hahmottavat oman roolinsa merkityksineen.

5.2 Laadullinen tutkimus lähestymistapana

Tutkielmassani olen lähestynyt tutkimusaihetta laadullisella tutkimusotteella. Laadullinen tutkimusote on valikoitunut siksi, että tutkielmani pyrkii kuvaamaan ja ymmärtämään edunvalvontaa ilmiönä lastensuojelun edunvalvojan liitettyjen roolien kautta. Tutkielmani aineistonkeruumenetelmäksi olen valinnut teemahaastattelun.

Metsämuuronen (2001, 9) tuo esille Denzinin sekä Lincolnin (1994, 3) ajatuksen, jonka mukaan laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan kokonaista joukkoa tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. Tuomi ja Sarajärvi (2008, 28; 85) kuvaavat laadullista tutkimusta ymmärtäväksi tutkimukseksi, joka lähtee liikkeelle siitä, voiko ilmiötä selittää tai ymmärtää. Laadullinen tutkimus voidaankin palauttaa kysymykseen ”miten minä voin ymmärtää toista?”. Laadullisen tutkimuksen tutkimuskohde voi olla esimerkiksi ilmiö ja laadullinen tutkimus pyrkii saavuttamaan tietoa ilmiön ymmärtämiseksi (Sajama 1993). Tutkielmassani kuvaan laadulliselle tutkimukselle ominaista todellista elämää tutkimalla lastensuojelun edunvalvojan työtä.

Laadullinen tutkimus voidaan nähdä prosessina, sillä tutkimuksen etenemisen vaiheet eivät välttämättä ole etukäteen jäsennettävissä. Esimerkiksi tutkimustehtävän ratkaisut voivat muotoutua

lopulliseen muotoonsa vasta tutkimuksen edetessä. Tutkimusongelma ei välttämättä ole täsmällisesti ilmaistavissa tutkimuksen alussa, vaan se tarkentuu tutkimuksen edetessä. Tutkimuksen eri elementit, kuten tutkimustehtävä, teorianmuodostus, aineisto ja analyysi, limittyvät toisiinsa ja muotoutuvat vähitellen. (Kiviniemi 2007, 70 – 71.) Laadulliseen tutkimukseen liitetäänkin tutkijan tiedon lisääntyminen tutkittavasta ilmiöstä ja siihen vaikuttavista asioista tutkimuksen edetessä. Laadullisessa tutkimuksessa välttämätöntä on tutkimustehtävän rajaaminen. Tutkimustehtävän rajaamisen tarkoituksena on kyse mielekkään ja selkeän tutkimustehtävän asettelusta, mutta myös sen varmistamisesta, että tutkimuksen hajanaisuuden riski pienenee. (Emt., 73; 76.)

Tavoitteena on antaa tutkimuksen kohteesta teoreettisesti mielekäs tulkinta. Sen lähtökohtana ei siis ole pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin eikä aineistoa pyritä kuvaamaan numeraalisesti tai etsimään sen määrällisiä yhteyksiä. (Eskola & Suoranta 1998, 61.) Laadullinen tutkimus onkin kiinnostunut ilmiöiden yksityiskohtaisista rakenteista sekä merkityksistä eikä niinkään niiden yleisluontoisesta jakautumisesta (Metsämuuronen 2006, 88).

Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään yleensä verrattain pieneen joukkoon tapauksia, joita pyritään tutkimaan perusteellisemmin. Aineiston laadun takeeksi nähdäänkin laatu, ei määrä (Eskola & Suoranta 1998, 14 – 18). Tutkija pyrkii keskittymään tietyn sosiaalisen todellisuuden näkemyksiin eli tutkittavien yksilöllisiin tutkittavalle asialle antamiin merkityksiin (Kiviniemi 2007, 76). Laadullisen tutkimuksen aineistoa leimaa sen monitahoisuus sekä ilmaisullisuus, joka muotoutuu tutkittavien ilmauksista. Laadulliselle aineistolle tyypillistä on tarkastella ilmiötä monitasoisesti sekä problematisoida eri näkökulmia. (ks. Alasuutari 1999, 83.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko muovautuu tutkittavan ilmiön vaatimusten mukaisesti. Laadullisen tutkimuksen luonteen vuoksi aineiston koko on tapauskohtainen: tutkittavasta asiasta pyritään muodostamaan harkinnanvaraisen otannan perusteella mahdollisimman kattava kuva selittäen tai kuvaten tutkimuksen kohdetta (Eskola & Suoranta 1998, 62). Aineiston koko ei tarkoita aineiston suppeutta eikä pelkän aineiston koon perusteella voida mitata tutkimuksen onnistumista. Tutkittavat valikoituvat harkitusti ja tarkoituksenmukaisesti sen perusteella, että heillä olisi mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta asiasta (Tuomi & Sarajärvi 2008, 85). Laadullisen tutkimuksen aineistot ovat periaatteessa rajattomia, jonka vuoksi tulee rajata aineisto harkinnanvaraisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 64).

Analyysiprosessin tarkoituksena on löytää ja kehittää aineistosta teoreettisesti mielenkiintoisia ydinteemoja, jotka toistuvat aineistossa. (Kiviranta 2007, 80). Tutkittava ilmiö pyritään sijoittamaan

yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä antaen siitä mahdollisimman yksityiskohtainen ja tarkka kuvaus etsimällä vastausta aineistosta esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole vain kertoa aineistosta, vaan pyrkiä rakentamaan teoreettisesti mielekkäitä näkökulmia. (Eskola & Suoranta 1998, 62.)

5.3 Aineiston hankinta ja teemahaastattelu

Lastensuojelun edunvalvontaa Satakunnan alueella koordinoi Satakunnan lastensuojelun kehittämisyksikkö. Lähestyin marraskuussa 2013 Satakunnan lastensuojelun kehittämisyksikön johtavaa sosiaalityöntekijää Marketta Raiviota. Haastattelupyynnöt toimitettiin tammikuussa 2014 sähköpostitse Satakunnan lastensuojelun kehittämisyksikön kautta seitsemälle lastensuojelun edunvalvojalle. Haastattelupyynnön saaneista lastensuojelun edunvalvojista haastattelupyyntöön vastasi viisi. Haastattelupyyntöön vastanneiden lastensuojelun edunvalvojien kanssa sovimme sähköpostitse tai puhelimitse.

Haastatellut lastensuojelun edunvalvojat ovat valikoituneet haastateltaviksi sillä perusteella, että heillä on haastattelupyynnön lähetyksen aikaan tammikuussa 2014 ollut käynnissä vähintään kaksi aktiivista lastensuojelun edunvalvontaprosessia. Käynnissä olevat edunvalvontaprosessit olivat sekä rikos- että lastensuojeluprosesseja. Haastatellut lastensuojelun edunvalvojat ovat siis kokeneita sosiaalialan työntekijöitä ja heillä on kokemusta lastensuojelun edunvalvojana toimimisesta sekä lastensuojelutyöstä. Lastensuojelun edunvalvojiksi kouluttautuneita sosiaalialalla työskenteleviä työntekijöitä, joilla olisi käynnissä aktiivisia edunvalvontaprosesseja, on verrattain vähän Satakunnassa, jonka vuoksi olen päättänyt viiteen tutkimushaastatteluun aineistossani. Aineiston kylläntymistä alkoi näkyä viidessä tutkimushaastattelussa, jonka vuoksi arvioin aineiston koon riittäväksi.

Tutkielmani aineistonkeruun menetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua, joka on yksi laadullisen tutkimuksen yleisistä aineistonkeruumenetelmistä. Teemahaastatteluun aineistonkeruun menetelmänä olen päättänyt tutkimusongelman perusteella. Haastatteluun aineistonkeruun menetelmänä päädyin siksi, ettei lastensuojelun edunvalvojien työstä ole olemassa kirjallista dokumentointia, esimerkiksi asiakaskertomusta, jonka avulla tutkimuskysymyksiin olisi pystynyt vastaamaan.

Tutkielmani aineisto koostuu viidestä Satakunnan alueella toimivan lastensuojeluun erikoistuneen edunvalvojan haastattelusta, jotka on toteutettu yksilöteemahaastatteluina. Haastattelut on toteutettu helmikuussa 2014. Teemahaastattelu on strukturoidun lomakehaastattelun sekä avoimen haastattelun välimuoto (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2003, 197). Teemahaastattelusta puuttuu strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys ja haastattelu toteutetaan ennalta suunniteltujen teemojen avulla (Hirsjärvi & Hurme 1991, 37). Haastatteluun valikoimani teema-alueet liittyivät edunvalvojan nykyiseen tilanteeseen, edunvalvojan rooleihin sekä edunvalvonnan tulevaisuuteen. Teemahaastattelun tarkoitus onkin valita ja suunnitella haastattelun teema-alueet ennakkoon. Teemahaastattelussa kysymysten tarkka muoto ja teemojen läpikäynnin kesto vaihtelevat. (Eskola & Suoranta 2000, 86.) Jokaisen haastattelun edunvalvojan kanssa kävimme läpi samat teemat, mutta osa edunvalvojista tarttui toisia enemmän tiettyihin teemoihin, kun taas toiset haastattelut toivat enemmän näkökulmiaan esille toiseen teemaan liittyen. Teemat muodostavat teemahaastattelun perustan, joka takaa sen, että kaikkien haastateltavien kanssa on käyty läpi samoja teemoja. Teemahaastattelussa haastateltavan on mahdollista tuoda esille suhteellisen laajasti näkemyksiään ja tulkintojaan tutkittavasta ilmiöstä teemojen puitteissa. (Eskola & Suoranta 2000, 87 – 88; Hirsjärvi & Hurme 1991, 36.)

Haastattelut edunvalvojat ovat valikoituneet tutkielmaani sillä perusteella, että heillä olisi mahdollisimman paljon tietoa ja kokemuksia lastensuojelun edunvalvonnasta. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä luomaan tilastollisia yleistyksiä, vaan ymmärtämään tiettyä ilmiötä. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että haastatelluilla on mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2008.) Tämän vuoksi haastattelin juuri työntekijöitä, joilla on käynnissä useampi aktiivinen edunvalvontaprosessi tutkielmani teon aikana ja joilla on ollut jo useampi jo päättynyt edunvalvontaprosessi. Teemahaastattelun avulla on mahdollista saada yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta asiasta ja haastateltavilla on mahdollista tuoda esille ajatuksiaan tarvittaessa kysymysten ulkopuolelta. Haastattelut on toteutettu yksilöhaastatteluina, jotta jokaisen lastensuojelun edunvalvojana toimivan työntekijän ääni tulisi mahdollisimman yksilöllisesti kuuluviin. Teemahaastattelu sopiikin käytettäväksi tutkimuksissa, joissa pyritään selvittämään heikosti objektiivisesti mitattavissa olevia tai emotionaalisesti arkoja asioita, kuten esimerkiksi arvostuksia tai käsityksiä (Metsämuuronen 2006, 115; Hirsjärvi & Hurme 1991, 27).

Tutkimushaastattelut tähtäävät systemaattiseen tiedon hankintaan. Tutkimushaastattelulle ominaista on, että se on ennalta suunniteltu ja etenee tutkijan ohjaamana. Olen tutustunut ennen haastattelua tutustua tutkimuksen kohteeseen sekä käytännössä että teoriassa, sillä tavoitteena on, että tutkimusaiheesta saadaan luotettavaa tietoa tutkimuksen aiheen kannalta relevanteista asioista.

Haastateltavan on voitava luottaa siihen, että hänen antamiaan tietoja käsitellään luottamuksellisesti. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 26 – 27.) Haastattelua verrataan usein keskusteluun, mutta tutkimushaastattelulla on tavoitteellisemmat päämäärät verrattuna tavalliseen arkiseen keskusteluun. Tutkimushaastattelu on ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa, joka tähtää informaation keräämiseen, kun taas keskustelulla saattaa olla vain yhdessäolofunktio. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 25.)

Tutkimushaastattelut olivat pääsääntöisesti noin tunnin mittaisia. Lyhyin haastattelu kesti 60 minuuttia ja pisin haastattelu 80 minuuttia. Tutkimushaastattelut on nauhoitettu kokonaisuudessaan, jonka jälkeen olen litteroinut ne kirjalliseksi aineistoksi. Olen litteroinut haastattelut puheesta kirjalliseen muotoon sanasta sanaan, kuten haastateltavat ovat tuoneet haastattelussa asiansa esille. Litteroin haastateltavien puheen, joka ei suoraan liittynyt tutkimuskysymykseeni. Päädyin kuitenkin jättämään empimisilmaisut litteroimatta, sillä niillä ei olisi ollut suurta merkitystä aineiston analyysin kannalta menetelmävalinnan vuoksi. Olen kuitenkin huomioinut litteroidessani voimakkaat äänenpainot sekä tauot.

Haastattelut toteutettiin pääosin haastateltavien lastensuojelun edunvalvojien virkatyöpaikoilla heidän työhuoneessaan. Yksi haastatteluista on toteutettu Porin pääkirjaston neuvotteluhuoneessa. Työhuone sekä neuvotteluhuone mahdollistivat haastattelulle rauhallisen tilan, jossa haastattelu oli mahdollista toteuttaa ilman keskeytyksiä ja häiriötä. Haastateltavat olivat vastauksissaan monisanaaisia ja perehtyneitä aiheeseensa vaikuttaen innostuneilta siitä. Osa haastatteluista puhui ja kuvasi monisanaisemmin, osa tiiviimmin. Tämän vuoksi tulokappaleiden aineistolainausten pituudet vaihtelevat. Haastateltuja lastensuojelun edunvalvojia ei tarvinnut houkutella vastaamaan kysymyksiin lisäkysymyksin, vaan he vastasivat ja toivat näkökulmiaan esille laajasti esitettyihin kysymyksiin. Haastateltavat toivat haastatteluun myös haastattelurungon ulkopuolelta itseään kiinnostavia seikkoja ja toivat esille käsityksiään monipuolisesti aiheeseen liittyen.

Haastattelut olen litteroinut kirjalliseen muotoon. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 92 tekstisivua fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5. Litteroidusta haastatteluaineistosta on tutkittavien sekä välillisesti myös heidän lastensuojelun edunvalvottaviensa anonymiteetin säilymisen vuoksi poistettu suorat tunnistetiedot. Niiden säilyttäminen ei ollut aineiston analyysin kannalta välttämätöntä. Tutkittavien anonymiteetin säilymisen vuoksi en tuo esille epäsuoria tunnistetietoja tai suoria lainauksia edunvalvojien esimerkeistä asiakastapauksista. Tutkittavien haastattelut on numeroitu koodeilla H1 – H5 haastattelujen erottamiseksi. Näitä haastatteluille antamiani koodeja käytän aineistolainausten yhteydessä tulosluvuissa.

5.4 Tutkimusaineiston analyysi ja sisällönanalyysi

Aineiston analyysin aloitin helmikuussa 2014 haastattelujen keräämisen jälkeen. Analyysimenetelmänä tutkielmassani olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysin menetelmä ja sen avulla voidaan analysoida aineistoja systemaattisesti ja objektiivisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93; 103 – 105.) Sisällönanalyysiä menetelmänä käytettäessä aineistona voivatkin olla erilaiset tekstiaineistot ja tekstiksi muunnetut aineistot. Sisällönanalyysin keinoin voidaan analysoida suullista kommunikaatiota sekä asioiden merkityksiä, seurauksia ja yhteyksiä (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 93).

Sisällönanalyysi analyysin menetelmänä perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. Latvala ja Vanhanen-Nuutinen (2001, 23) tuovat esiin, että sisällönanalyysiä analyysimenetelmänä voidaan käyttää siihen, että aineistosta pyritään tuomaan esille selkeää ja yhtenäistä informaatiota sekä tiivistämään tutkittavasta ilmiöstä sanallisesti ilmaistu selkeä kuvaus, jotta siitä voidaan tehdä tulkintoja. Sisällönanalyysin ideana on käsitellä aineistoa eritellen; yhtäläisyyksiä ja eroja etsien mielekkäällä tavalla esitetyn tutkimusongelman kannalta. Sisällönanalyysin keinoin laajaa ja hajanaistakin aineistoa voidaan käsitellä mielekkäämpään ja yhtenäisempään muotoon kuitenkin informaatiota kadottamatta. Menetelmän käytön tarkoituksena onkin muodostaa tiivistetty kuva tutkittavasta ilmiöstä ja kytkeä tulokset laajempaan kontekstiin sekä aiempiin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 105; 108.)

Tutkimusaineistosta pyritään saamaan esille samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, jonka vuoksi aineisto pelkistetään ja ryhmitellään analyysin perusteella. Tutkielmassani pyrin etsimään tutkimusaineistostani pääasiassa yhteneväisyyksiä, mutta myös eroja haastateltujen edunvalvojien välillä aineistossa. Sisällönanalyysin keinoin aineistosta voidaan löytää haastateltavien edunvalvojien antamia lastensuojelun edunvalvonnalle antamia merkityksiä, niiden eroja sekä yhtäläisyyksiä muodostaen ilmiöstä selkeä ja tiivistetty kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2008, 103). Aineiston analyysissä edetään vaiheittain kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 108).

Sisällönanalyysiä laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmänä on kritisoitu sen vaarasta jäädä ohueksi. Mielekkään analyysin kannalta ei riitä, että aineisto pelkistään ja teemoitellen pilkotaan osiin ja sen jälkeen ryhmitellään ja luokitellaan aineisto. Analyysin tarkoituksena on analysoida

aineisto systemaattisesti niin, että siitä voidaan tehdä tulkintaa. (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 19.)

Tuomi ja Sarajärvi (2008) nostavat esille sisällönanalyysin kolme eri vaihetta: pelkistämisen, klusteroinnin sekä abstrahoinnin. Sisällönanalyysi lähtee liikkeelle aineiston pelkistämällä ja teemoittelulla, jolloin aineistosta nostetaan esille pelkistettyjä tutkimustehtävän kannalta olennaisia ilmauksia havaintoyksikköjen perusteella. Tässä vaiheessa aineistosta karsitaan pois tutkimuksen kannalta epäolennaiset asiat ja informaatio pilkotaan osiin. Pelkistämisen ja teemoittelun tarkoituksena on etsiä aineistosta tiettyjä teemoja kuvaavia haastateltavien näkemyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2008, 93). Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jonka perusteella tutkimustehtävää kuvaavat pelkistykset valikoituvat. Havaintoyksikkö voi olla esimerkiksi sana, lause, ajatuskokonaisuus tai lausuma. Tärkeää kuitenkin on, etteivät havaintoyksiköt ole ennalta määrättyjä tai päätettyjä (Emt.)

Litteroidut haastatteluaineistot kävin kokonaisuudessaan läpi useaan kertaan perehtyen niiden sisältöön tarkasti, jolloin pelkistin aineistosta esiin nousevia teemoja. Havaintoyksiköksi valitsin ajatuskokonaisuuden lastensuojelun edunvalvojan tehtäviin ja rooleihin liittyen. Kävin aineiston läpi useaan otteeseen merkiten eri väreillä valitsemiani eri havaintoyksiköitä ilmentäviä asioita ja suoria aineistolainauksia ajatuskokonaisuuksittain. Kunkin aineistosta esiin nousseen eri teeman alle keräsin siis aineistossa esiintyvät aineistolainaukset erikseen kunkin haastattelun kohdalta. En tässä aineiston analysoinnin vaiheessa rajannut ulkopuolelle aineistosta esiin nousevia teemoja.

Aineistoon perehtyessäni nostin kunkin teeman alle aineistosta esiin nousevat havaintoyksikköä käsittelevät pelkistetyt suorat aineistolainaukset, joiden perusteella lähdin haarukoimaan tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa eli ryhmittelemään pelkistettyjä aineistolainauksia. Aineiston pelkistetyt eri teemat merkitsin eri väreillä, jotta pystyin tarkastelemaan useammissa haastatteluissa esiintyviä yhteneviä teemoja rinnakkain. Selkiyttämisen vuoksi olen kirjannut muistiin tutkimuskysymyksiä vastaavat ilmaisut kunkin luokan alle ja pyrkinyt nimeämään ne mahdollisimman kuvaavalla nimellä. Tuomi ja Sarajärvi (2008) tuovatkin esille, että yksittäiset tekijät ja pelkistetyt ilmaukset voidaan sisällyttää toisiin luokkiin, jotta aineistoa saataisiin tiivistettyä. Aineiston väreittäin merkityt pelkistykset ryhmittelin omiksi luokikseen mahdollisimman tarkasti ja tiiviiksi luokiksi sekä pyrin nimeämään pelkistyksistä syntyneet luokat mahdollisimman kuvaavasti.

Aineiston pelkistämisen jälkeen aineiston analyysin seuraava vaihe on klusterointi, jonka tarkoituksena on pelkistettyjen samankaltaisten ilmausten ryhmitteleminen ja yhtenäisten teemojen

nimeäminen luokkiin. Aineiston klusteroinnilla voidaan muodostaa tutkimustehtävän kannalta yhteneväisiä tai vaihtoehtoisesti eroavaisia luokkia pelkistetyistä ilmauksista ja käsitteistä. Klusteroinnin tarkoituksena on siis muodostaa ilmauksista ja käsitteistä mahdollisimman yhteneväisiä samankaltaisia nimettyjä luokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2008.) Aineiston pelkistämisen ja teemoittelun vaiheessa aineistosta esille nousseita teemoja oli useampi kuin viisi lopullista klusteroinnin vaiheessa syntynyttä luokkaa. Yhdistelin pelkistämisen ja teemoittelun vaiheessa syntyneitä teemoja tiiviimmiksi luokiksi aineiston klusteroinnin vaiheessa pyrkien siihen, etteivät niiden tyypilliset piirteet silti kärsisi. Analyysin klusteroinnin vaiheessa luovuin aineistolainauksista sekä kirjoitin auki haastateltujen puhetta loogisiksi kokonaisuuksiksi.

Aineiston analysoinnin klusteroinnin vaiheessa pyrin tekemään luokista mahdollisimman tarkkaan rajattuja ja yhdistellä luokkia edelleen tiiviimmiksi ja selkeämmiksi laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Tässä vaiheessa muodostin analyysin tuloksena viisi eri lastensuojelun edunvalvojan rooliin liittyvää klusteria, joita kutsun tutkielmassani lastensuojelun edunvalvojan rooleiksi. Lastensuojelun edunvalvojan aineistosta löytyviä tyypillisiä rooleja olivat lapsen edun valvoja, lapsen äänen esiintuoja, turvallinen aikuinen, lapsen rinnallakulkija sekä prosessien asiantuntija. Näitä aineistosta analyysin perusteella aineistosta muodostuneita lastensuojelun edunvalvojan rooleja käsitteelen tuloslukuissa 6.1.1 – 6.1.6.

Aineiston klusterointia seuraa sisällönanalyysissä aineiston abstrahointi, jota kutsutaan aineiston käsitteellistämiseksi. Aineiston abstrahointi erottelee tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon, jonka perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnin tarkoituksena on yhdistellä ja luokitella käsitteitä tutkimustehtävän kannalta edelleen tiiviimmiksi kokonaisuuksiksi ja jatkaa yhdistelyä niin kauan kuin se on mahdollista informaation tiivistämiseksi. Klusteroinnin vaiheeseen nähden abstrahoinnin vaiheessa voidaan vielä tiivistää sekä yhdistellä jo muodostuneita luokkia, mikäli se on mahdollista. Tämän perusteella tarkoituksena on muodostaa uusi teoreettinen käsitteistö. Abstrahoinnin vaiheessa tarkoituksena on muodostaa kuvaus tutkimuskohteesta verraten teoriaa ja johtopäätöksiä toisiinsa uutta teoriaa muodostettaessa. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 109 – 113.)

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikan tarkoituksena on ohjata tutkijan tutkimuksessaan tekemiä valintoja sekä kertoo tutkimuksen lukijoille mihin arvoihin ja velvoitteisiin tutkija on sitoutunut (Kuula 2006, 24). Tieteen arvoiksi voidaan uuden tiedon tuottamisen lisäksi katsoa myös riippumattomuus sekä pyrkimys tiedon luotettavuuteen. Oletuksena on, että soveltuvimpia menetelmiä käyttämällä ja tieteen asettamilla päämäärillä päästään mahdollisimman luotettavaan lopputulokseen uutta tietoa etsittäessä. (Kuula 2006, 25.) Tutkimuksen luotettavuus siis perustuu siihen, miten ja millaisiin päätelmiin tutkija on tutkimuksessaan päätenyt. Tutkimuksen tulisi pyrkiä objektiivisuuteen niin, ettei esimerkiksi tutkijan oma tausta tai oletukset vaikuttaisi tutkimuksen tuloksiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostuu aineiston analyysin luotettavuus sekä läpinäkyvyys – onko tutkija tullut oikeisiin johtopäätöksiin analyysissään. Olen työskennellyt lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijän viransijaisena, jonka vuoksi minulla on jonkinlaisia ennakkokäsityksiä lastensuojelun edunvalvonnasta. Aineistoa olen analysoinut systemaattisesti tuoden näkyväksi eri vaiheet niin, etten ole antanut oman kokemukseni vaikuttaa tutkimuksen eri vaiheissa tai johtopäätöksiin. Olen analysoinut aineistoani aineistolähtöisesti sen perusteella, mitä aineistosta on noussut esille. En ole toiminut lastensuojelun edunvalvojana tai käynyt lastensuojelun eduvalvojakoulutusta, jonka vuoksi ilmiö on tuttu vain lastensuojelun avohuollon sosiaalityön kautta.

Tutkimuseettiset kysymykset liittyvät aineiston keräämiseen, tutkimustulosten analysointiin ja soveltamiseen sekä tutkittavien yksityisyyden suojaamiseen. Tutkimus ei saa aiheuttaa tutkittaville haittaa välillisesti tai välittömästi eikä fyysisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti. (Paunonen & Vehviläinen-Julkunen 1997, 26.) Tutkijalta edellytetään rehellisyyttä sekä tunnollisuutta, mutta myös ihmisarvon kunnioittamista sekä sosiaalisen vastuun kantamista (Kuula 2006, 30). Sen vuoksi tutkittaville välillisen haitan aiheuttamisen sosiaalisen vastuun kantaminen on tärkeää pohdittaessa millaisia tuloksia ja miten tutkija tuo tutkimuksensa kohteesta esille. Tutkittavien ihmisarvoa tulee kunnioittaa ja kohdella heitä ihmisarvoisesti aiheuttamatta heillä välitöntä vaaraa tai haittaa. Tutkittavien ja välillisesti myös sosiaalityön asiakkaiden yksityisyyttä tulee kunnioittaa, sillä vaikka tutkimuksen kohteena olisivat viranomaiset tai työntekijät, tutkimus koskettaa välillisesti myös asiakkaita. Tutkijan on tällöin hyvä tiedostaa yksityisyyteen liittyvät käytännöt sekä hyvät tieteelliset käytännöt. (Emt., 75). Olenkin huomioinut tämän tutkielmassani, sillä se koskettaa lastensuojelun edunvalvonnan asiakkaina olevia lapsia lastensuojelun edunvalvojien kautta.

Tutkimukseen osallistumisen tulee olla tutkittavalle ehdottoman vapaaehtoista ja tutkittavalle tulee olla mahdollista perua osallistumisensa missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Tutkittavilta tulee saada vapaaehtoinen suostumus siihen, että he haluavat osallistua tutkimukseen. (Kuula 2006, 87.)

Tutkittavien kannalta olennainen asia on Kuulan (2006, 81; 112) myös se, ettei yksittäisiä tutkittavia pysty helposti tunnistamaan aineistosta. Lain mukaan ulkopuolisen ei tulisi pystyä tunnistamaan tutkittavia yksiselitteisesti. Suoria tunnistetietoja voivat olla muun muassa nimi tai syntymävuosi. Epäsuoria tunnistetietoja sen sijaan voivat olla muun muassa koulutustausta sekä työorganisaatio. Tutkielmaa tehdessäni olen tutkittavien anonymiteetin säilymisen vuoksi poistanut litteroidusta haastatteluaineistosta suorat tunnistetiedot sekä osan epäsuorista tunnistetiedoista, sillä niiden säilyttäminen ei tutkimuksen tekemisen kannalta ollut välttämätöntä. Epäsuoria tunnistetietoja tai taustatietoja, joita tutkittavien puheessa tuli ilmi, en myöskään tuo tutkielmassani julki tutkittavien anonymiteetin säilymisen vuoksi. Litteroidussa haastatteluaineistossa olen kuitenkin säilyttänyt osan epäsuorista tunnistetiedoista, mutta olen käsitellyt aineistoa huolellisesti luottamuksen säilyttämiseksi. Tutkijalla on salassapito- ja vaitiolovelvollisuus. Tutkimusaineistot on tarkoitettu vain tutkijan käyttöön, jonka vuoksi olen käsitellyt aineistoa luottamuksellisesti ja keräämääni aineistoa käytetään vain tässä pro gradu –tutkielmassa. (Emt., 115.) Tutkielmassani tuloslukuilla olen käyttänyt suoria lainauksia aineistosta kuvaamaan tutkimuksen tuloksia. Niistä ei pitäisi pystyä kuitenkaan tunnistamaan tutkittavien henkilöllisyyttä.

Tutkimuksesta puhuttaessa nousevat esiin reliaabelius sekä validius. Reliaabeliudella tarkoitetaan sitä, että tutkimus ei ole tuottanut sattumanvaraisia, vaan toistettavia tuloksia. Validiudella sen sijaan tarkoitetaan pätevyyteen liittyviä kysymyksiä ja sitä, että tutkimus mittaa sitä asiaa kuin sen on tarkoitus mitata. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 216.) Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka kuvaus siitä, miten on päätyntä esittelemiinsä tuloksiin, mutta pienillä tutkimusaineistoilla liiallista yleistämistä tulisi välttää (Emt., 217). Pro gradu –tutkielmani ensisijaisena tarkoitukseni ei olekaan tehdä yleistyksiä aineistosta, vaan kuvata lastensuojelun edunvalvontaa ilmiönä. Haastatteluaineisto koostuu Satakunnan alueella viidestä Satakunnan alueella toimivan lastensuojelun edunvalvojan tutkimushaastattelusta, mutta lastensuojelun edunvalvontaa toteutetaan Suomessa valtakunnallisesti. Tämän vuoksi tutkielmani on sidoksissa vahvasti Satakunnan alueella toteutettuun lastensuojelun edunvalvontaan. Tutkielmani on suuntaa antava ja se tuo esille näkemyksiä sekä kokemuksia lastensuojelun edunvalvojana toimimisesta, sillä haastatellut ovat olleet kokeneita ja asiantuntevia sosiaalialan ammattilaisia sekä lastensuojelun edunvalvojia.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Lastensuojelun edunvalvoja lapsen tukena

Edunvalvojan rooli lastensuojeluasiassa sekä rikosprosessissa muodostui aineiston analyysin perusteella moninaiseksi. Lastensuojelun edunvalvojan paikka lapsen rinnalla on merkitsevä, sillä edunvalvojalle on siirretty edunvalvojamääräyksellä huoltajalle kuuluvia oikeuksia. Lastensuojelun edunvalvoja käyttää lakimääräisesti huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lastensuojelu- ja rikosprosesseissa. Siten lapsi paikantuukin edunvalvojan rinnalle ja herättää ajatuksen lastensuojelun edunvalvojan työskentelyn lapsilähtöisyydestä. (Tulensalo 2010, 90.)

Tutkimusaineistosta analyysin vaiheessa nousi esiin viisi eri lastensuojelun edunvalvojan roolia. Lastensuojelun edunvalvojan rooli lapsen edun valvojana sekä lapsen edun toteutumisen edistäjänä nousi esille aineistosta kaikkein vahvimmin kaikkien haastateltujen puheessa. Lapsen rinnallakulkijan rooli, turvallisen aikuisen rooli sekä lapsen äänen esiintuojan rooli nousivat aineistosta esille myös olennaisesti. Näiden kahden lisäksi aineistosta oli havaittavissa lisäksi prosessien asiantuntijan rooli. Tuloslukuissa 5.1.1. – 5.1.6. käsittelen näitä viittä lastensuojelun edunvalvojen itseensä yhdistämää roolia lastensuojelu- ja rikosprosessissa. Viimeinen kappale on yhteenveto lastensuojelun edunvalvojaan paikantuneista rooleista. Roolit liittyivät osaltaan lastensuojelun edunvalvojan tärkeimpiin tehtäviin lastensuojelun edunvalvonnan prosessissa sekä lastensuojeluasiassa että rikosprosessissa. Tulosluvussa käsittelen myös lastensuojelun edunvalvojan roolin hahmottumista lastensuojelun edunvalvojen tulkitsemana.

6.1.1 Lapsen äänen esiintuoja

Lastensuojelun edunvalvojan yhdeksi tärkeimmistä rooleista koettiin lapsen äänen esiintuojan rooli, sillä edunvalvojalle on annettu juridinen oikeus käyttää lapsen puhevaltaa. Tällöin lastensuojelun edunvalvojalle on siirretty lakimääräisesti huoltajalle kuuluvia oikeuksia eli oikeus käyttää huoltajan puhevaltaa lapsen asiassa. Lapsen äänen esiintuojan rooliin liittyi kannan ottaminen edunvalvottavan lapsen asioissa.

Lapsen äänen esiintuojan rooli näkyi selkeästi kaikissa haastatteluissa. Rooli nähtiin jopa lastensuojelun edunvalvojan yhdeksi tärkeimmistä tehtävistä lastensuojeluprosessissa sekä

rikosprosessissa lapsen edun valvomisen rinnalla. Lapsen äänen esiintuojan rooli näkyi aineistossa siten, että lastensuojelun edunvalvojan tulee selvittää lapsen mielipide, tuoda se julki muiden prosessin viranomaisten tietoon tai rohkaista lasta sanomaan se itse ääneen. Edunvalvojan on tärkeä olla läsnä ja avata suunsa siellä, missä edunvalvottavan lapsen asiaa käsitellään. Tehtävänä on tuoda lapsen ääni sekä ylipäättään lapsen maailma prosessin eri vaiheissa esiin tulkiten sitä muille prosessin toimijoille, jotka eivät välttämättä työskentele pääsääntöisesti lapsen kanssa. Lapsen äänen esiintuojan roolin tärkeys muodostui siitä, että sen avulla on mahdollista tuoda lapsi aidosti päätöksenteon keskiöön ja edistää lapsen äänen kuulumista hänen omassa asiassaan. Muidenkin toimijoiden kuin lastensuojelun edunvalvojan on oltava tietoisia lapsen maailmasta.

”Mielestäni lastensuojelun edunvalvonta on syntynyt vastaamaan siihen tarpeeseen, että lapsen ääni saadaan kuuluville. ... Sen lapsen äänen kuulemisen ni tämä edunvalvonta on tullut turvaamaan sitä lasta niihin prosesseihin, ku lapsen ääni tallataan riittävyyden, erimielisyyden tai normaalia isomman byrokratian alle. (H4)

”Joskus täytyy syyttäjälle vääntää rautalangasta tavallaan sillai nätisti, että mitä tämän lapsen reaktiot tarkoittaa. Mä puhun auki sitä lapsen maailmaa, että se tulis näkyviin aikuisten maailmassa.” (H5)

Eräs haastatelluista kuvasi Suomen lastensuojelun järjestelmää verrattain hyväksi, mutta niin byrokraattiseksi, että se unohtaa helposti lapsen äänen. Lastensuojelulaissa säännellään lapsen osallisuudesta ja mielipiteen selvittämisestä, jolloin lastensuojelun edunvalvoja lapsen äänen esiintuojana nähtiin lain hengen toteutumisen edistäjänä. Vaikka laki edellyttää lapsen osallisuutta ja mielipiteen selvittämistä, se on silti edelleen haastavaa käytännön työssä, minkä vuoksi edunvalvojalla on tärkeä rooli lapsen äänen esiintuojana. Lapsen äänen kuuleminen ja kuuluminen kiinnitettiin lapsen edun toteutumisen edellytykseksi. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi omassa asiassaan ja tärkeää on, että lapselle jäisi tunne, että hän on tullut kuulluksi.

”Mä uskon, että sille lapselle jää siitä vähemmän huono muisto ja tunne siitä, että ”mä olin tärkeä, mut huomioitiin.”” (H4)

”.. meillä melkein jokainen asiakas kokee, että ei tuu riittävästi kuulluksi. Sitä tämä ny varmaan parhaimmillaan edustaa, että menis asia niin tai näin ni lapselle tulis tunne, että ei se yks yksittäinen ihminen ole täs ylivertanen kuuntelija ollu, vaan hänen avullaan nuori on tullu kuulluksi hänen avullaan niissä paikoissa, joissa hänen asiaansa hoidetaan.” (H3)

Lapsen äänen kuulumisen lasta koskevissa prosesseissa nostettiin merkitykselliseksi asiaksi, jonka esille tuomisessa lapsen edunvalvoja on yhtenä avainasemassa. Lapsen äänen esiintuojan roolin haastatellut liittivät siihen, että on tärkeää, että lasta ja lapsen näkökulmia kuullaan lasta koskevassa päätöksenteossa. Mikäli lapsi ei esimerkiksi ikätasonsa vuoksi voi niitä tuoda itsenäisesti julki,

edunvalvojan tehtävänä on käyttää huoltajan ja siten lapsen puhevaltaa. Edunvalvojan rooli lapsen äänen esiintuojana liitettiin siihen, että edunvalvoja ottaa kantaa lapsen etuun liittyviin asioihin sekä tuo esiin lapsen oman mielipiteen edunvalvojan näkökulman rinnalla.

Lapsen oman mielipiteen esiintuomisen yhteydessä korostui lapsen tilanteeseen huolellinen ja kokonaisvaltainen perehtyminen, jotta edunvalvoja olisi todellisesti perillä siitä, mitä lapsen elämään kuuluu ja mikä lapsen mielestä voisi parantaa tilannetta. Tämä on tärkeää, jotta edunvalvoja voisi aidosti tuoda esille äänen lapsen maailmasta. Lastensuojelun edunvalvoja nähtiin yhdeksi ”lisäresurssiksi” prosessissa lapsen mielipiteen selvittämisen ja lapsen maailmaan perehtymisessä, vaikka lapsella olisikin oma hänen asioistaan vastaava lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Lapsen äänen kuulemiseen liittyen haastatellut kokivat haasteeksi sen, että on tärkeää perehtyä erityisen huolellisesti edunvalvottavan lapsen tilanteeseen, kun lapsi on pieni. Pienen lapsen edustaminen, mielipiteen selvittäminen sekä pienen lapsen äänenä toimiminen vaativat syvemmän suhteen lapseen. Haasteeksi tähän liittyen osa haastatelluista koki sen, että aikuisen omia ajatuksia sekoittuu helpommin ajatukseen lapsen näkökulmasta. Edunvalvojan työtä tulisikin ohjata ajatus siitä, että hän tavoittaisi lapsen omat näkemykset ja kokemukset niin kuin lapsen ikä- ja kehitystaso sekä ilmaisukyky sen mahdollistavat. Tarkoituksena on pyrkiä välittämään asia viranomaisille sellaisena kuin lapsi sen tuo ilmi. Lapsen esille tuomia asioita tulee lähtökohtaisesti tulkita tai yrittää suhteuttaa aikuisnäkökulmaiseen lapsen etuun. (Tulensalo 2010, 90.)

”Mä toivosin, että mä saisin sen lapsen siihen prosessiin mukaan, vaikka en konkreettisesti sitä istumaan siihen pöydän viereen, mutta niihin prosessissa mukana olevien viranomaisten työhön, että se lapsi ilmestyis semmosena pienenä kuvakkeena siihen.” (H4)

Edunvalvojan tarkoituksena on tuoda lapsen ääntä mukaan aidosti esimerkiksi lapsen asiassa järjestettyihin neuvotteluihin. Edunvalvojan on oltava käräjäoikeuden antaman edunvalvontamääräyksen puitteissa läsnä siellä, missä lapsen asiaa käsitellään. Haastatteluissa korostui lapsen äänen esiintuominen lastensuojeluprosesseissa, jotta myös lapsen oma näkökulma huomioidaan. Vaikka lapsi ei yksin voikaan päättää asioistaan, lapsen mielipiteiden huomioiminen nähtiin tärkeäksi asiaksi. Lapsen mielipiteen esiintuomisella koettiin voitavan haastaa aikuisten mielipiteitä. Lastensuojelun edunvalvonnan kautta lapsen ajatukset voivat tulla konkreettisemmiksi lastensuojeluprosessissa. Eräs edunvalvojista kuvasi lapsen äänenä toimimista rivivälien sanoittamiseksi, jotta nuori pystyy tulemaan kuulluksi – vaikka sitten edunvalvojan välityksellä. He olivat kehittäneet erilaisia merkkejä, joiden perusteella pystyivät kommunikoimaan lapsen asiassa järjestetyssä neuvottelussa keskenään ja nuori pystyi viestittämään edunvalvojalle asioita muiden

huomaamatta. Nuorella tai lapsella ei välttämättä ole vielä kykyä tuoda ilmi näkökulmiaan neuvotteluissa, jonka vuoksi edunvalvoja toimii hänen äänenään tai rohkaisee nuorta tuomaan itse omia mielipiteitään. Rohkaisemisen tarkoituksena on kannustaa häntä tuomaan esille niitä ajatuksia, joista he ovat edunvalvojan kanssa ennen neuvottelua keskustelleet ja että nuori kokee, että on turvallista puhua asioistaan. Tällöinkin lastensuojelun edunvalvoja toimii lapsen äänen esiintuojana lapsen äänen esiintuomisen kannustajana.

”Juuri se, että sen lapsen ja nuoren ajatukset tulee konkreettisemmiksi. Nuori voi esiintyä esimerkiksi omassa neuvottelussaan hyvin umpimielisenä. Ei puhu juuri mitään tai lähtee ovet paiskoen menemään. Niitten rivivälien sanottaminen että mitä hän oikeesti ajattelee, mitä hän oikeesti toivoo, mitä hän pelkää... Semmosten tuominen esiin siitä huolimatta, että hänen oma esiintymisensä on tätä.” (H3)

”Nuorelle voi tulla ajatus, et jaa, aikuiset on varmaan päättäny jo nää asiat. Se on hirveen monen nuoren, et aikuiset nää kumminki päättää ... Se on pointti, ettei kukaan siel piruuttaan päätöksii tee ja me voidaan vaikuttaa siihen vielä, jos meil on jotain hyvää kerrottavaa.” (H3)

Edunvalvojan rooliin lapsen äänen esiintuojana liittyi myös eri mieltä olemisen ulottuvuuden. Vaikka edunvalvoja tuo esiin lapsen tai nuoren mielipiteen, edunvalvojan ei tarvitse olla samaa mieltä hänen kanssaan. Edunvalvojan tehtävänä on kuitenkin tuottaa lapsen eriävä mielipide muiden viranomaisten tietoon. Vaikka edunvalvoja tuo esille lapsen mielipiteen, hänen ei tarvitse olla samaa mieltä kuin lapsi, sillä edunvalvojan tehtävänä on valvoa lapsen edun toteutumista. Edunvalvojan mielipidettä ei voi kuitenkaan tuoda julki lapsen mielipiteenä, jos ne ovat eroavat. Julki tulee tuoda kumman mielipiteestä tai näkökulmasta kulloinkin on kysymys ja että lapsen kanssa asiasta on keskusteltu. Tärkeäksi tällaisissa tilanteissa koettiin se, että lapsen pitää tietää edunvalvojan tuovan lapsen eriävänkin mielipiteen julki. Eri mieltä lapsen kanssa oleminen vaatii asian käsittelemistä, perustelemista sekä keskustelua lapsen kanssa, jotta lapsi ymmärtäisi asian.

”Sanon lapselle, että minä sanon siellä, että sinä olet tätä mieltä ja sinun mielipiteesi kirjataan siellä ylös, mutta minä sanon myös, että minä olen tätä mieltä. Niin lapsi tietää, että olemme asiasta eri mieltä.” (H1)

Edunvalvojaa lapsen äänen esiintuojana kuvattiin riippumattomaksi, sillä hän ei ole viranomaisen roolissa. Edunvalvojan tehtävä on siten suppeampi kuin esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooli eikä edunvalvojalla ole esimerkiksi yhteistoimintavelvoitetta. Tämä vaikutti siihen, ettei edunvalvoja ole periaatteessa sidoksissa mihinkään organisaatioon, vaan saa riippumattomammin arvioida lapsen etua. Edunvalvojan ei tarvitse lapsen ääntä esiin tuodessaan

olla riippuvainen muista viranomaisista, vaan itsenäisesti tuoda sitä esiin ja arvioida lapsen etua työskentelynsä pohjalta.

Haastatellut edunvalvojat liittivät rooliin lapsen äänen esiintuojana myös vaaranpaikkoja. Eräs haastatelluista kertoi, että edunvalvojat voivat syystä tai toisesta unohtaa lapsen äänen, vaikka se onkin tärkeä asia heidän työssään. Riskinä lastensuojelun edunvalvonnassa on se, että edunvalvojat voivat pyrkiä joissakin tilanteissa esimerkiksi olemaan muiden viranomaisten silmissä miellyttäviä, jolloin lapsen ääni unohtuu voi unohtua taustalle.

Tärkeimmäksi seikaksi lastensuojelun edunvalvojan roolissa lapsen äänen esiintuojana nousi lapsen maailmaan ja tilanteeseen perehtyminen ja lapsen äänen tuominen julki muille toimijoille, kuten lastensuojelun sosiaalityöntekijälle tai poliisille. Lapsen äänen esiintuojan rooli näytti kytkeytyvän olennaisesti edunvalvojan puhevaltaan lapsen asiassa. Lapsen äänen esiintuojan rooli näyttäytyi lapsilähtöiseksi, sillä tavoitteena oli lapsen edun mukaisimman ratkaisun tuominen esiin, mutta kuitenkin lapsen osallisuus ja äänen julki tuominen omassa prosessissaan.

6.1.2 Edun valvoja

Lastensuojelun edunvalvojan rooli lapsen edun valvojana rikosprosessissa tai lastensuojeluprosessissa nousi esille aineistosta rooleista kaikkein vahvimmin. Se nousi esille silloinkin, kun edunvalvojat eivät suoraan puhuneet lapsen edun valvomisesta. Edunvalvojat palasivat lapsen edun käsitteeseen sekä lapsen edun valvomiseen ja se herätti monenlaisia ajatuksia, erityisesti eettistä pohdintaa. Lapsen edun valvomisen edunvalvojat näkivät päätehtäväkseen lapsen tukemisen sekä lapsen äänen esiintuomisen rinnalla. Lapsen edun valvominen onkin siis nimensä mukaisesti lastensuojelun edunvalvojan perustehtävä. Jo lastensuojelun edunvalvojan työn lähtökohtana on se, että huoltajat ovat estyneitä valvomaan lapsensa etua, jonka vuoksi lapselle haetaan puolueetonta lastensuojelun edunvalvojaa edustamaan häntä lastensuojelu- tai rikosprosessissa. Tällöin lapselle haetaan lastensuojelun edunvalvojaa, joka on lapsen puolueeton edustaja prosessissa ja hänen työnsä lähtökohtana on arvioida lapsen etua siinä asiassa kuin on käräjäoikeuden päätöksessä määrätty. (Lastensuojelulaki 17.4.2007/471; Tulensalo 2010, 91.)

Lapsen etu oli nähtävissä kaikissa haastatteluissa vahvasti ja se muodosti perustan lastensuojelun edunvalvonnalle. Lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmän tarkoituksiksi nähtiin ylipäättään ensisijaisesti lapsen etu: sen edistäminen sekä sen toteutuksen valvominen. Lapsen etu on toimintaa

ohjaava kantava periaate sekä sen tärkeä tavoite. Lastensuojelun edunvalvonnan tarkoituksena on olla yhtenä toimijana mukana pyrkimässä prosessin lapsen edunmukaisuuteen ja lapsen edun toteutumiseen.

”Lapsen etu... No mun mielestä se on nimensä mukaisesti edun valvominen tavallaan sitä sen ydintehtävää. Sen ydintehtävä on se lapsen edun arviointi ja sen esiin nostaminen. Se on se lapsen ääni, oma puhevalta, vanhemman puhevalta, joka on siirretty edunvalvojalle.” (H5)

Lastensuojelun edunvalvojan kaikki roolit näyttivät linkittyvän vahvasti lapsen edun valvojan rooliin, joka oli perusta ja edellytys muille rooleille. Esimerkiksi lapsen äänen esiintuon rooli linkittyi olennaisesti lapsen edun valvojan rooliin siten, että lapsen edun toteutumisen yhdeksi tärkeäksi asiaksi nousi lapsen äänen kuuluminen prosesseissa. Lapsen etua voidaan edistää esimerkiksi lapsen äänen kuulumisella hänen omassa prosessissaan. Lapsen edun käsitettä sisältöineen lastensuojelun edunvalvojat pyrkivät konkretisoimaan yhdiställä sen lapsen edun toteuttamisen osa-alueeseen. Lapsen etu liitettiin muun muassa lapsen äänen esiintuomiseen, jonka yhtenä tarkoituksena on pyrkiä edistämään lapsen etua siten, että lapsi tulee kuulluksi omassa asiassaan. Lapsen edun käsite liittyi pääsääntöisesti johonkin konkreettisempaan asiaan, jossa lapsen edunvalvoja pyrki arvioimaan lapsen etua ulkopuolisen silmin. Tämä ajatus nousi esille myös teoriassa lapsen edusta, sillä työn käytännöissä lapsen edun käsite on erityisen haasteellinen, mikäli sen sisältöä ei konkretisoida eettistä ja moraalista punnitsemista vaativassa päätöksenteossa. Lapsen edun toteutuminen liittyikin vahvasti muihin edunvalvojan rooleihin ja lapsen etu voidaan nähdä ikään kuin yhtenä roolina, mutta myös kaikkiin muihin rooleihin limittyvänä koko lastensuojelun edunvalvonnan tavoitteena.

”Yleensä pohjalla edunvalvonnassa oon se, että se perustekin on se, ettei vanhemmat pysty arvioimaan lapsensa etua ja tarpeita. Ni silloin lapsen etu on se, et siihen tulee semmonen puolueeton ihminen.” (H5)

Lapsen edun valvojan rooli linkittyi edunvalvojien puheessa lastensuojelulain toteuttamiseen ja toteutumiseen pyrkimisenä. Erityisesti lapsen edun valvojan lastensuojelun rooli nähtiin sellaiseksi, että lastensuojelun edunvalvojan tehtävänä on ottaa kantaa lapsen asioihin lastensuojelu- ja rikosprosesseissa lapsen edustajana. Rooli lapsen edun valvojana liittyi vahvasti laatukriteeriin siitä, että rikosprosessien ja lastensuojeluprosessien tulee noudattaa lakia ja ne ovat lain hengen mukaisia. Lastensuojelulaki tuo vahvasti esille lapsen osallisuutta sekä veloitteen lapsen edunmukaisuudesta ja sen vuoksi lastensuojelu- ja rikosprosesseissa, joissa lakimääräinen huoltaja ei voi edustaa lasta, on turvattava lapsen edun toteutuminen. Tällöin lapsen edunvalvoja on yhtenä ammattilaisena

mukana prosessissa ja paneutuu sekä perehtyy lapsen tilanteeseen niin, että pyritään lain toteutumiseen käytännön tasolla. Lapsen edun valvojan rooliin lastensuojelun edunvalvojista osa toi esille sen, että muut viranomaiset saattavat tehostaa toimintaansa, kun tietävät lapsella olevan lastensuojelun edunvalvoja, joka pyrkii varmistamaan prosessien lapsen edun- ja lainmukaisuutta. Lapsen edun arviointikriteerit liitettiin suomalaiseen lapsilainsäädäntöön, erityisesti lastensuojelulakiin. Lastensuojelulaki nähtiin lapsen edun peilaamisen kannalta tärkeäksi, sillä lapsen etua haetaan tilannesidonnaisesti arvioiden nimenomaan lastensuojelulaista. Omiin kokemuksiin peilaaminen nähtiin huterampana perustana kuin lakitekstin pohjalta lapsen edun arvioiminen.

”No kyllä se (lastensuojelun edunvalvonta) on laatukriteeri siitä, että meidän rikosprosessi ja lastensuojeluprosessi on meidän lakien mukasia. Meidän laissa on niin paljon tätä lapsen osallisuutta ja lapsen edun mukaista juttua, et se on laadunvarmistusta näille prosesseille. (H3)

Lastensuojelun edunvalvojan intressi prosessissa on arvioida ja punnita nimenomaan lapsen etu. Edunvalvoja pyrkii valvomaan prosessissa lapsen edun toteutumista ja ikään kuin ulkopuolisena, mutta yhtenä prosessin toimijana arvioimaan lapsen etua. Lapsen etua arvioitaessa lastensuojelun edunvalvoja arvioi sen, mikä on juuri kyseessä olevalle edunvalvottavalle lapselle parhaaksi juuri tässä tilanteessa. Edunvalvottava lapsi on alaikäisyytensä vuoksi vajaavaltainen edustamaan itseään itsenäisesti, jonka vuoksi edunvalvojan tulee valvoa lapsen etua tietyissä tilanteissa. Lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmä on syntynyt vastaamaan esimerkiksi siihen, että lapsen oma ääni kuuluisi byrokraattisessa lastensuojelun sekä oikeusjärjestelmän prosesseissa Suomessa. Lastensuojelun edunvalvojan tehtävänä siten ei ensisijaisesti ole välittää byrokratiasta, vaan työskennellä lapsen edun toteutumiseksi. Lastensuojelun edunvalvoja on edunvalvontamääräyksen puitteissa lapsen edustaja, jolloin hänen ei periaatteessa tarvitse olla riippuvainen muista tahoista, vaan hänen tehtävänä on toimia lapsen edustajana sekä lapsen edun valvojana.

Lastensuojelun edunvalvojan ei siten lapsen edun valvojana ole välttämättä samaa mieltä lapsen tai hänen vanhempiensa kanssa lapsen edun mukaisimmasta ratkaisusta, vaan punnitsee soveltuvinta ratkaisua lapsen tilanteen tuntevana ammattilaisena juuri kyseisen lapsen kannalta. Erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijään verrattuna lastensuojelun edunvalvojan roolin nähtiin liittyvän se, ettei lapsen edunvalvoja ole riippuvainen minkään organisaation tai kunnan taloudellisesta tilanteesta. Lastensuojelun edunvalvojan tulee sen sijaan arvioida lapsen etua mahdollisimman puhtaasti ilman rajoituksia. Edunvalvojan nähtiin siten parhaassa tapauksessa olevan riippumaton

muiden mielipiteistä ja voivan tarkastella lapsen etua lapsen näkökulmasta olematta sidoksissa esimerkiksi mihinkään taloudelliseen budjettiin.

”Nyt kun eletään tiukkoja taloudellisia aikoja, että edunvalvoja pystyisi määrittelemään lapsen etua silläkin tavalla, että se sijoitus tehdään mahdollisimman parhaan sijoituspaikan perusteella eikä perustu pelkkään hintaan ... Mul ei oo muuta työnantajaa, ku se kunta, mut mun ei tarvii miettii kunnan rooli siinä. Mä voin edustaa sitä lasta puhtaasti ilman mitään”. (H1)

”Mut sen lapsen lähtökohdista mä en mieti resursseja, mä en mieti rahatilanteita missään lastensuojelussa, että jos mä nään, että tää lapsi hyötyisi tukiperheestä, ni mä siellä olen ehdottamassa niitä yhtälailla.” (H2)

Lastensuojelun edunvalvojan rooliin lastensuojelu- sekä rikosprosessin osajana liitettiin vahvasti lapsen edun valvominen siinä, että lapsi saisi muun muassa tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Lapsen edun valvomisen katsottiin liittyvän erityisesti lapselle tarjottaviin palveluihin sekä tukitoimiin, sijoituspaikan valintaan sekä mahdolliseen sijaishuollon muutokseen. Lastensuojelun edunvalvoja voi ehdottaa lapsen edun mukaisimmaksi arvioimiaan palveluja ja tukitoimia. Edunvalvojan tehtävänä on tarvittaessa vaatia sitä, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja muut tukitoimet, jolloin edunvalvojalla tulee olla tahtoa tarvittaessa tehdä yhteistyötä ja perustella, miksi lapsi tai nuori tarvitsee jotakin. Lapsen edunvalvoja ikään kuin ulkopuolisena arvioi lapsen tilannetta ja lapsen etua, jolloin hänen tulee tehtävänsä puitteissa ottaa kantaa lapsen tarvitsemiin palveluihin, sijoituspaikkaan sekä niihin asioihin, joiden katsoo parhaiten toteuttavan lapsen edun toteutumista. Esimerkiksi sijaishuoltopaikan muutokseen tai jumiutuneissa lastensuojeluprosesseissa edunvalvojan katsottiin voivan vaikuttaa siihen, mikäli lapsen etu ei toteudu:

”Et jos se on sitä ihmettä odotellessa hoitoa, ni on kyl ennusta semmonen et aattelee kyl et tää nuori pitää täst ensin pelastaa omalle elämällensä ja tavallaan jättää toisarvoseks se maailman paraneminen.” (H3)

Tosin edunvalvojat toivat esille, että lapsen etu voi jäädä toteutumatta, vaikka lapsella olisi edunvalvoja. Vaikka lapsen lastensuojelun edunvalvoja pyrki valvomaan lapsen edun toteutumista parhaan kykynsä mukaan, ei lapsen etu silti aina välttämättä toteudu. Lastensuojelun edunvalvoja voi edistää lapsen kuulluksi tulemistä omassa prosessissaan, arvioida lapsen etua tilannesidonnaisesti, pyrkiä edistämään lapsen edun toteutumista kyseessä olevan prosessin eri vaiheissa sekä ottaa kantaa lapsen etuun liittyvissä kysymyksissä. Lapsi voi jäädä ilman tarvitsemiaan palveluja ja tukitoimia resurssikysymysten vuoksi, joita onnistuneellakaan lastensuojelun edunvalvonnallakaan ei pystytä korjaamaan. Tämä koettiin turhauttavaksi, sillä

lastensuojelun edunvalvojan roolit liittyivät erityisesti lapsen huomioiduksi tulemiseen sekä lapsen edun toteutumisen edellytysten parantamiseen. Erityisen turhauttavaksi koettiin se, että edunvalvojan työ jumiutuu resurssikysymyksiin esitutkinnan viivästyessä tai tarkoituksenmukaisimpia palveluja valittaessa. Edunvalvojan työskentelyn tuottamaan tietoa lapsesta ja lapsen edusta ei ole tällöin kyetty käyttämään hyödyksi. Resurssikysymysten vuoksi lapsen etu voi siis jäädä toteutumatta.

”Edunvalvojana on paljon sellasia tilanteita, että joutuu tosi paljon miettimään, et onks tän lapsen etu tulla huostaanotetuks vai palata biologiseen perheeseen vai asua laitoksessa vai muualla vai tulla adoptoiduks vai... Et hyvä edunvalvoja ymmärtää työnsä vastuun ja merkityksen ja sillon sulle ei oo mikään yksinkertasta.” (H4)

Lastensuojelun edunvalvojan rooliin liittyvänä tehtävänä on arvioida se, mikä juuri tämän lapsen etu juuri tässä tilanteessa on. On olemassa yleisluonteisia ohjenuoria siitä, mikä lapsen etu ei ole, mutta lapsen etu näyttäytyy lastensuojelun edunvalvojan tehtävänä tilannesidonnaisena ja tapauskohtaisena. Lapsen edun käsitteen sisältöä tulee kussakin edunvalvonnan prosessin eri vaiheessa ja jokaisen edunvalvottavan kohdalla arvioida erikseen. Lapsen edun tilannesidonnaisuuteen vaikuttavia asioita olivat muun muassa lapsen ikä sekä lapsen elämäntilanteen kokonaisuus, joka koostuu monista eri asioista. Lapsen edun arvioimista kuvattiin pääsääntöisesti monesta eri asiasta riippuvaiseksi ja osin myös tulkinnanvaraiseksi asiaksi. Lapsen edun hahmottaminen ei aina ole yksiselitteistä tai yksinkertaista, vaan edunvalvojan tulee arvioida kunkin edunvalvottavan tapauksessa ja prosessin eri vaiheissa sitä, mitä juuri tämän lapsen kohdalla on lapsen edun mukaisin ratkaisu ja mitä vaikutuksia sillä on lapsen tulevaisuuteen. Lapsen edun valvojan rooliin liittyi siten erityisesti vastuu lapsen edun mukaisimman ratkaisun punnitsemisesta sekä vastuusta liittyen lapsen edun toteutumiseen.

Lapsen etuun liittyi tapauskohtaisuus, sillä aineistosta nousi poikkeuksetta esille lapsen elämäntilanteen kokonaisuus suhteessa lapsen etuun. Lapsen elämäntilannetta on arvioitava kokonaisuutena, jotta lastensuojelun edunvalvoja pystyy ehdottamaan mielestään lapsen edun mukaisia ratkaisuja. Mikäli lapsen etua arvioitaisiin esimerkiksi rikosprosessissa yksittäisen teon kautta, lapsen edun mukainen ratkaisu saattaisi muodostua hyvinkin erilaiseksi. Tämän vuoksi päätökset olisivat saattaneet olla jopa lapsen edun vastaisia, mikäli kokonaisuutta ei olisi tarkasteltu. Lastensuojelullisesta näkökulmasta lapsen elämäntilanteen kokonaisuus nähtiin kuitenkin yksittäistä asiaa tärkeämmäksi kokonaisuudeksi, jotta pystyttäisiin arvioimaan lapsen etua. Edunvalvojan tulisi myös olla tietoinen siitä, mitä hänen edunvalvottavan lapsensa elämässä tapahtuu, jotta pystyisi

arvioimaan lapsen kokonaistilannetta, ottamaan kantaa lapsen asioihin ja olemaan varmempi siitä, että kannanotto on oikea.

”Ennen kaikkea mä nään tärkeeksi, että lapsen etua arvioidessa huomioi sitä kokonaisuutta, koko sen lapsen elämäntilannetta, missä lapsi elää ja on. Ei voi kiinnittää mustavalkoisesti huomiota siihen yhteen asiaan, ku sillen voi olla, ettei päätökset ole aina lapsen edun mukasia.” (H2)

Lapsen edun valvojan rooliin osa edunvalvojista liitti pohdintaa siitä mikä oikeastaan lapsen etu kussakin tilanteessa. Miten lastensuojelun edunvalvoja lastensuojelun ammattilaisenakaan voi olla täysin varma siitä, että hänen ajamansa asia on lapsen edun mukaisin ratkaisu.

”Sit onnistumisen kokemuksia on se, kun mä ole saanu sen edun läpi, et nyt tämän lapsen paras on tämä ja oikeesti uskon siihen ja lapsiki on vielä sitä mieltä. Mä puhun hirveen varovasti näistä onnistumisen kokemuksista, ku se lapsen etu, se ei oo aina niin yksiselitteistä, et mikä on se lapsen paras. Sä voit ajaa kauheesti uskomal, et tää on lapsen, etu, mut kuka täs maailmas voi silti loppuviimeks tietää...” (H4)

Esille nousi ajatus siitä, että edunvalvoja voi ajaa lapsen eduksi arvioimaansa asiaa vahvasti, mutta miten voidaan varmaksi todeta, että juuri se on lapsen edun mukaisin ratkaisu. Lapsen edun valvojan rooliin liittyy siten hyvin paljon eettistä punnitsemista ja eettistä pohdintaa, sillä rooli on sidoksissa pidempään aikajänteeseen kuin nykyhetkeen. Lastensuojelun edunvalvoja lapsen edun valvojana joutuu eettisesti punnitsemaan kunkin ratkaisun vaikutusta lapsen tulevaisuuteen ja pohtimaan onko ratkaisu lapsen edun mukaisin nyt ja tulevaisuudessa vai voisiko jokin toinen ratkaisu olla parempi kokonaisuuden kannalta. Lastensuojelun edunvalvojan työssä näkyikin siten pitkántähtäimen tavoitteet työskentelylle sekä kokonaisuutta tarkastelemaan pyrkivä työote.

Lapsen edun valvominen nousi esille aineistosta merkittävästi, kuten se sisältyy myös lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin kantavana ajatuksena. Lastensuojelun edunvalvojaan paikannetussa lapsen edun valvojan roolissa näkyivät samankaltaiset haasteet kuin lapsen edun arvioimisessa yleisemmin. Esimerkiksi Pösö (2012) on nostanut esille lapsen edun arvioimisen yhteydessä moraalisen järkeilyn vaatimuksen. Lapsen etu näyttäytyi haasteelliseksi käsitteeksi, joka tarvitsee edunvalvojan työssä erityisesti moraalista järkeilyä sekä käsitteen sisällön ja eri vaihtoehtojen punnitsemista. Kuten aikaisemmin tutkielmassa olen tuonut esille, lapsen etua ei voida perustella pelkällä lapsen edulla. Lapsen edun käsitteen sisältöä tulee pilkkoa konkreettisiin osiin ja arvioida tapauskohtaisesti, etteivät tehdyt ratkaisut muodostu lapsen edun vastaisiksi. Esimerkiksi Rätty (2012) on huomauttanut, että ratkaisut voivat muodostua jopa lapsen edun

vastaisiksi, mikäli niitä arvioidaan vain lapsen näkökulmasta huomioimatta lapsen kokonaistilannetta.

6.1.3 Rinnallakulkija

Yksi lastensuojelun edunvalvojan liitetystä rooleista oli lapsen rinnallakulkijan rooli. Rinnallakulkijan rooli näyttäytyi aineistossa vaihtelevasti: osassa haastatteluista vahvemmin, kun taas osassa haastatteluista vähemmän. Lapsen rinnallakulkijan rooli muodostui rooleista konkreettisimmaksi lapsen kanssa toimimisen näkökulmasta ja siihen liittyi lapsen kanssa toimiminen eri tavoin. Rinnallakulkijan rooliin liittyi sekä konkreettinen rinnalla oleminen lapsen kannalta hankalissa tilanteissa että tulkin rooli. Tulkin rooli liittyi lapsen ikätasoinen ajantasalla pitämiseen lastensuojelu- tai rikosprosessissa lapsen omassa asiassa. Lapsen rinnallakulkijan rooli liittyi siten vahvasti edunvalvottavan lapsen kohtaamiseen ja hänen kanssaan työskentelemiseen.

Lapsi on osallisena lastensuojelu- tai rikosprosessiin, jossa hän joutuu lapsena osaksi aikuisten maailmaa ja edunvalvojan tehtävänä lapsen rinnallakulkijana onkin limittää aikuisen ja lapsen maailmaa. Lastensuojelun edunvalvoja pyrkii tekemään aikuisten maailmasta lapselle mahdollisimman inhimillistä, ikätasoisia, ymmärrettävää sekä mahdollisimman vähän lasta vahingoittavaa.

”Jos prosessissa on kyse nuoresta ni he ovat mukana siinä prosessissa koko ajan ja heitä kuullaan myös oikeudessa, jolloin se rooli muuttuu semmoseks tukevaks, tukihenkilötyyppiseksi ja hyvinvoinnista huolehtimiseksi” (H1)

Edunvalvoja pyrkii tukemaan lasta hänen rinnallakulkijanaan siten, että lapsi kohtaa aikuisten maailman hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti ymmärrettävällä ja riittävällä tavalla. Lastensuojelun edunvalvojan rooli erotettiin kuitenkin erilleen varsinaisen tukihenkilön roolista ja sitä kuvattiin enemmänkin tukihenkilötyyppiseksi tukijan rooliksi tietyissä tilanteissa. Edunvalvojen haastatteluissa nousi esille rooli lapsen rinnallakulkijana erityisesti rikosprosesseissa.

”Tää on hyvin hämmästyttävää itselleki välillä se, et mä istun nyt siellä toisella puolen pöytää jos näin voi sanoo, et siel puolella missä vanhemmat istuu ja siel on ne viranomaiset toisella puolella.” (H2)

Edunvalvojan rooli lapsen rinnallakulkijana muodostui haastatteluissa hyvin konkreettiseksi: lapsen rinnalla kulkemiseksi sekä fyysisesti että henkisesti. Lastensuojelun edunvalvoja on aidosti läsnä lapselle tässä ja nyt, tarvittaessa. Edunvalvojan rinnallakulkijan rooliin katsottiin siten liittyvän se,

että edunvalvoja on läsnä tilanteissa, joissa edunvalvottava kaipaa tai tarvitsee tukea. Konkreettisimmillaan edunvalvojan rooli oli kulkea ja olla fyysisesti lapsen rinnalla vaikeissa ja kuormittavissa tilanteissa olemalla tarvittaessa edunvalvottavan lapsensa saatavilla. Sen tarkoituksena on, että lapsi selviytyisi mahdollisimman vähin kuormituksin prosessistaan, mutta on kuitenkin ikätasoisesti osallisena. Konkreettisimmillaan lapsen rinnallakulkijan rooli tarkoitti siitä, että edunvalvoja on lapsen tukena oikeusistunnossa tarjoamassa nenäliinaa.

Edunvalvojan tuki monimutkaisissa ja kuormittavissa rikosprosesseissa edunvalvojan tärkein rooli rinnallakulkijana korostui erityisesti siinä, että lapsen kanssa käydään läpi rikosprosessi. Tätä voisi kutsua lapsen rinnallakulkijan rooliin sisältyväksi tulkin rooliksi ja se nousi esiin lähes kaikissa haastatteluissa. Edunvalvoja tulkitsee lapselle rikos- tai lastensuojeluprosessia ja auttaa lasta ymmärtämään, mitä hänen elämässään tapahtuu ja miksi. Edunvalvoja tulkitsee ja tekee lapselle ymmärrettäväksi ikätasoisesti lapsen omaa tilannetta omassa asiassaan. Tärkeää on myös osata vastata tai etsiä vastaus lapsen pohtimiin ja esittämiin kysymyksiin. Lapsella saattaa olla mitä kummallisempia kysymyksiä, joihin hän kaipaa vastausta. Tällöin edunvalvojan prosessin tulkin rooliin nähtiin siten kuuluvan se, että edunvalvojan tulee lapsen rinnallakulkijana selvittää lapselle lapsen kysymät asiat. Lapsen rinnallakulkijan rooliin yhdistyi siten turvallisuudentunteen luominen lapselle omassa asiassaan aikuisten maailmassa. Turvallisuudentunnetta lapselle luo se, että lapsi tietää, mitä on odotettavissa.

Edunvalvojan rooli lapsen rinnallakulkijana muodostui haastateltavan puheessa myös hyvin konkreettiseksi:

”Tosiasiallisesti nää lapset, jotka on näis rikosprosesseis ni ei halua tulla kuulluksi. ... Sit me taas ajatellaan, et se on lapsen edun mukaista tulla kuulluksi. Mä tyylin vien heidät et käräjille on mentävä. Siin astuu mun iso rooli näis tilanteis eli mä niinku rauhottelen sitä lasta, mä olen hänen vierellään. Mä saan hänet tulemaan sinne ihan hyvällä mielellä. Me kuljetaan sinne ritirinnan, me itketään itkut sen jälkeen tai jännitykset. Olen valmis puhumaan hänen kanssaan kahdeltatoista illalla ku seuraavana päivänä on käräjät. Teen siitä tapahtumaketjusta niin inhimillisen ku siitä voi tehdä, olen siinä hänen kanssaan.”
(H2)

Edunvalvojan tehtävänä rikosprosessissa tai lastensuojeluprosessissa on ikätasoisesti ”puskuroida” lapsi prosessia varten, jotta lapsi tietää mitä on odotettavissa ja mitä hänen elämässään prosessin osalta tapahtuu. Rikosprosessi ei ole edunvalvottavalle tuttu asia, vaan monivaiheinen ja tietyn kaavan mukaan etenevä prosessi, joka saattaa jännittää erittäin paljon. Lasta valmistellaan tilanteeseen, hänen kanssaan keskustellaan ja selitetään sitä, mitä on tulossa. Edunvalvojan tarkoituksena on rinnallakulkijana olla tukemassa prosessissa niin, että lapsi tuntisi olonsa

mahdollisimman turvalliseksi ja luontevaksi. Lastensuojelun edunvalvoja rinnallakulkijanaan lapsen on mahdollista pystyä selviytymään haastavistakin tilanteista, sillä hänellä on tukea eikä lapsen tarvitse kantaa kaikkea yksin, vaan pienen palan kerrallaan. Kuitenkaan aina ei katsottu mahdolliseksi selvittää lapselle prosessia lapsen iän tai traumatointuneisuuden vuoksi. Lapselle ei välttämättä selvitetä koko prosessia, mikäli lapsi on kovin pieni. Edunvalvojan tehtäväksi sen arvioiminen, miten lapsi kykenee ja haluaa ottaa vastaan abstrakteja asioita edeten sen mukaan.

”Lapsen mukaisesti miettimistä, ei ees niin, et mul on kaikkeen valmis vastaus, vaan se voi kysyy semmost mitä mä en ees tiedä, mut mun pitää ottaa siitä selvää, jotta sillä lapsella on pyöriessään näis systeemeissä riittävän turvallinen olo. Semmonen tulkin ja tukijan rooli tässä prosessissa on mulle ykköstehtävä.” (H3)

Rinnallakulkijan rooliin kuului läheisesti lapsen rohkaiseminen siten, että edunvalvoja kannustaa lasta tuomaan esille omia ajatuksiaan. Edunvalvoja valmistelee lapsen kulloiseenkin tilanteeseen, joka on edessä ja tilanteen tullen edunvalvoja on konkreettisesti hänen tukenaan. Lapsi tai nuori itse on osallisena omassa prosessissaan, sillä hän tietää mitä on odotettavissa ja mitä aikuiset häneltä odottavat. Hänen selkänsä takana ei tapahdu asioita, joista hän ei itse tiedä. Edunvalvojan rooli koettiin merkitykselliseksi siten, että edunvalvojalla on mahdollisuus tukea nuorta siinä, että hänen asiansa saadaan hoidettua ilman, että nuori kävelee ulos esimerkiksi neuvottelustaan. Nuorella on vaikkapa omassa lastensuojelun neuvottelussaan tuki, hänen kanssaan on käyty tapahtumat läpi ennen neuvottelua ja niitä käsitellään vielä neuvottelunkin jälkeen. Rinnallakulkijan roolin edunvalvojat katsoivat vahvistavan erityisesti nuorta toimijana ja tukemaan nuorta prosessinmukaisessa toiminnassa, siitä mitä ja millaista toimintaa aikuiset häneltä odottavat.

”Rohkasen häntä tuomaan omia ajatuksia esille. Kuljen siinä rinnalla taas ja rohkasen häntä.” (H2)

”Nuori pysyy tilanteissa rauhallisempänä toisinaan kuin hänen vanhempansa, koska nuorella on riittävästi tukea, aikuinen. Asia on käsitelty etukäteen, tilanteessa ja jälkikäteen, joten nuori tietää mitä odottaa.” (H3)

Toisaalta lapsen rinnallakulkijan rooli näyttäytyi koko prosessin kantavana voimana, vaikka sen asema suhteessa rooliin lapsen edun edistäjänä tai lapsen kuulluksi tulemisen edistäjän rooliin ei ollutkaan yhtä vahva. Lapsen rinnallakulkijan rooli näytti tietyissä tilanteissa tukevan ja mahdollistavan muiden roolien toteutumisen edellytyksiä tekemällä prosessista lapselle mahdollisimman inhimillisen, jotta lapsi rohkaistuisi ja esimerkiksi ilmaisisi mielipiteensä. Rinnallakulkijan rooli näyttäytyi siten yleisemminkin lasta tukevan ja hänen elämässään tietyn asian osalta läsnä olevana aikuisena, joka on läsnä lasta varten. Siksi luottamuksen rakentaminen

lastensuojelun edunvalvojan ja lapsen välille näyttäytyi tärkeäksi. Lapsen oma osallisuus ja sen esiin tuominen näkyi osaltaan lapsen rinnallakulkijan roolin kautta heijastuen siten myös lapsen äänen esilletuon rooliin.

6.1.4 Turvallinen aikuinen

Esiin haastatteluista nouseva rooli lapsen edunvalvojalle oli turvallinen aikuinen lapsen elämässä. Turvallisen aikuisen rooli muodostui aineistosta esiin nousseista rooleista monimuotoisimmaksi, mutta kuitenkin suhteellisen konkreettiseksi muodostuvaksi rooliksi. Turvallisen aikuisen rooli näyttäytyi aineistossa monin eri tavoin. Aikuisen rooli liittyi muun muassa siihen, että edunvalvoja toimii nuorelle aikuisen toiminnan johdonmukaisena esimerkkinä, sensitiivisyyteen sekä kasvatukselliseen näkökulmaan. Tietyissä tilanteissa edunvalvojan rooliin liitettiin toimiminen turvallisena aikuisena toiselle aikuiselle. Turvallisen aikuisen roolissa toiselle aikuiselle toimiminen näkyi vain yhdessä haastatteluista.

Lastensuojelun edunvalvojan turvallisen aikuisen rooli edustaa lapselle aikuiselta odotettua ja yleisesti hyväksyttyä käytöstä. Selkeimmin aikuisen rooliin edunvalvottavalle lapselle liittyi siihen, että edunvalvoja toimii esimerkkinä nuorelle. Hän edustaa nuorelle aikuista ja aikuisen toimintamalleja systeemissä. Edunvalvoja toimii siten esimerkkinä aikuisen toiminnasta, sillä eräs edunvalvoja koki tekevänsä nuorelle karhunpalveluksen sillä, että opettaisi nuoren ajattelemaan hyvien ja pahojen työntekijöiden eroja. Sen sijaan hän halusi osoittaa nuorelle esimerkkiä siitä, että kaikesta selviää, kun pysyy rauhallisena.

”Se on hänelle niinkun karhunpalvelus, ku ei hän niillä avuillaan maailmassa pärjää, et aattelee et onks toi hyvä vai paha sossu, hyvä vai paha poliisi, vaan nimenomaan et hän näkee, et kaikis tilanteis selviää, kun pysyy itse rauhallisena ja antaa mieluummin jonkun muun korottaa äänensä falsettiin.” (H3)

Rooli näyttäytyi niin sanotusti kasvatuksellisimpana edunvalvojaan paikannetuista rooleista erityisesti nuorisoikäisten edunvalvottavien kohdalla. Edunvalvoja tulkitsee nuorelle erilaisia tilanteita sekä niissä toimimista aikuisen näkökulmasta. Muun muassa etuisuuksien hakemisen yhteydessä esimerkin osoittaminen nuorelle näkyi: keskitytään siihen, että saadaan jotain pitkällä tähtäimellä kestävämpää kuin että keskitytään mielihaluihin. Edunvalvojan työn pitkäjähtäimen tavoitteellisuus sekä lapsen näkökulmasta kokonaisuutta tarkastelemaan pyrkivä työote näkyi erityisesti.

”Jos joutuu lastensuojelun prosessissa hakemaan etuisuuksia ni niissäki täytyy tulkita sille nuorelle, että juu, susta olis varmaan kiva saada Pleikkari, mut sitä ei toimeentulotukena myönnetä ni me emme edes ano Pleikkaria. Keskitytään siihen, et saadaan sulle jotain muuta.” (H3)

Lastensuojelun edunvalvonnan arvoksi paikantui lapsilähtöisyys turvallisen aikuisen roolissa. Haastattelussa edunvalvoja kuvasi itseään peräseinäksi, johon nuori kiinnittyy. Lastensuojelun edunvalvoja on turvallinen aikuinen, joka osaa ottaa vastaan edunvalvottavan lapsensa erilaisia tunteita ja vastata niihin ikätasoisesti. Edunvalvoja nähtiin vahvaksi aikuiseksi, joka kestää ja ottaa vastaan nuoren tunteet sekä tarvittaessa myös kiukun. Esimerkiksi lastensuojelulaitoksen ohjaajasta edunvalvojan erottaa se, ettei edunvalvoja ole läsnä arjessa esimerkiksi keskustelemassa kotiintuloajoista tai tahimassa arjen asioita. Molemmat ovat nuorelle turvallisia ja vahvoja aikuisia, mutta nuoret tietävät, että edunvalvojaan voi turvautua, koska edunvalvoja ei ole läsnä joka arkipäivä ja hänenkin tavoitteenaan on lapsen edun toteutuminen. Edunvalvojan koettiin olevan sellainen aikuinen, joka kestää nuoren kiukun, vaikka se ei kohdistuisikaan edunvalvojaan, vaan nuori olisi vihainen jollekin muulle. Edunvalvojan tulee osata työskennellä lapsen kanssa lapsen ikätason edellyttämällä tavalla. Työskennellessään lapsen kanssa edunvalvojan rooli turvallisena aikuisena muodostuu muun muassa siitä, miten edunvalvoja osaa kohdata lapsen kokonaisuutena.

”Sun täytyy olla sellanen et sä voit kuvainnollisesti mennä lapsen eteen polvilles ja alkaa juttelee sen kans lapsilähtöisesti. Et sä voi olla mikään pönöttävä jakkupukutäti tai virallinen paperinkahistelija. Sun pitää olla sellanen, jota se lapsi voi lähestyä ja joka osaa lähestyä sitä lasta. Sulla pitää olla tuntemus millanen ilmiö on lapsi. Se ei oo aikuinen. Ei tarvii olla niinku Marimekon leikkitäti mut et niinku...” (H4)

Aikuisen rooliin liitettiin työskentelyn tiiviyn ulottuvuus kokonaisuuden ja pitkäntähtäimen näkökulmasta. Kuinka kauan kyseessä oleva edunvalvontaprosessi tulee kestämään? Haastatteluista osassa nousi esille, ettei edunvalvojan tehtävänä ole tehdä itseään tarpeelliseksi, sillä edunvalvonta päättyy aina määräajan kuluessa. Esimerkiksi rikosprosessit voivat lyhyimmillään kestää alle vuoden. Tavoitteena on miettiä lapsen tulevaisuutta edunvalvonnan päättymistä pidemmälle ja oman tiiviin työskentelyn sijasta muun muassa vahvistaa lapsen verkostoja etsien lapsen ympärille ne aikuiset, jotka hänen kanssaan työskentelevät ja ovat. Edunvalvojan työskentely on siten yhteenliittävää. Rooliin sisältyi ajatus siitä, että lapsen elämää ja sen kokonaisuutta ajatellaan pidemmälle kuin vain edunvalvojan työskentelyn ajalle. Tässä korostui siten ajatus edunvalvojan työskentelyn kokonaisuutta tarkastelemaan pyrkivästä työotteesta.

Useassa haastattelussa nousi esiin asianajajan sekä lastensuojelun edunvalvojan työn periaatteellinen eroavaisuus. Lastensuojelun edunvalvoja on nimensä mukaisesti lapsen edun

valvoja, joka ajaa lapsen edun toteutumista eikä siten aina edunvalvottavansa toiveen mukaan. Eri mieltä olemisen ulottuvuus näytti linkittyvän ajatukseen, että eri tahot voivat hahmottaa lapsen edun eri tavoin hyvinkin eri tavoin eri näkökulmista (ks. Rätty 2012). Edunvalvoja ei voi myöskään ajaa vain yhtä asiaa ikään kuin väkisin eteenpäin, vaan enemmänkin yhteistyössä neuvottelemalla. Asianajajan tehtävänä sen sijaan on päämiehensä mielipiteen ajaminen. Edunvalvoja voi olla asioista myös eri mieltä lapsen tai nuoren kanssa eivätkä näkökulmat aina kohtaa. Tällaisissa tilanteissa lapsen edunvalvojan turvallisen aikuisen rooli korostuu. Edunvalvoja keskustelee lapsen tai nuoren kanssa, että kuulee kyllä lapsen mielipiteen tai toiveen ja perustelee, miksei voi toimia kuten nuori sanoo. Yhdessä yritetään keskustelun kautta päästä siihen, että edunvalvottava ymmärtää sen. Aikuisen rooliin yhdistettiin pitkäjänteisyys sekä useat keskustelut, joissa käsitellään ja perustellaan tilannetta. Aikuinen ei saa aliarvioida lasta, vaan hänen on toimittava sensitiivisesti luottamuksen säilyttämiseksi. Sopuun ja neuvotteluyhteyteen pyrkiminen tavalla tai toisella kuitenkin katsottiin tärkeäksi tavoitteeksi tällaisissakin tilanteissa.

”Totta kai mun täytyy nähdä se sen lapsen etu, et mä saatan olla myös eri mieltä sen päämieheni kanssa.” (H4)

Edunvalvojaan liitettiin aikuisen rooli myös lapsen kasvatuksesta vastaavan vanhemman kanssa sen lisäksi, että edunvalvoja on turvallinen aikuinen nimenomaan lapselle. Edunvalvojan rooli turvallisena aikuiselle nousi kuitenkin selvästi vähemmän esille kuin edunvalvojan rooli turvallisena aikuisena lapselle. Edunvalvojan turvallisen aikuisen rooli toiselle aikuiselle liittyi enemmänkin poikkeuksellisiin tilanteisiin vanhemmuudessa. Erityisesti tämä korostui edunvalvojien haastatteluissa, joiden edunvalvottavat olivat pieniä lapsia ja vähemmän niiden edunvalvojien haastatteluissa, joiden edunvalvottavat olivat nuorisoiikäisiä. Myös vanhemmat voivat joissakin tapauksissa turvautua edunvalvojaan lapseen ja muun muassa kasvatukseen liittyvissä asioissa. Eräs haastatelluista koki, että myös vanhemmat tarvitsevat tukea vaikkapa vanhemmuuteensa, jolloin edunvalvoja edustaa aikuista aikuiselle. Lapsen lisäksi vanhemmat saattavat kokea edunvalvojan aikuiseksi, johon voivat turvautua erilaisissa tilanteissa, kuten kriisitilanteissa, mutta myös arkipäiväisempiä lupia kysellessään. Turvallisen aikuisen rooli toiselle aikuiselle liittyi vanhemmuuden tukemiseen.

”Sen huomaa siitä, että kun äiti ottaa yhteyttä ja siel alkaa olemaan joku asia, et se on ennakoitavissa, että äiti alkaa käydä ylikierröksillä.” (H2)

”He (aikuiset) tarvii siihen, että he pitää meit sellasena niinku toisena aikuisena perheessä, jolta he kysyy lupia.” (H2)

Lastensuojelun edunvalvojan turvallisen aikuisen rooli oli monimuotoisin rooli, joka nousi esiin aineistosta. Aikuisen roolin liittyviä tyypillisiä piirteitä olivat kuitenkin ominaisuudet, joita yhteiskunnassa pidetään yleisesti hyväksyttävin, kuten esimerkiksi kärsivällisyys ja pitkäjänteisyys. Edunvalvoja on ikään kuin linkkinä ja tulkkina lapsen tai nuoren ja aikuisten maailman välissä tulkiten tilanteita ja toimintamalleja. Tavoitteellisuus ja pitkäjänteisen suunnitelmat näkyivät erityisesti turvallisen aikuisen roolissa sen lisäksi, että edunvalvoja pyrki olemaan turvallinen ja vahva aikuinen, joka ottaa vastaan nuoren tunteet osaten vastata niihin aikuismaisesti, sensitiivisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Aikuisen rooli vaatii pitkäjänteisyyttä sekä sen, että on nuoren luottamuksen arvoinen. Lastensuojelun edunvalvoja ei kuitenkaan toimi välttämättä joka asiassa niin kuin nuori haluaa, vaan lapsen edun edellyttämällä tavalla edunvalvottava lapsi ja hänen kokonaistilanteensa huomioiden.

6.1.5 Prosessien asiantuntija

Lastensuojelun edunvalvojien haastatteluista nousi esille viides rooli, joka toistui kaikissa haastatteluissa. Se ei noussut kuitenkaan yhtä vahvasti esille kuin esimerkiksi lapsen äänen esiintuojan tai lapsen edun valvojan rooli, vaan oli enemmänkin taustalla vaikuttamassa. Prosessien asiantuntijan rooli ei liittynyt suoraan lapseen, vaan enemmänkin välillisesti. Lastensuojelun edunvalvojan roolia prosessien asiantuntijana voisikin kutsua taustarooliksi, jolla on kuitenkin selkeä asema.

Edunvalvojan prosessien rooliin liitettiin oman alansa asiantuntijan rooli. Lastensuojelun edunvalvojan rooliin liittyi lastensuojelun ammattilaisen ja lastensuojelun ammattilaisen rooli, johon liittyi tietoa ja taitoa lastensuojelusta. Edunvalvojana toimiminen vaatii edunvalvojalta runsaasti lastensuojelu- ja rikosprosessien asiantuntemusta ja tietoa, jotta pystyisi toimimaan lapsen edun valvojana sekä tukemaan lasta eri tilanteissa. Lastensuojelun edunvalvojan tietää paljon esimerkiksi lainsäädännöstä, byrokratiasta, virastoista sekä lastensuojelu- ja rikosprosesseista alusta loppuun eri vaiheineen. Tosin eräs haastatelluista nosti esille sen, ettei lastensuojelun edunvalvojana toimiminen tällä hetkellä välttämättä kuitenkaan vaadi sosiaalialan koulutusta tai työkokemusta, mutta se vaatii silti paljon tietoa muun muassa lastensuojelun prosesseista, byrokratiasta, laista sekä lastensuojelu- ja rikosprosesseista.

”Nyt ku mä oon toiminu lastensuojelun edunvalvojana ni kyllä mä markkeeraan itteni lastensuojelun asiantuntijana. Siinä on huisisti hyötyä, et mä tiedän, miten tää prosessi toimii. Mulla on alusta loppuun kokemusta siitä.” (H5)

Prosessien tuntijan rooli näkyikin vahvimmin siinä, että edunvalvojat pääsääntöisesti kokivat, että heidän virkatoimillaan sekä kertyneellä työkokemuksellaan on merkitystä edunvalvojana toimimisessa. Osa haastatelluista edunvalvojista nosti esille, ettei pelkkä lastensuojelun edunvalvontakoulutuksen hyväksytty suorittaminen olisi mahdollistanut heidän mielestään riittävän laadukasta edunvalvontaa käytännössä. Sen sijaan lastensuojelun edunvalvojan työkokemus ja kertynyt tietotaito muodostaa tärkeän lisän siihen, miten edunvalvoja suoriutuu tehtävästään lapsen edun valvojana ja lapsen tukena. Tärkeää on se, miten edunvalvoja pystyy hyödyntämään tietoaan ja taitoaan lapsen parhaaksi eri prosessin vaiheissa. Edunvalvojat kokivat olevansa sisällä siinä, miten lastensuojeluprosessit sekä rikosprosessit etenevät ja kokemusta on kertynyt useiden työvuosien aikana roimasti. Tieto ja taito tuovat kokonaisvaltaisemman näkökulman lastensuojelun edunvalvonnan prosessiin. Esimerkiksi rikosprosessin yhteyteen liittyy se, ettei energiaa kulu rikosprosessin etenemiseen, vaan voi aidosti keskittyä lapsen tukemiseen ja edun ajamiseen, kun rikosprosessi on jo tuttu eikä sitä tarvitse jännittää.

”Mä ajattelen, et jos mulla ei olis tätä työn kautta saatua kokemusta ni mä olisin edunvalvojana paljon vajaampi näis rikos- ja lastensuojeluprosesseissa. ... Mulla on ammattitaidolla kehittynyt näkemys siitä, miten tää systeemi toimii ja miten mä sen nään.” (H1)

Prosessien tuntijan rooliin liittyi myös osaltaan yhteistyöverkostojen vahvuus ja kyky yhteistyöhön viranomaisten kanssa näyttäytyi tärkeäksi. Lastensuojelun edunvalvoja on yksi toimija yhteistyöverkostoissa. Jokaisella toimijalla, esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijällä, lastensuojelun edunvalvojalla, poliisilla kuin syyttäjälläkin on oma roolinsa prosessissa, jossa jokainen toimija hoitaa oman osansa muiden kanssa yhteistyössä. Kaikkien yhteisenä päämääränä prosessissa on kuitenkin lapsen edun toteutuminen. Lastensuojelun edunvalvojan osa haastatelluista näki ikään kuin vetävän yhteen eri toimijoiden rooleja olematta kuitenkaan välittäjä eri osapuolten välillä. Lastensuojelun edunvalvojan yhteistyöverkosto näyttäytyi luontevaksi, sillä he työskentelivät usein samojen yhteistyökumppaneiden kanssa, joiden toimintatapoja kuvattiin tutuiksi. Tämä vaikutti lisäksi yhteydenpidon ja yhteistyön luontevuuteen, jolloin tuttuun yhteistyökumppaniin koettiin olevan helpompi ottaa yhteyttä. Lisäksi tuttuus nousi esiin myös arvostuksena. Yhteistyöverkostot nousivat esille muun muassa silloin, kun oli kyse viivästyneestä rikostutkinnasta tai nuoren kysymyksistä, joihin edunvalvoja lähti hakemaan vastausta

yhteistyöverkoston toimijan kautta. Haasteita sen sijaan aiheuttivat eri yhteistyötahojen erilaiset ajatukset, vaikka kaikkien instanssien tarkoituksena olikin lapsen edun hakeminen.

”Oon tutustunu näihin yhteistyökumppaneihin ja mä koen, että ku mä oon edunvalvoja ja ku mä teen päivätyötäni ni mä oon saanu siitä sellasen arvostuksen. Työpaikka on muiden silmissä yks yhteistyökumppani, joka toteuttaa lakeja ihan normaalisti ja on yhteiskunnan hyvää tuottava.” (H1)

Lastensuojelun edunvalvoja on lastensuojelun asioiden asiantuntija, jonka osa edunvalvojista ajatteli saattavan terästä muiden viranomaisten toimintaa prosessissa. Tämän ajateltiin johtuvan siitä, että lastensuojelun edunvalvoja on oman alansa asiantuntija, jolla on sama päämäärä, lapsen etu kuin esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijällä. Lastensuojelun edunvalvojalla on pääsääntöisesti sama tietämys sekä mahdollisuus hakea samaa tietoa, jota lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on.

Vaikka lapselle olisikin määrätty edunvalvoja, joka toimii lapsen tukena ja edun valvojana prosessissa, sitä ei katsottu takeeksi siitä, että prosessi tulee onnistumaan lapsen kannalta. Koko yhteistyöverkoston sekä lastensuojelun edunvalvonnan haasteena on se, ettei resurssien pulaa pystytä lastensuojelun edunvalvonnallakaan korjaamaan. Sen sijaan tarvitaan resursseja, palveluja ja tukitoimia, jotta kaikkien toimijoiden olisi mahdollista toteuttaa tavoitteitaan. Mikäli lapsi tai nuori ei saa tarvitsemiaan palveluita tai rikostutkinta kestää kohtuuttoman kauan, ei sitä pystytä paikkaamaan onnistuneella lastensuojelun edunvalvonnallakaan.

Prosessien tuntijan rooliin liittyi siten vahvimmin tietotaita lastensuojelu- sekä rikosprosesseista ja tämän karttuneen tiedon hyödyntäminen lastensuojelun edunvalvonnassa tarkoituksenmukaisesti ajatellen lapsen edun toteutumista. Lisäksi vahvasti rooliin liittyi yhteistyöverkoston luontevuus sekä hyödyntäminen edunvalvojan työssä. Viranomaisverkoston kanssa työskentely korostui, sillä nimenomaan siellä lapsen etua edunvalvojan katsottiin valvovan. Myös edunvalvojan vankalla tietotaidolla katsottiin olevan merkitys lastensuojelun edunvalvojana toimittaessa.

6.1.6 Yhteenvedo lastensuojelun edunvalvojan rooleista

Aineistosta oli paikannettavissa viisi eri lastensuojelun edunvalvojan roolia, joita olen nimittänyt tutkielmassani seuraavasti: lapsen edun valvoja, lapsen äänen esiintuoja, turvallinen aikuinen, rinnallakulkija sekä prosessien asiantuntija. Lastensuojelun edunvalvojan päätehtävän toteuttamisen

kannalta tärkeimmiksi rooleiksi nousivat lapsen edun valvojan sekä lapsen äänen esiintuojan roolit. Myös lapsen rinnallakulkijan, turvallisen aikuisen sekä prosessien asiantuntijan rooleilla oli lastensuojelun edunvalvojan työskentelyssä selkeä ja merkityksellinen paikkansa. Lapsen edun valvojan sekä lapsen äänen esiintuojan roolit muodostuivat kuitenkin ensisijaisiksi ja loivat muille kolmelle roolille edellytyksen toteutua.

Haastatellut lastensuojelun edunvalvojat muodostivat edunvalvojan roolin pääosin samantyyppiseksi, mutta eivät samanlaiseksi hienojakoiselta sisällöltään. Erot haastateltujen kesken muodostuivat nimenomaan siitä. Monet asiat vaikuttivat siihen, millaiseksi edunvalvojat kokivat oman roolinsa lastensuojelun edunvalvojana. Esimerkiksi edunvalvottavien lasten kokonaistilanne, lastensuojelun asiakkuus joko sijais- tai avohuollossa sekä lapsen ikä vaikuttivat siihen, miten edunvalvojan roolit kussakin lastensuojelun edunvalvonnan prosessissa muotoutuivat. Lastensuojelun edunvalvojan rooleihin vaikutti olennaisesti se, oliko hänet määrätty lastensuojeluvai rikosasiaan. Sekä lastensuojelu- että rikosprosesseissa näkyivät samat roolit, mutta ne painoutuivat eri tavoin sen perusteella kummasta oli kysymys.

Vaikka lastensuojelun edunvalvonnan prosesseja sekä lastensuojeluasioissa että rikosprosesseissa kuvattiin ainutlaatuisiksi kokonaisuuksikseen, niistä oli hahmotettavissa erilaisia rooleja, joista edunvalvojan työskentely koostuu. Pienten lasten kohdalla korostuu nuorisoikäisiin edunvalvottaviin verrattuna erityisesti se, että edunvalvojan pitää työskennellä verrattain enemmän lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavien henkilöiden, kuten vanhempien kanssa. Sen vuoksi, että mitä pienempi lapsi on, sitä enemmän hän on sidoksissa esimerkiksi vanhempiinsa. Nuorisoikäisten edunvalvottavien kohdalla rooli muotoutui erityyppisesti painottuneeksi kuin pienten lasten kohdalla. Esimerkiksi nuorisoikäisten edunvalvottavien kohdalla rikosprosesseissa painottui erityisesti rinnallakulkijan rooli lapsen edun valvojan roolin rinnalla.

”Et ni siit tulee semmonen, et täs on tehty mihin on uletuttu ja voitu ni sitä tässäki edunvalvojana hakee. Tekee sen mihin on uletuttu.” (H3)

Lastensuojelun edunvalvojan roolit näyttävät olevan kiinteästi sidoksissa toisiinsa ja niitä on vaikea erottaa toisistaan irrallisiksi. Edunvalvojan eri roolit painoutuivat edunvalvojien puheessa sekä roolit limittyivät toisiinsa. Mikään rooli ei ollut täysin irrotettavissa toisesta roolista, vaan niissä oli myös yhteneviä piirteitä, jotka muodostivat jatkumon toisilleen. Edunvalvontaprosesseissa edunvalvojan roolit näyttävät muodostavat erilaisia ainutkertaisia kokonaisuuksia, joissa eri roolit painoutuivat eri tavalla sekä ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Edunvalvojan roolien erilaiseen painottumiseen vaikuttivat monenlaiset asiat edunvalvottavasta lapsesta sekä hänen tilanteestaan riippuen.

Esimerkiksi rinnallakulkijan sekä turvallisen aikuisen roolia on on vaikea mieltää toisistaan irrallisiksi, vaan roolit ovat osittain päällekkäisiä ja toisiaan täydentäviä. Eri edunvalvonnoissa roolit muodostavat erilaisia kokonaisuuksia eri tavoin painottuen.

”Edunvalvojan rooli voi olla kaikkea maan ja taivaan väliltä, mut sen ei pidä olla sitä kaikkea yhtäaikaan. Että sen selkiyttäminen ja kristallisoiminen itelle on kokoajan tärkeää, mut se johtuu vielä tästä hatarasta rakenteesta, mikä meil täl systeemillä vielä on. ... Tää muuntautuu ja sen vahtiminen kokoajan, et tää ei lähde mihin tahansa.” (H3)

Lastensuojelun edunvalvojan roolia verrattiin muun muassa lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooliin. Eroavaisuutena roolien välillä nähtiin muun muassa se, että lastensuojelun edunvalvojan ei tarvitse kantaa vastuuta prosessin kokonaisuudesta, vaan hän saa työskennellä enemmän lapsen rinnalla. Eroavaisuutena sosiaalityöntekijän rooliin liitettiin myös irrallisuus yhteistoimintavelvoitteesta, jolloin edunvalvoja saa työskennellä enemmän lapsen kanssa.

Tutkielmassani olen jäsentänyt lastensuojelun edunvalvojan liitettyjä rooleja keräämäni aineistoni pohjalta. Havaitsin kuitenkin, että aineistosta esiin nousseiden viiden roolin konkreettinen sisältö muodostui osin samantyyppiseksi kuin edunvalvojan tärkeimmät tehtävät aiemmassa kirjallisuudessa (vrt. Pelastakaa Lapset 2011). Tämä tuo esille ajatuksen siitä, että edunvalvontaa on vahvasti kehitetty yhtenäiseen suuntaan ammattilaisten tekemänä toimintana. Systemaattisen kehittämisen vuoksi sen sisältö on muotoutunut yhtenäiseksi ja tämän vuoksi tutkielmassani esiin tuodut edunvalvojan viisi roolia linkittyvät aiemmassa kirjallisuudessa esiin tuotuihin edunvalvojan tärkeimpiin tehtäviin.

6.2 Lastensuojelun edunvalvojan roolin hahmottuminen

Aineistosta oli havaittavissa monissa kohdissa lastensuojelun edunvalvojien tulkintaa omasta paikastaan lastensuojelu- ja rikosprosesseissa siten, miten muut viranomaiset sekä muut prosessin toimijat heidän roolinsa hahmottavat. Lastensuojelun edunvalvojan rooli koettiin pääsääntöisesti hahmottuneeksi, mutta myös osin hahmottumattomaksi. Edunvalvojat kokivat, että yhteistyökumppanit, muut viranomaiset pääsääntöisesti hahmottavat edunvalvojan roolin sekä rikos- että lastensuojeluprosesseissa. Jokaisen uuden toiminnan, kuten tässä tapauksessa lastensuojelun edunvalvonnan, katsottiin hakevan paikkaansa, omia toimintatapojaan sekä yhteistyötapojaan viranomaistoimijoiden kanssa.

Edunvalvojat tulkitsivat, että lastensuojelun edunvalvojan rooli on hahmottunut verkoston viranomaistoimijoiden keskuudessa vähitellen lastensuojelun edunvalvonnan yleistyessä ja tullessa tutummaksi. Yhteistyötä on tehty jo joidenkin vuosien ajan ja osa lastensuojelun edunvalvonnan prosesseista on jo ehtinyt tulla päätökseensä. Yhteistyön kautta edunvalvojien toiminnan katsottiin tulleen tunnetummaksi ja muiden näkökulmasta hahmottuneemmaksi kuin aiemmin. Tietoisuus lastensuojelun edunvalvojan rooleista ja niiden sisällöstä lisääntyykin vähitellen.

Lastensuojelun edunvalvojat kokivat, että nyt pääsääntöisesti lastensuojelu- ja rikosprosessien muut viranomaistoimijat hahmottavat edunvalvojan toimenkuvan sekä sen, miksi edunvalvoja on määrätty edunvalvottavalle lapselle. Kuitekin vielä joissakin tilanteissa lastensuojelun edunvalvojat toivoivat, että edunvalvojaa osattaisiin hyödyntää paremmin. Lastensuojelun edunvalvojan määräämiseen ja siihen, missä tilanteissa lastensuojelun edunvalvoja tulisi määrätä lapselle, näytti sisältyvän vielä haasteita. Ratkaisuksi nähtiin lastensuojelun edunvalvonnan aiempaa parempi tunnettuus ja se, että viranomaistoimijat tulisivat tietoisemmiksi lastensuojelun edunvalvonnasta. Nousi esille, ettei edunvalvonta ole kuitenkaan vielä niin tunnettu ilmiö, vaan sen toivottiin tulevan vielä tutummaksi sekä kansalaisille että viranomaistoimijoille.

Aineistossa yhteistyö eri rikos- ja lastensuojeluprosessien viranomaistoimijoiden, kuten lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa näyttäytyi merkittäväksi. Jokaisella viranomaistoimijalla sekä lastensuojelun edunvalvojalla on sekä lastensuojelu- että rikosprosessin etenemisessä oma roolinsa ja saumaton toimiminen vaatii yhteistyötä. Tuttuuden ja yhteistyön sujuvuuden nähtiin parantavan edunvalvojan roolin hahmottuneisuutta viranomaisten keskuudessa. Lastensuojelun edunvalvonnan roolin nähtiin kuitenkin selkiytyneen muiden näkökulmasta lastensuojelun edunvalvontojen yleistyessä vähitellen. Yhteistyön kautta lastensuojelu- tai rikosproesseissa edunvalvojan roolin katsottiin selkiytyvän viranomaistoimijoille, kuten poliiseille. Yhteistyön kautta edunvalvojaa osattiin hyödyntää paremmin ja tarkoituksenmukaisesti. Tarvittaessa oli mahdollista kysyä esimerkiksi yhteistyöstä puolin ja toisin. Edunvalvojat arvioivat muiden toimijoiden hyödyntävän heitä mielellään juuri lapsen kanssa työskentelemiseen, jotta lapsi tulisi varmasti huomioituksi omassa asiassaan. Kaikilla prosessin toimijoilla, kuten vaikkapa lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on kuitenkin sama päämäärä kuin lastensuojelun edunvalvojalla eikä tavoite liene kenelläkään lapsen unohtaminen.

”Jos me ajatellaan Suomen kansalaisia, ni ei tämä edunvalvontajärjestelmä vielä niin tuttu ole meille ole. Et jos tuolt mennään keneltä tahansa kysymään, et tiedätkö mikä on sosiaalityöntekijä ni ”juu, tiedetään”. Tiedäks mikä on poliisi ni joo. Tiedäks mikä on

edunvalvoja? No e. Ei tää oo meidän yhteiskuntajärjestelmässä viel niin tuttu et tää olis vielä yleisesti tiedossa oleva.” (H4)

Lastensuojelun edunvalvojat näkivät lapsen vanhempien ja muiden lapsen omien verkostojen hahmottavan edunvalvojan rooli suhteellisen helposti. Tähän liittyi kuitenkin se, että lapsen vanhempien kanssa tulee huolellisesti käydä läpi edunvalvojan rooli, jotta se hahmottuisi. Myös lapset hahmottavat edunvalvojan roolin hyvin – omalla tavallaan lapsen näkökulmasta katsottuna. Lapsi ottaa edunvalvojan pääsääntöisesti sellaisena kuin edunvalvoja hänelle esitellään ja hänen kanssaan lähdetään käymään asioita, joissa edunvalvoja voisi häntä mahdollisesti auttaa.

Lastensuojelun edunvalvojat kokivat pääsääntöisesti, että hahmottavat oman roolinsa prosessissa. Edunvalvojan oma rooli kuitenkin aiheutti pohdintaa edunvalvojen keskuudessa ja roolia tuleekin arvioida kussakin edunvalvonnassa tapauskohtaisesti. Edunvalvojan rooli muodostuu jokaisen lapsen kohdalla tapauskohtaisesti tilanteen vaatimalla tavalla. Oman roolin hahmottamista ei nähty vaikeaksi, mutta jokainen alkava ja käynnissä oleva edunvalvonta vaati edunvalvojan oman roolin arvioimista ja konkretisoimista itselle. Mikä edunvalvojan rooli juuri tässä edunvalvonnan prosessissa on? Alkavan edunvalvonnan kohdalla oman roolin hahmottaminen lähtee liikkeelle asiakirjoihin sekä lapsen tilanteeseen tutustumisesta – missä asioissa lapsen etua tulee valvoa? Mitkä ovat asioita, jotka uhkaavat vaarantaa juuri tämän lapsen kasvua ja kehitystä? Edunvalvojat kokivat, että heidän tulee tarvittavin väliajoin arvioida onko heidän edunvalvottava lapsensa tai nuorensa edunvalvonnan tarpeessa ja mikä heidän roolinsa juuri kyseisessä edunvalvonnassa on — tarvitaanko edunvalvojaa. Haastatteluissa nousi esille myös edunvalvojan tietynlainen edunvalvojan roolin hahmottumattomuus johtuen edunvalvonnan rakenteiden paikkansa hakemisesta.

Oman toimenkuvan rajaaminen lastensuojelun edunvalvojana nähtiin tärkeäksi, sillä käräjäoikeus on määrännyt lapselle edunvalvojan tiettyihin asioihin eikä toimenkuvaa saa itse laajentaa. Itselle oman roolin selkiyttäminen ja rajaaminen nähtiin siten olennaiseksi asiaksi. Tämä ilmentyi siten, että edunvalvojaa ei nähty esimerkiksi välittäjäksi lapsen sosiaalityöntekijän sekä lapsen ja hänen perheensä välillä. Kuulusteluissakaan edunvalvoja ei voi vastata nuoren puolesta nuorta kuulusteltaessa, vaan edunvalvoja käyttää myöhemmin oman puhevaltansa omassa puheenvuorossaan.

”Välil mä palaan siihen kirjaan. Aina ku mul alkaa uus edunvalvonta ni luen sitä päätöstä vaikka kuinka monta kertaa, että mihin mut on tähän valtuutettu ja palaan siihen perustehtävään. Voi olla kaikkea maan ja taivaan väliltä, mut sen ei pidä olla sitä kaikkea yhtäaikaan. Et sen selkiyttäminen ja kristallisoiminen itselle on kokoajan tärkeää, mut se johtuu täst hatarasta rakenteesta mikä meil täl systeemil viel on.” (H3)

Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa nähtiin tärkeäksi edunvalvojan oman roolin hahmottamisen kannalta. Mitkä ovat edunvalvojaa hakeneen lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän näkemykset ja toiveet edunvalvojalle lastensuojeluasiassa? Oman roolin hahmottamiseen koettiin vaikuttavan olennaisesti kokemus lastensuojelutyöstä ja sen myötä kertynyt tietotaito eri prosessien vaiheista. Nämä vaikuttivat siihen, miten omaa roolia lähdettiin muodostamaan ja pohtimaan sitä, missä asioissa kunkin edunvalvottavan lapsen kohdalla lapsen etua tulee valvoa.

Pääsääntöisesti edunvalvojan rooli sekä itselle että muille nähtiin hahmottuneeksi. Kuitenkaan niin hahmottuneeksi sitä ei vielä nähty, että edunvalvojaa osattaisiin aina poikkeuksetta hyödyntää tai että yhteistyö toimisi saumattomasti. Myös edunvalvojan oman roolin hahmottaminen vaati pysähtymistä, pohtimista sekä perustehtävään palaamista, vaikka oman roolin hahmottamista ei nähty vaikeaksi. Edunvalvojan roolin yhteydessä sen selkiyttäminen ja rajaaminen nähtiin tärkeäksi, jotta edunvalvonta ei rönnyilisi, vaan pysyisi edunvalvontamääräyksen määrittelemissä rajoissa.

”Tavallaan se hankkeen tuottama koulutus ja materiaali ja vähän vertaiskokemukset ni se on sit siinä. Jos ajattelee jotain muuta toimenkuvaa ni siitä on jo aika pitkästi olemassa materiaalia, käsityksiä et täs on semmonen matka kokoajan et tää muuntautuu ja se vahtiminen kokoajan et tää ei lähde mihin tahansa. Ettei täst tuu terapeutin hommaa, tukihenkilön hommaa, vanhemman hommaa eikä sosiaalityöntekijän hommaa, että sen vahtiminen kokoajan.” (H3)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielmani tarkoituksena on ollut tutkia sitä, miten lastensuojelun edunvalvojat hahmottavat oman roolinsa sekä lastensuojelu- että rikosprosesseissa ja miten he kokevat pystyvänsä edistämään lapsen edun toteutumista. Tutkielmani aineisto koostuu viidestä lastensuojelun edunvalvojan haastattelusta. Aineistosta olen analyysin tulosten perusteella nostanut esille viisi eri lastensuojelun edunvalvojan roolia, jotka olivat tunnistettavissa lastensuojelun edunvalvojien haastatteluista. Haastatteleman lastensuojelun edunvalvojat olivat kokeneita sosiaalialan työntekijöitä, joilla oli kokemusta jo useammasta edunvalvonnan prosessista.

Tutkielmassani tuli selkeästi esille, että lastensuojelun edunvalvonta voi sisällöltään muotoutua moninaiseksi tilannesidonnaisesti. Lastensuojelun edunvalvojaan paikannetut roolit näyttivät toistavan ajatusta tilannesidonnaisuudesta yleisemminkin kuin lapsen edun yhteydessä, sillä edunvalvojan roolit muodostuvat kokonaisuudekseen kunkin edunvalvottavan kohdalla. Lastensuojelun edunvalvojan roolit painotuksineen ja sisältöineen hahmottuvat erikseen kunkin edunvalvottavan lapsen kohdalla. Huomattavaa oli, että erityisesti eri-ikäisten ja eri elämäntilanteessa olevien lasten kohdalla roolit painoutuivat eri tavoin. Esimerkiksi rikosprosessissa 15-vuotias nuori on tietoisempi toimija ja hän on vahvemmin osallisena kuin iältään nuorempi lapsi. Nuorella on myös ikänsä puolesta käytössään oma puhevalta edunvalvojan puhevallan rinnalla. Tällöin erityisesti rikosprosessissa nuorisoikäisen edunvalvottavan kohdalla edunvalvojan rooli hahmottui tukihenkilötyyppisemmäksi rooliksi.

Lastensuojelun edunvalvojan rooli hahmotettiin pääsääntöisesti samantyyppiseksi, mutta erot syntyivät nimenomaan hienojakoisemmasta sisällöstä – siitä miten edunvalvoja voi olla parhaiten juuri kyseisen edunvalvottavan lapsen tukena ja etua valvomassa. Rooli näytti muotoutuvan luontevasti ja tarkoituksenmukaiseksi sillä perusteella, miten edunvalvojat arvioivat sen tukevan parhaiten lapsen edun toteutumista sekä lapsen tukemista prosessissa. Edunvalvojien vahva työkokemus sekä asiantuntemus alalta näytti tukevan edunvalvojan roolin hahmottumista tarpeen mukaan. Edunvalvojat olivat liittäneet rooleihin persoonallisen ulottuvuuden. Roolit muodostuivat samantyyppisiksi, mutta jokainen edunvalvoja teki työtä omalla persoonallaan.

Lastensuojelun edunvalvojaan paikannetut viisi roolia voivat painottua keskenään monin eri tavoin. Yhdenkään lastensuojelun edunvalvojan haastattelussa ei tullut esille samaan aikaan kaikkia viittä roolia, vaan yhdessä haastattelussa painoutuivat pääsääntöisesti kolme tai neljä roolia muodostaen

erilaisia tarkoituksenmukaisia kokonaisuuksia. Haastattelujen kesken eri tavoin keskenään painottuivat myös yhdessä haastattelussa tunnistettavissa olleet lastensuojelun edunvalvojan roolit. Osassa haastatteluista esimerkiksi lapsen äänen esiintuojan rooli nousi vahvemmin esille, kun taas osassa haastatteluista vaikkapa rinnallakulkijan rooli oli vahvempi. Vahvimmaksi rooliksi kuitenkin kaikissa haastatteluissa nousi lapsen edun valvojan rooli, mutta myös lapsen äänen esiin tuojan roolilla oli haastatteluissa selkeä asemansa. Ne nähtiin lastensuojelun edunvalvojan perustyöksi, joka tuki muiden roolien mahdollistumista.

Lastensuojelun edunvalvojat itse kokivat oman työnsä edunvalvojana merkitykselliseksi lasta ajatellen – he kokivat, että edunvalvojan tehtävillä sekä edunvalvojaan liitetyillä rooleilla on oma merkityksensä prosessissa. Lastensuojelun edunvalvojien työn yhdeksi tärkeäksi arvoksi näyttäytyikin lapsilähtöisyys ja siten myös lapsen osallisuus. Lastensuojelun edunvalvonnan järjestelmä onkin syntynyt vahvistamaan lapsen asemaa sekä varmistamaan, että lapsi tulee kuulluksi ja on tarkoituksenmukaisella tavalla osalliseksi omassa asiassaan – silloinkin, kun huoltaja ei voi toimia lapsen edunvalvojana. Lastensuojelun edunvalvonta toteuttaa YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklaa, joka pureutuu lapsen osallisuuteen. Myös 1.1.2008 voimaan astuneessa lastensuojelulaissa on edeltänyttä lastensuojelulakia vahvemmin esillä ajatus lapsen ikätasoisesta osallisuudesta sekä lapsen edun toteutumisesta. Lastensuojelun edunvalvonta onkin omian vahvistamaan YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa vahvistettua lapsen osallisuutta ja asemaa vanhemmistaan juridisesti riippumattomana oikeussubjektina.

Lapsi joutuu lastensuojelu- tai rikosprosessissa osaksi aikuisten maailmaa. Yhtenä prosessin toimijana lastensuojelun edunvalvoja on vaikuttamassa siihen, että lapsi saa olla lapsi eikä hänen tarvitse kohdata aikuisten maailmaa sellaisenaan, mutta hänen asemansa asianosaisena vahvistuu. Lastensuojelun edunvalvoja on yhtenä prosessin toimijana vahvistamassa lapsen äänen kuulumista aikuisten ääntä kuulemaan tottuneissa järjestelmissä, sillä ne saavat ”lapsen maailmaan perehtyneen tulkin”. Lapsilähtöisyyttä edusti sekin, että lastensuojelun edunvalvojan on todella paneuduttava lapsen maailmaan, jotta voisi edustaa lasta tuoden julki lapsen näkemykset ja ollen hänen tukenaan.

Lapsen edun valvominen sekä sen arvioiminen näyttäytyi koko lastensuojelun edunvalvonnan kulmakiveksi ja sisältyi periaatteessa kaikkiin lastensuojelun edunvalvojaan liitettyihin rooleihin työskentelyn tavoitteena. Jo lähtökohta lastensuojelun edunvalvojan määrittämiselle on se, ettei lapsen lakimääräinen edunvalvojan, huoltajan katsota voivan edustaa lasta ja valvoa hänen etuaan puolueettomasti. Lastensuojelun edunvalvonta vahvistaa lapsen edun toteutumisen edellytyksiä, sillä edunvalvoja on aikuinen, lapsen puolueeton ja riippumaton edustaja, jolla on mahdollisuus

työskennellä näiden tavoitteiden toteutumiseksi. Lapsen etu keskeisenä periaatteena on kirjattu lastensuojelulakiin ja lapsi vajaavaltaisena aikuisen edustamaan häntä ja valvomaan hänen etunsa toteutumista. Lapsen asiassa tehtyjen päätösten ensisijaiseksi ratkaisuperiaatteeksi nousikin ajatus lakien hengen mukaisuudesta.

Lastensuojelun edunvalvonnan tarve on syntynyt kentältä. Lastensuojelun edunvalvonta onkin tarpeellinen ja toimiva järjestelmä prosessien lapsilähtöisyyden ja lapsen osallisuuden vahvistamiseen. Tutkielmani tulosten perusteella näyttää siltä, että lastensuojelun edunvalvonta on yhtenä vahvistamassa lastensuojelun kehitystä lasta huomioivampaan suuntaan, mutta myös osana lastensuojelun juridisoitumisen kehitystä.

Lastensuojelun edunvalvoja ei ole prosessissa viranomainen eikä sosiaalityöntekijä, vaikka virkatyössään voikin sosiaalityöntekijänä työskennellä. Tämän vuoksi edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän roolit prosessissa ovat selkeästi erilaiset. Parhaimmillaan lastensuojelun edunvalvoja on viranomaistoimijoiden ulkopuolinen, mutta prosessissa sisällä oleva lapsen edustaja. Lastensuojelun edunvalvojan rooli onkin vailla monia lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooliin kuuluvia velvoitteita. Vaikka edunvalvojalla sekä sosiaalityöntekijällä lieenee prosessissa sama päämäärä, lapsen edun toteutuminen sekä lapsen osallisuus, edunvalvojan rooli on sosiaalityöntekijän roolia rajatumpi. Lastensuojelun edunvalvojalla ei ole sosiaalityöntekijän rooliin kuuluvaa yhteistyövelvoitetta, jonka vuoksi hän saa keskittyä enemmän lapsen kanssa työskentelemiseen. Tutkielmassani esiin nousseet seikat ovat samansuuntaisia kuin Laakson, Marjomaa ja Peltoniemen (2012) havainnot ”Edunvalvoja – se on minua varten” -raportissaan lastensuojelun edunvalvojien haastattelujen osuudessa. Lastensuojelun edunvalvoja työskentelee ensisijaisesti lapsen kanssa ja hänet voidaan nähdä prosessissa yhtenä ”lisäresurssina” lapsen kanssa työskentelemiseen.

Lastensuojelun edunvalvoja ei ole sidoksissa kuntaan, organisaatioon tai budjettiin, jonka vuoksi hänen on mahdollista tarkastella lapsen kokonaistilannetta riippumattomammin. Siten lastensuojelun edunvalvoja väkisinkin arvioi lastensuojelu- ja rikosprosessien lainmukaisuutta sekä lapsen edun toteutumista. Lapsen etu onkin otettava huomioon päätöksiä tehtäessä, mutta viranomaiset eivät ole kuitenkaan sidottuja edunvalvojan esittämiin näkemyksiin (Kuokkanen 2013).

Lastensuojelun edunvalvojan rooli voi tutkielmani tulosten perusteella muodostua moninaiseksi, mutta edunvalvojan rooli on kuitenkin rajattu. Lastensuojelun edunvalvottavien tilanteet voivat olla hyvin moninaisia sekä pitkäaikaisia ja lapset traumatisoituneita. Lastensuojelun edunvalvojan

rooliin ei kuitenkaan voi sisältyä esimerkiksi terapeutin työtä, vaan edunvalvojalla on oma roolinsa prosessissa. Edunvalvojan tehtävänä on valvoa lapsen etua, tuoda lapsen ääntä kuuluviin ja ehdottaa lapselle tarvittaessa tukitoimia, kuten tarvittaessa terapiaa. Lastensuojelun edunvalvoja edustaa lasta ja toimii lapsen edun valvojana, mutta resurssipulaa sen keinoin ei voida kuitenkaan paikata. Mikäli esimerkiksi odotusajat ovat pitkät tai resurssit niukat, sitä on hankala korjata edunvalvojan panostuksella. Vaaranpaikaksi nähtiin myös se, että lastensuojelun edunvalvonnalla pyritäisiin joissakin tilanteissa paikkaamaan lastensuojelun kuormittuneisuutta.

Lastensuojelun edunvalvoja on osa yhteistyöverkostoa, johon kuuluu esimerkiksi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Marika Rantamaa (2013) tuo esille yllättyneensä siitä, etteivät lastensuojelun sosiaalityöntekijät hänen tutkimuksensa perusteella tienneet yhteistyökäytäntöjä tarkasti. Hänen mukaansa on tullut esille lastensuojelulain 22§:n tulkinnanvaraisuus sekä se, ettei lastensuojelun edunvalvonta ole ollut tuolloin vielä vakiintunut lastensuojelun käytännöissä. Tutkielmani tulosten perusteella kuitenkin näyttäytyi, että lastensuojelun edunvalvojat kokivat muiden prosessin toimijoiden, kuten esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä poliisien, hahmottavan suhteellisen hyvin heidän roolinsa edunvalvojana prosessissa. Yhdeksi syyksi edunvalvojan roolin hahmottumiseen heidän näkökulmastaan lienee edunvalvojan tunnettuuden paraneminen, joka kasvaa lastensuojelu- ja rikosprosessien myötä vähitellen. Samalla myös luontevat yhteistyökäytännöt, tunnettuus ja yhteistyökumppanien tieto lastensuojelun edunvalvonnasta lisääntyvät.

Tutkielmani tulosten perusteella esitänkin, että lastensuojelun edunvalvonta kaipaa jatkossakin muotoutumistaan jatkavana toimintana suuntaviivoja sekä rakenteiden vahvistamista yhtenäiseen suuntaan. Systemaattisen kehittämisen tuloksena lastensuojelun edunvalvonnan asema onkin vahvistunut ja vaikka edunvalvontaa on kehitetty aktiivisesti ja systemaattisesti tarpeita vastaavaksi, se kaipaa kehittämistä jatkossakin. Lastensuojelun edunvalvonnalla ei kuitenkaan ole vielä vuosikymmenten varrella vakiintunutta sisältöä tai rakenteita, joihin se sijoittuu. Tärkeää on, että lastensuojelun edunvalvonnan merkitys tunnistettaisiin yhteiskunnassa ja sen asema vahvistuisi edelleen omana tärkeänä lainmukaisena toimintanaan osana lastensuojelun järjestelmää. Tämä nousikin esille aineistossa useassa haastattelussa. Yksi haastatelluista edunvalvojista totesi, että lastensuojelun edunvalvonta *voi olla mitä tahansa maan ja taivaan väliltä, mutta sen ei pidä olla sitä kaikkea yhtä aikaa*. Lastensuojelun edunvalvojan työ lapsen edunvalvojana voi muotoutua moninaiseksi, mutta sen tulisi tapahtua tiettyjen raamien sisäpuolella. Lastensuojelun edunvalvonta vielä hioutuvana toimintanaankin on juridisoituvalle ja lapsilähtöistä näkökulmaa näkyväksi hakevalle lastensuojelulle mahdollisuus.

Kuten todettu, lastensuojelun edunvalvonnan konteksti sosiaalityön tutkimuksessa on suhteellisen tuore eikä sitä ole vielä tutkittu paljon. Lastensuojelun edunvalvonta onkin siksi mielenkiintoinen tutkimuksen kohde, joka kaipaa jatkossakin tutkittua tieteellistä tietoa – tutkivaa ja kehittävää työtä. Lastensuojelun edunvalvontaa lastensuojelulain 22§:n mukaisena toimintana on vielä verrattain tuore verrattuna moniin muihin hahmottuneempiin käytäntöihin ja palveluihin. Tutkielmaa tehdessäni kuitenkin havaitsin, että ilmiö kaipaisikin vielä kokoavaa sekä selittävää tutkimustietoa erityisesti yhteistyön käytäntöjen näkökulmasta vertaillen (vrt. Rantamaa 2013). Tutkielmani tuloksissa toin esille, että eduvalvojat kokevat muiden prosessin toimijoiden hahmottavan verrattain hyvin edunvalvojan roolin. Jäin pohtimaan sitä, miten muut prosessin toimijat hahmottavat edunvalvojan roolin – olisikin mielenkiintoista tutkia lastensuojelun edunvalvontaa eri toimijoiden välisen yhteistyön näkökulmasta.

LÄHTEET

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2007) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alanen, Leena (2001) Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki. Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 161 – 186.
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Araneva Mirjam (2010) Lapsen asema ja edunvalvojan rooli lastensuojeluasiassa. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15, 58 – 87.
- Bardy, Marjatta (toim.) (2013) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos.
- Bilson, Andy & White, Sue (2005) Representing Children's Views and Best Interests in Court: An International Comparison. Child Abuse Review Vol 14, 220 – 239.
- Denzin Norman & Lincoln Yvonna (toim.) (1994) Handbook of qualitative research. Sage publications: Thousand oaks.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2001) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) (2012) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

- Heiliö, Pia-Liisa (1994) Onko lapsen salaisuuksilla suojaa? Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsen etu. Viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 88 – 105.
- Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus perheistä ja lapsista tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1991) Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirjo & Sajavaara, Paula (2003) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa – etnografia lapsen paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa. Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marjatta (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 47 – 66.
- Ihalainen, Jarmo & Kettunen, Terttu (2011) Turvaverkko vai trampoliini – sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.
- Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Karttunen, Risto (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Kangas, Urpo (2013) Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.
- Kiviniemi, Kari (2007) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70 – 85.
- Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon. Lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Helsingin yliopisto. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Akateeminen väitöskirja.

- Kuokkanen, Johanna (2013) Lapsen edunvalvonta lastensuojelulain mukaan ja edunvalvonnan vaikutukset asianosaisten oikeudelliseen asemaan. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laakso, Milja & Marjomaa, Paula & Peltoniemi, Kaisi (toim.) (2011) Edunvalvoja – se on minua varten. Lasten ja edunvalvojien kokemuksia edunvalvojasta lastensuojelussa ja rikosprosessissa. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 19.
- Laine, Salla (2012) Tilaa todellisuudelle. Lastensuojelun edunvalvojien kokemuksia lasten käsityksistä omasta tilanteestaan lastensuojeluprosessissa. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) (2010) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Laki holhoustoimesta (442/1999).
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812).
- Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2001) Laadullisen hoitotieteen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) (2010) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15.
- Marjomaa, Paula & Lapinleimu, Otso & Laakso, Milja (2010) Löytöretki lastensuojelun edunvalvontaan. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15, 9 – 32.
- Masson, Judith & Winn Oakley, Maureen (1999) Out of Hearing. Representing Children in Care Proceedings. London: Wiley.
- Mahkonen, Sami (1998) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

- Metsämuuronen, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Methelp.
- Metsämuuronen, Jari (toim.) (2006) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerrus.
- Niskala, Sanni & Oranen, Mikko & Piironen, Hanna & Sinko, Päivi (2010) Alkusanat: lastensuojelun edunvalvonta lapsen oikeuksien turvaajana. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15: Helsinki, 5 – 9.
- Nyholm, Marja-Liisa (2006) Lapsen edun käsite huostaanotossa – näkökulmia ja tulkintoja. Laudatur –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva. Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus: Helsinki, 16 – 38.
- Oulasmaa, Petri (1994) Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsen etu. Viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 106 – 124.
- Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri (1997) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Helsinki: WSOY.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marjatta (toim.) (2011) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pelastakaa Lapset ry (2011) Lastensuojelun edunvalvonnan laatusuosituksat. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/1865b90a-fe7d-45b4-878a-b5668e9ec7db/Laatusuosituksat+lastensuojelun+edunvalvontaty%C3%B6lle+06-2011.pdf>. Viitattu 2.4.2014.
- Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) (2004) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoisina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieni Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Vastapaino: Tampere, 75 – 97.

- Rantamaa, Marika (2013) "On se kyllä kantanut hedelmää" : lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja lapsen edunvalvojan yhteistyö systeemiteoreettisessa viitekehyksessä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Ruegger, Maria (2001) Seen and Heard but How Well Informed? Children's Perceptions of the Guardian ad Litem Service. *Children and Society* 15(3), 133–145.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9 – 34.
- Rätty, Tapio (2012) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Rätty, Tapio (2004) Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 85 – 104.
- Salgo, Ludwig (2010) Ups and Downs within the Implementation of independent Representation of Minors in Civil Child Protection Proceedings – Lessons from Germany. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/7b0109d1-da2b-482f-96f1-d08f3ac24f3a/Ludwig+Salgo+TABELLEN+HELSINKI.pdf>. Viitattu 2.4.2014.
- Sajama, Seppo (1993) Arkipäivän filosofiaa. Kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvotarkkaisu tekijänä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) (2001) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.
- Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijoiden määrittelyssä. Helsingin yliopisto. Palmenia-kustannus. Lisensiaattitutkimus.
- Sosiaaliportti (2012) Edunvalvonnan vaiheet. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunedunvalvonta/edunvalvonnanmalli/>. Viitattu 1.4.2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriönraportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf. Viitattu 9.4.2014.
- Stötzl, Manuela & Fegert, Jörg M. (2005) The representation of the legal interests of children and adolescents in Germany: A study of the Children's guardian from a child's perspective. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 20(2): 201 – 224.

- Tammi, Tiina & Lapinleimu, Otso (2010) Lastensuojelun edunvalvonnan vaiheet. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15: Helsinki, 37 – 57.
- Taskinen, Sirpa (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro.
- Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Helsinki: Stakes.
- Tulensalo, Hanna (2010) Edunvalvojan toiminta lapsen kanssa. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun eduvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15, 88 – 111.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2008) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Törrönen, Maritta (toim.) (1994) Lapsen etu. Viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Välimäki, Pertti (2013) Edunvalvontaoikeus. Helsinki: SanomaPRO.
- Asetus Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta (60/1991).

LIITTEET

Liite 1. Haastattelupyynnön saatekirje

Hei,

olen Anna-Kaisa Lehtikangas ja opiskelen sosiaalityötä pääaineenani Tampereen yliopiston Porin yksikössä. Olen tekemässä pro gradu -tutkielmaani lastensuojelun edunvalvontaan liittyen. Teen tutkimusta siitä, miten lastensuojelun edunvalvojat kokevat voivansa olla lapsen tukena ja edistää lapsen edun toteutumista. Tutkin, miten edunvalvojat hahmottavat oman roolinsa prosessissa ja millaisia merkityksiä he antavat edunvalvojana toimimiselleen lapsen edun valvojana.

Olette valikoitunut tämän sähköpostin vastaanottajaksi käynnissä olevan aktiivisen lastensuojelun edunvalvonnan perusteella. Toivoisin voivani haastatella Teitä tutkimukseeni. Tiedot käsitellään luottamuksellisesti.

Mikäli haluatte osallistua tutkimukseeni, otattehan yhteyttä minuun puhelimitse tai sähköpostitse mahdollisimman pian. Vastaan myös mielelläni, mikäli Teillä on jotakin kysyttävää!

yhteistyöterveisin ja etukäteen vastauksista kiittäen,

Anna-Kaisa Lehtikangas

Sosiaalityön pääaineopiskelija

Tampereen yliopisto, Porin yksikkö

Nykyinen tilanne

- Mikä on saanut sinut lähtemään mukaan lastensuojelun edunvalvontaan?
- Minkälainen kokemus sinulla on lastensuojelun edunvalvonnasta ja edunvalvojana toimimisesta?
- Mihin tarpeeseen lastensuojelun edunvalvonta on syntynyt vastaamaan?
- Mitkä koet työn tärkeimmiksi arvoiksi?

Lastensuojelun edunvalvojan tehtävät

- Mitkä asiat edunvalvoja kokee tärkeimmiksi tehtävikseen prosessissa?
- Ovatko edunvalvonnan prosessit hyvinkin erilaisia vai onko niissä elementtejä, jotka toistuvat useissa edunvalvonnoissa?
- Millaisiin asioihin lastensuojelun edunvalvojaa tarvitaan?
- Milloin lapselle tulisi hakea edunvalvojaa?
- Miten edunvalvonnan tarkoituksen voisi tiivistää?
- Vaikuttaako lapsen ikä vaikuttaa lastensuojelun edunvalvojan tehtäviin (lastensuojelun edunvalvonnan prosessiin)?

Lastensuojelun edunvalvojan käsitys omasta roolistaan

- Jos lapselta kysyttäisi miksi hänellä on edunvalvoja, mitä toivoisit, että lapsi vastaisi kysymykseen? Onko edunvalvoja saanut palautetta lapsilta/nuorilta työstään?
- Mikä on edunvalvojan rooli lastensuojeluprosessissa?
- Muuttuuko roolin prosessin aikana? Miten?
- Onko edunvalvojan rooli erilainen lastensuojeluprosessissa sekä rikosprosessissa?
- Mitä uutta edunvalvoja ajattelee tuovansa lastensuojelun prosessiin lisää?
- Mikä on edunvalvojan vaikutus prosessissa?
- Mitä merkitystä edunvalvoja ajattelee tärkeimmillä tehtävillään olevan lapsen kannalta?
- Millaisia vaikutuksia edunvalvoja toivoisi omalla panostuksellaan olevan lastensuojelun prosessiin ja lapsen tilanteeseen?
- Miten edunvalvoja ajattelee oman työnsä tukevan lastensuojelun edunvalvojana toimimista?
- Mitä edunvalvojana toimiminen työntekijältä vaatii?
- Kokeeko edunvalvoja, että hänelle tulee toisinaan tarve ottaa oman ammattinsa mukainen rooli sosiaalityöntekijänä vai onko edunvalvojan roolin hahmottaminen selvää?

Lastensuojelun edunvalvojan rooli lapsen verkostoissa

- Kuinka vahvasti työ verkostoissa kuuluu edunvalvojan tehtäviin?
- Keitä kaikkia yhteistyöverkostoon kuuluu?
- Miten edunvalvojan rooli eroaa muiden toimijoiden rooleista?
- Onko edunvalvojan roolissa etuja verrattuna esimerkiksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooliin?
- Kokeeko edunvalvoja roolinsa hahmottuneeksi muiden toimijoiden mielestä (esim. ls-sos.tt)?
- Onko rooli helppo hahmottaa vai vaihtelee se eri edunvalvonnoissa tilannekohtaisesti?
- Miten selkeäksi edunvalvoja kokee roolinsa prosessissa itse tällä hetkellä?

- Työskentely vanhempien / lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa?

Lastensuojelun edunvalvojan rooli lapsen edun edistäjänä

- Miten lapsen ääni kuuluu mielestäsi tällä hetkellä lastensuojelussa?
- Miten edunvalvoja ajattelee edistävänsä lapsen etua ja kuulluksi tulemistä?
- Miten edunvalvoja kokee saavansa lapsen äänen kuuluviin?
- Miten edunvalvoja erottaa prosessissa lapsen edun ja esim. vanhempien edun?
- Näyttäytyykö ls-edunvalvonnassa lapsen lojaalisuus vanhempaa kohtaan?

- Miten ajattelee lapsen edun käsitteen linkittyvän edunvalvontaan?
- Miten lapsen edun käsitteen tilannesidonnaisuus näyttäytyy edunvalvojan työssä?
- Miten edunvalvoja punnitsee työssään lapsen edun käsitettä?
- Miten edunvalvoja toimii ristiriitatilanteissa, joissa lapsi on eri mieltä edustaan kuin edunvalvoja?
- Miten edunvalvoja rakentaa tällöin luottamusta lapseen?
- Entä silloin kun vanhemmat / lastensuojelun sosiaalityöntekijä näkevät asian eri tavalla?
- Miten lapsen edun hahmottainen eri tilanteissa tapahtuu?
- Miten lapsen ja edunvalvojan välinen suhde vaikuttaa lapsen edun ja osallisuuden toteutumiseen?

Lastensuojelun keskeisten periaatteiden toteutuminen

- Toteutuvatko lastensuojelun keskeiset periaatteet lastensuojelun edunvalvonnassa?

Edunvalvonnan tulevaisuus

- Miten ajattelet onnistuneesi edunvalvojan työssä?
- Mitkä asiat tuovat onnistumisen kokemuksia edunvalvojan työssä?
- Mitkä asiat kokee haastavaksi omaan rooliinsa liittyen?
- Koetko lastensuojelun edunvalvojan työn palkitsevaksi?

- Mihin suuntaan toivoisit lastensuojelun edunvalvonnan kehittyvän?
- Onko vielä jotain muuta, mitä haluat tuoda esille lastensuojelun edunvalvontaan liittyen?